

LUKE

Warefa'aia

Feni Bu'uu Luke fi warewareaa mei Fatela'anaa ei Israel ma minaa ei rama'a. Luke na ne'i ba fei Spiritii mei Fasu na harofaa Jesus ba nei fanaa fei rawani'a warea a'a ei lomi na pa'i manumanu.

Feni bu'u feni, fimina dinaa a'a ei rama'a rona pa'i watauda mau awataa ma ana fi warewareaa fei bauanieniea wagii fei toroamiana ma fei hadiwe'iana pafea.

Feni Bu'uu Luke fi warewareaa fei lafulafua, fei Spiriti Apuna, fei bigi'aa ei pifine wagii fei bigi'aa Jesus ma fei futoaa mei Haidaa ei hafelo'aa ei rama'a.

Ma'ida Warea

¹ Watauda, rona u'ulafuinaa tamanu ei bigi'a na oadii a'a o'ou*

² ana ale'ei ro fifaninamai a'a o'odu ei rawarawa fanunuana, ei ro'ou nafii fei warea.

³ Ma yau ana hemea. Uaa, una labaginaa minaa ei manumanu fama'a nopa'amii wagienu ma una nara ba unei ne'ifarawaninaa hepalo u'uga, hepalo na arewa ma ponifarawani a'amu mena rawani'a Theophilus

⁴ ba onei aida ba naminapa'aa fa'ua tamanu rona feroinio.

*Ronadii Wareaa fei Waniniaa John, mei Pudug-
ufaia*

* **1:1: 1:1** O, ei bigi'a o'ouna naradii ba fa'ua

⁵ I a'a fei au Herod, mei haparaa Judea, na pa'i hemea bauaniaa humuu mei Haidaa, harana, Zechariah, hemea maroaa Abijah. Ma harona, Elizabeth, ana hia hemea upuu Aaron.

⁶ Minaa lagua, laguna rawani i pudaa mei Haidaa. Ma lomi hepalo tataa lagua a'a minaa ei warea laloo fei law mei Fasu.

⁷ Ma'uaa lomi laguna pa'i na'uu lagua, uaa Elizabeth, hia pa'abeu ma laguna sisigidiginaa raudei.

⁸ Hefarani, i pa'aa fei au Zechariah ma ei maroana ba ro'aa bigi ale'ei mei bauaniaa humuu mei Haidaa i inamoana,

⁹ hia na unia fei uni'unii fifigaia ba nei wadu'ainaa fei humuu mei Haidaa ma fagu'aa fei dufaa hagu ale'ei maumau ei bauaniaa humuu mei Haidaa.

¹⁰ I nopa'amii fei au fagu'aa fei dufaa hagu, rona figupui ano ei losuia ma lafulafu.

¹¹ Ma hemea alo'aloo mei Fasu na ufalarai pepepepe ma'au fei tawaa dufaa hagu ma fa'arewa a'ana.

¹² I fanunupa'ia Zechariah, na ba'arofa ma namina ma'aufafelo.

¹³ Ma'uaa na ware a'ana mei alo'alo, "Apuna ma'au, Zechariah. Fei i'igiamu, ina guaidigia. Mei haromu Elizabeth i waninifani na'umu, baduu wawane ma onei roroinia John.

¹⁴ Owe ni'eni'e a'ana ma i fa'unuwenuweo ma watauda, rowe ni'eni'e a'a fei waniniana,

¹⁵ uaa iwe oa ale'ei hemea bauana i rama'a i pudaa mei Fasu. Inei'awe hunu wine o hefi'a numana waragu ba i fapoapoinia ma fei Spiriti Apuna iwemina didifaa laloo iana a'a fei waniniana† ma nolao.

† 1:15: 1:15 O, a'a fei au ina toro

¹⁶ Iwe fahadiwe'idinamii watauda Israel a'a mei Fasu, mei Haidaniaa ro'odu.

¹⁷ Ma iwe aununaa ma'aa mei Fasu fininaa fei spiriti ma fei faufau Elijah ba i fahadiwe'inaa naranaraa ei ama a'a ei na'uu ro'ou ma ei barafea a'a fei apa'aa ei wanewanea rama'a—ba i ra'a'augaa ei rama'a ba ronei oma'aa mei Fasu.”

¹⁸ Zechariah na i'iginaa mei alo'alo, “Batanai a apa'ia ba fa'ua fei? Yau hemea bau ma mei harou na sisigidiginaa raudei.”

¹⁹ Na ware mei alo'alo, “Yau Gabriel. Una'aida u inamoaa mei Haidaa ma na aloamiau ba nei warefanio fei rawani'a warea.

²⁰ Ma'aia! Eni owe famadumu ma lomi owe warewarepa'i hawina na nomai fei arewaa fei manumanu fei, uaa lomi ona nara ba fa'ua ei wareau ba i we fa'uai a'a fei pa'aa auna.”

²¹ Ma fei au fei, ei rama'a roi oma'aa Zechariah ma naranara ba tani imina madii laloo fei humuu mei Haidaa.

²² I asi'amai, lomi na warepa'i a'a ro'odu. Ronawe apa'ia ba na tonaa hefaa fanunua laloo fei humuu mei Haidaa, uaa ina biginaa panina a'a ro'odu, ma'uaa lomi na wareware.

²³ I pedulao fei au bigi'ana na hadiwe'inaa humuna.

²⁴ Nenee fei, mei harona Elizabeth na wareu ma laloo haipani puda na guta ua humuna.

²⁵ Ina ware, “Mei Fasu na bigi'aa feni a'au. A'a eni arewaa eni, ina farawaninau ma fapedugaa fei mamafau i puda rama'a.”

Ronadii Wareaa fei Waniniaa Jesus

²⁶ A'a fei fa'oloroaa pudaa Elizabeth, mei Haidaa na aloaa mei alo'alo Gabriel dinaa Nazareth laloo fei baua gufu Galilee.

²⁷ Na dinaa a'a hemea nanao a'u'uana, hemea ba i lalainaa hemea wawane, harana Joseph, hemea upuu David. Mei pifine mei, harana Mary.

²⁸ Mei alo'alo na dinaa a'ana ma na ware, "Hagu'u, yoi mena o tonaa fei baua rawani'ana. Mei Fasu na oa i a'amu."

²⁹ Mary namina naranara watauda a'a ei ware-ana ma nara ba warea batanai fei.

³⁰ Ma'uaa mei alo'alo na warenaa a'ana, "Apuna ma'au, Mary, mei Haidaa na farawaninio.

³¹ Guainau! Owe pa'i iamua ma o wanininaa hemea baduu wawane ma onei roroinia Jesus.

³² Hia bauana ma hepalo harana Na'uu mei Pafeai. Mei Fasu, mei hia Haidaa, i fania fei haparaiaa mei upuna, David.

³³ Ma hia, i haparainaa fei maroaa Jacob rani-mai. Lomi i pedutoo fei haparaiana."

³⁴ Mary na i'iginaa mei alo'alo, "Ma i batanai fei, te, lomi una hainofipui a'a hemea wawane?"

³⁵ Na ware mei alo'alo, "Fei Spiriti Apuna i no-mai a'amu ma fei faufau mei Pafeai i hawainio. Si'ei, mei na apunai, mei ba i waninimai,‡ hepalo harana, Na'uu mei Haidaa.

³⁶ Elizabeth, mei tafimu, fa'ua ba hia hopi ma'uaa, ana na pa'i iana. Mei rona ware ba pa'abeu, fa'oloroaa pudana eni.

³⁷ Uaa lomi hepalo manumanu na waiwai a'a mei Haidaa."

‡ 1:35: 1:35 O, Si'ei mei baduu ba i waninimai, rowe ware ba hia na apunai

38 Mary na ware, “Yau nafii mei Fasu. Fena wareamu na rawani ua a'au.” Ma mei alo'alo nawe di'ininia.

Mary na Dinaa a'a Elizabeth

39 A'a fei au fei, Mary na aunubatafanaa a'a hepalo gufu papaa ei maugeni yei Judea.

40 Ma na wadu'ainaa fei humuu Zechariah ma famafufoinaa Elizabeth.

41 I guainaa fei wareaa Mary, Elizabeth, mei baduu laloo iana na tawei ma fei Spiriti Apuna namina didifaa Elizabeth.

42 Ma Elizabeth na warefabauana a'ana, “I tapuu ei pifine, fei hawegia na oa i a'amu ma ana na pa'i hawegiana mena baduu ona waninia!”

43 Ma'uaa tamanu fei rawani'au ba na nomai a'au, mei inaa mei Fasuu?

44 Ana ei a guainaa fei laomu, meni baduu laloo iau na tatawei fininaa ni'eni'ea.

45 Ona pa'i hawegiamu, uaa ona nara ba ipa'aa nomai fei na wareia mei Fasu i a'amu.

Fei Laugaa Mary

46 Ma na ware Mary:

“Unamina uduginaa mei Fasu laloo fei naranarau

47 ma fei spiritiu namina ni'eni'e a'a mei Haidaa, mei na fatela'anau,

48 uaa ina narapa'au,

ma yau hemea nafi ua.

E'eni ma nolao, minaa ei ro'aa fafoforaimai, rowe ware ba na pa'i hawegiau,

49 uaa mei Faufaua na bigi'aa hefi'a baua manumanu a'au— fei harana na apunai.

- 50 Fei faloloa'iana na pasinaa pafoo ei rona ma'auia,
 a'a ei rama'aa mina ma ei ro'aa fafoforaimai.
- 51 Ina bigi'aa hefi'a baua manumanu a'a fei panina;
 ina faba'authorainaa ei na mamagugu laloo naranaraa ro'ou.
- 52 Ina hafududumaa ei hapara a'a ei gutanaa ro'ou ma poronaa pafea ei rona fafafaunaa pu.
- 53 Ina faguua ei rona bao a'a ei rawani'a du'ua, ma'uaa ei rona pa'i watauda mugoo po'i na alofatatalainaa ro'ou, pani ua.
- 54 Ina hadumaa mei nafina Israel,
 ma lomi na madi'inia ba i faloloa'inaa
- 55 Abraham ma ei upuna ranimai ranimai,
 ana ale'ei i ware a'a ei amaa o'odu.”
- 56 Mary, i gutafipuidii a'a Elizabeth ale'ei oduai puda, nawe hadiwe'ainaa gufunaa.

Fei Waniniaa John, mei Pudugufaia

- 57 I nodigimai fei au Elizabeth ba i wanini, na wanininaa hemei na'una, baduu wawane.
- 58 Ei gufunaa ma ei maroana, rona guainia ba mei Fasu namina faloloa'inia ma rona ni'eni'efipui a'ana.
- 59 A'a fei fafainaroaa aweraa rona nomai ba ro'aa moro'aa hudii wawanei mei baduu ma ro-roinia udiaa mei amana Zechariah,
- 60 ma'uaa mei inana na ware, “Lomi! Harana John.”
- 61 Rona warenaa a'ana, “Lomi hemea maroamu na pa'i fena hara fena.”
- 62 Ma ronawe pi'inaa panii ro'ou a'a mei amana ba ro'aa apa'ima'aia ba i roroinaa hini mei baduu.

⁶³ Ina uninaa panina ba ronei tomai nene'i ma na famaduofoinaa minaa ei rama'a, uaa na ne'i ba, "Harana, John."

⁶⁴ Ana ei ua fei poana na hawai, fei rawerawena na tatawei, na warewarediai ma uduginaa mei Haidaa.

⁶⁵ Ei gufunaa ma minaa ro'ou, ronamina ma'au ma minaa ei rama'a fawelei papaa ei maugeni Judea, ronamina fiwarewareinaa minaa ei manu-manu ei.

⁶⁶ Minaa ei rona guainia, rona naranara ma fi'i'igai, "I gipenaa hini meni baduu meni?" Uaa fei panii mei Fasu na oa a'ana.

Fei Laugaa Zechariah

⁶⁷ Mei amana Zechariah namina didifia fei Spir-iti Apuna ma nadii ware'augia:

⁶⁸ "Uduginaa mei Fasu, mei Haidaniaa Israel, uaa na nomai ma ponohadiwe'inaa ei gufunaa.

⁶⁹ Ina fa'asi'anaa hemea faufau fatela'anaa o'ou warii fei gufuu mei nafina David

⁷⁰ (ale'ei i wareia a'a ei apunai mamama'a mina mina),

⁷¹ i fatelaiaa o'odu a'a ei ba ro'aa fo'afama'ea o'ou ma a'a ei na bidibidi unuu ro'odu a'a o'ou—

⁷² ba i fama'aiaa ei amaa o'ou fei faloloa'iana ma ba i nonominaa fei fi'ugaiana, fei na apunai,

⁷³ fei warefa'uaiana a'a mei amaa o'ou Abraham:

⁷⁴ ba i fa'asi'anaa o'ou panii e'ei ba ro'aa fo'afama'ea o'ou ba i hadumaa o'ou ba o bigi'aa fei bigi'ana ma onei'awe ma'au,

- 75 ma onei fafa'arai ma wanewane i pudana
wagii minaa ei arewaa gutanaa o'ou.
- 76 Ma yoi, mena na'uu, ro'aa ware ba yoi hemea
mamama'aa mei Pafeai;
uaa owe aununaa ma'aa mei Fasu ba o'aa
ra'afanaa fei talana
- 77 ba i fanaa ei gufunaa fei apa'a ba ro'aa tela wagii
fei futoaa ei hafelo'aa ro'ou,
- 78 hamatee fei faloloa'iaa mei Haidaniaa o'ou.
Ma iwe aloamii hemei i nogio pafea ba i
we'ainaa o'ou ana ale'ei fei anaa halo,
- 79 ma ba i we'ainaa ei rona oa a'a fei roromaa,
ma haroo fei hanunuu fei ma'ea,
ba i taunoduginaa o'ou wagii fei talaa gutafarawa-
nia.”
- 80 Ma nawe gipelao mei baduu ma na nofau-
faulao fei spiritina ma na guta yei fawelei lomi
haihai o guana nopa'aloo fei ba na talaifalelefo a'a
ei Israel.

2

Fei Waniniaa Jesus *(Matthew 1:18-25)*

¹ I a'a ei arewaa ei, Caesar Augustus na fata-
lainaa fei wareana ba ronei wareinaa puduu ei
rama'aa minaa ei gufu i Rome.

² (Fei, fei rawarawa wawarei rama'a rona uto-
nia a'a fei au Quirinius mei gavanaa yei Syria.)

³ Ma hememea na hadiwe'idinaa gufunaa ba i
augaa fei harana.

⁴ Ma Joseph na di'ininaa Nazareth i Galilee ma
dinaa Bethlehem, fei gufuu David i Judea, uaa
hia noranamai a'a fei gufuu David ma hia hemea
upuna.

⁵ Ina dinaa yei ba i au haraa lagua Mary, mei na ugainia ba i lalainia ma na pa'i iana.

⁶ Ei lagua yei, na fi'i uguna

⁷ ma na wanininaa mei uma'ua na'una, baduu wawane. Na fahawainia a'a ei lawalawa ma fudugia laloo hepalo ude'udee hanaa ei manulelele uaa fei humuu ma'igua na pepesu.

Ei Oma'ama'aa ei Sipsipi ma ei Alo'alo

⁸ Ma na pa'i hefi'a oma'ama'aa sipsipi i podu bamai, roi oma'ama'aa ei hapee ro'ou poi.

⁹ Hemea alo'aloo mei Fasu na fa'arewa a'a ro'ou ma fei haweraa mei Fasu namina we'ainaa ro'ou ma ronamina ma'aufafelo.

¹⁰ Ma'uaa na ware mei alo'alo, “Apuna ma'au. Guainau! Yau na notonamii fei rawani'a warea, fei i fani baa ni'eni'ea a'a minaa ei rama'a.

¹¹ Wagieni i a'a fei gufuu David, hemei Fatela'ana na wanini a'a hamu'odu; hia Christ,* mei Fasu.

¹² Sifei, fei lalana a'a hamu'ou: hamowe bapa'aa hemea baduu na hawai a'a hefi'a lawalawa ma na haino a'a fei ude'udee hanaa ei manulelele.”

¹³ Ana ei ua fei baa gupuu alo'alo pafea, rona fa'arewafipuimai a'a mei alo'alo ma rona uduginaa mei Haidaa. Rona ware,

¹⁴ “Uduginaa mei Haidaa, mei na pafeai, ma yeni malagufu i fani gutafarawania a'a ei rama'a, ei ina ni'eni'e a'a ro'ou.”

¹⁵ Ro'aa di'ininaa ro'ou ei alo'alo ma dinaa pafea, ei oma'ama'aa, rona fiwarewarei, “O dii. O

* **2:11: 2:11** O, *Messiah*. “Mei Christ” (Greek) ma “mei Messiah” (Hebrew) hanuu guapaloei ba “Mei rona ipinaa tabana pao.”

dinaa Bethlehem ma re ma'a fei manumanu fei, fei na warefanaa o'ou mei Fasu.”

¹⁶ Si'ei rona aunubatafalao ma ma'apa'aa Mary, Joseph ma mei baduu, mei i haino a'a fei ude'udee hanaa manulelele.

¹⁷ Ro'aa ma'adigia, rona fatalainaa fei u'ugaa mei baduu, fei rona guainia a'a ei alo'alo.

¹⁸ Ma minaa ei rona guainia, namina nanawala pudaa ro'ou a'a ei u'ugaa ei oma'ama'aa ei sipsipi.

¹⁹ Ma'uaa Mary na aunaa naranarana ei manumanu ei ma gutafiloginia iana.

²⁰ Ei oma'ama'aa, rona hadiwe'ai ma laugi'uduginaa mei Haidaa uaa minaa ei manumanu rona guainia ma fanunuia, ana ale'ei ro'aa warefanaa ro'ou.

Rona Poronaa Jesus i Humuu mei Haidaa

²¹ A'a fei fafainaroaa arewaa, a'a fei au ba ro'aa moro'aa fei hudii wawaneina, rona roroinia Jesus, fei hara mei alo'alo na fania ei atawe toro.

²² I pedu fei nunufa'araiaa ro'ou ale'ei fei wareaa fei Law Moses, Joseph ma Mary, laguna noduginaa hia Jerusalem ba lagu'aa fania panii mei Fasu

²³ (ale'ei fei ne'iaa fei Law mei Fasu, “Minaa ei uma'ua wawane hamonei apunainaa ro'ou a'a mei Fasu”),

²⁴ ma ana laguna dii ba lagu'aa fani fanaa lagua ba i neneraa fei Law mei Fasu ba lagunei fani: “guapalo pune, o guapalo na'uu padu.”

²⁵ Ma na pa'i hemea yei Jerusalem, harana Simeon. Na wanewane fei maumauna ma na ma'auaa mei Haidaa. Ifi guta'oma'aa fei au ba i

pedu fei faloloa'iaa Israel. Ma fei Spiriti Apuna na oa i pafona.

²⁶ Hefei Spiriti Apuna nadii fa'arewaia a'ana ba lo'e i ma'e hawina na fanunuaa mei Christ, mei apunaiaa mei Fasu.

²⁷ Na fani naranarana fei Spiriti ma ina dinaa malalaa fei humuu mei Haidaa. Amana ma inana, lagu'aa poro'amii mei baduu Jesus ba lagu'aa bigi'aa tamanu na wareia fei Law,

²⁸ Simeon na poro'ia ma uduginaa mei Haidaa ma ware:

²⁹ “Mena Bauana, mena Fasu, ana ale'ei onadii fa'unainia,
oneipowe alofatatalainaa mei nafimu uaa nawe rawani fei naranarau.

³⁰ Uaa gueini pudau na fanunudigaa fei talaa tela'ana,

³¹ fei ona ra'a'augia i pudaa minaa ei rama'a,

³² hepalo we'ai ba i fa'arewainaa fei naranaraa ei Gentile
ma i fani hawera a'a ei gufumu Israel.”

³³ Laguei amana ma inana, laguna maduofa a'a ei warewareana hia.

³⁴ Ma Simeon na haweginaa ro'ou ma warenaa a'a Mary, mei inana, “Meni baduu meni, ipowe fapasiaa watauda ma fa'asi'anaa watauda yeni Israel ma iwe ale'ei hepalo lala a'a ro'ou ma rowe warefafeloia

³⁵ ba ei naranaraa watauda ipowe arewa. Ma hepalo wadu iwe paugaa fei naranaramu anaa.”

³⁶ Ana na pa'i hemea pifine mamama'a, harana Anna, mei na'uu Phanuel a'a fei maroaa Asher. Hia pa'aa hopi; fama'a na gutafipui a'a mei harona oloromeai igisimasi nenee fei lalaiana

³⁷ ma na guta unaia nopa'aloo fei ba na pa'i fainaroa pa'ania ma obao igisimasina.† Lomi ba ina u di'ininaa fei humuu mei Haidaa, ma'uaa na'aida lolosui arewaa ma poi, na'o fabao ma lafulafu.

³⁸ Ma i no'ulao a'a ro'ou, na ware 'ta' a'a mei Haidaa ma u'ugaa mei baduu a'a minaa ei roi guta'oma'oma'aiaa fei ponohadiwe'aiaa Jerusalem.

³⁹ Joseph ma Mary, lagu'aa bigidigaa minaa ei wareaa fei Law mei Fasu, laguna hadiwe'inaa Galilee, dinaa gufuu lagua Nazareth.

⁴⁰ Ma mei baduu fi gipelao, na noma'ualao raraa ununa. Namina bauana apa'ana ma fei rawani'aa mei Haidaa na oa i a'ana.

Mei Baubara Jesus i Humuu mei Haidaa

⁴¹ Minaa ei igisimasi laguei amana ma inana, laguna'aida dinaa Jerusalem a'a fei Hananaa fei Talai Falogia.

⁴² I nopa'aloo hefua ma guai igisimasina, rona tafanelao a'a fei Hananaa, ale'ei fei maumau ro'ou.

⁴³ I pedu fei hananaa, lagu'ei hadiwe'inaa gufuu amana ma inana, mei baubara Jesus na guta ua yei Jerusalem, ma'uaa lo'e laguna aida.

⁴⁴ Laguna nara ba hia a'a lagua ma laguna talailao ale'ei heai arewaa. Ma lagunawe labaginia dupuaa ei maroa ma tafii lagua.

⁴⁵ Lo'e laguna labagipa'ia, laguna hadiwe'inaa Jerusalem ba lagu'aa labaginia.

† **2:37: 2:37** O, na guta mei pifine ma'esuabea laloo fainaroa pa'ania ma obao igisimasi.

⁴⁶ Nenee odu'ai arewaa laguna pa'ia malalaa fei humuu mei Haidaa. Ina guta dupuaa ei feroia. Ina guguainaa ro'ou ma i'iginaa ei i'igiana.

⁴⁷ Ma minaa ei rona guainia, namina nanawala pudaa ro'odu a'a fei apa'ana ma ei wareana.

⁴⁸ Amana ma inana, lagu'aa ma'apa'ia, laguna ba'arofu. Mei inana na warenaa a'ana, “Ona'uu, tani o bigi'ia ale'ei a'a haigua? Haigua mei amamu, haiguna narafatemu ei haigua labaginio.”

⁴⁹ Ina i'igai, “Tani hamugua lalabaginou? Lomi hamuna aida ba yau nei guta i humuu mei Amau?”

⁵⁰ Ma'uaa lomi laguna apa'ia tamanu fi wareia a'a lagua.

⁵¹ Ma nawe upunogiaa lagua dinaa Nazareth ma na'aida guainaa wareaa lagua. Ma'uaa mei inana na aunaa naranarana minaa ei manumanu ei.

⁵² Ma Jesus na gipe fininaa apa'ana ma nawe a'u ma rona fafanunufarawani a'ana mei Haidaa mawe ei rama'a.

3

John, mei Pudugufaia na Ra'aa fei Tala (Matthew 3:1-12; Mark 1:1-8; John 1:19-28)

¹ I laloo fei hefua ma fahaipaniaa igisimasi haparaiaa Tiberius Caesar—a'a fei au Pontius Pilate mei gavanaa Judea, Herod, hia haparaa obao gufu yei Galilee ma mei lofuna Philip, hia haparaa obao gufu fawelei Iturea ma Traconitis. Ma Lysanias, hia haparaa obao gufu yei Abilene.

² A'a fei au laguei pa'aa bauaniaa humuu mei Haidaa, Annas ma Caiaphas, fei wareaa mei Haidaa na nomai a'a John mei na'uu Zechariah, yei fawelei lomi haihai o guana.

³ Ina aunupedunaa a'a minaa ei gufu yei Jordan ma u'u ba ronei filoginaa naranaraa ro'ou ma pudugufai ba i futo ei hafelo'aa ro'ou.

⁴ Ana ale'ei fei ne'iaa mei mamama'a Isaiah laloo fei bu'u:

“Fei lao hemea na haroharo yei fawelei lo'e haihai o guana,

‘Ra'afanaa fei talaa mei Fasu,
fawanewaneaa ei talana.

⁵ Minaa ei walefoa hamonei raupaduia,
minaa ei maugeni hamonei agifamatalaia.

Ei tala na wawadi hamonei fawanewaneia,
ei tala na era'eraa, hamonei famare'aia.

⁶ Ma minaa ei rama'aa ano rowe fanunuaa fei talaa tela'anaa mei Haidaa.’ ”

⁷ John na warenaa a'a fei gupuu rama'a rona nomai a'ana ba ro'aa pudugufai, “Hamu'ou ena na'uu wa'a hafelo! Hini na fa'aiaa hamu'ou ba hamonei ponipa'ai a'a fei sibana, fei fi nomai?

⁸ Ei maumau hamu'ou nei fama'aia ba na filogidii ei naranaraa hamu'ou. Hamonei'awe nara ba, ‘Hamatee hai'ouna pa'aa Abraham, amaa hai'ou. Uaa a warefanaa hamu'odu ba nabaa i nunumiai mei Haidaa, i fa'asi'anaa eni mugoo ba na'uu Abraham.

⁹ Fei poa na udedii a'a ei waraa ei haihai ma hepapalo haihai lomi na pa'i rawani'a fuana, i rereia ma siminaa hafi.”

¹⁰ Fei gupuu rama'a, rona i'igai, “Nabaa ale'ei, hai'ou bigi'aa tamanu?”

11 John na ware, “Mei na pa'i guapalo susuna nei alaginia a'a mei lomi na pa'i ma mei na pa'i du'ua ana nei bigi'ia ale'ei.”

12 Ei otonaa mugoo po'ii gavaman, ana rona nomai ba ro'aa pudugufai. Rona i'igai, “Feroia, hai'odu batanai?”

13 “Hamonei'awe to hefi'adiai mugoo po'i na muainaa puduu fei ba hamo'aa tonia.”

14 Ma hefi'a fo'aa, rona i'iginia, “Ma hai'odu batanai?”

“Apuna fo'aa rama'a ba hamo'aa tonaa mugoo po'ii ro'ou ma apuna warefasifi ba mei na tata ma hamonei wawanene ua a'a ei pono'aa hamu'ou.”

15 Ei rama'a, rona u oma'a ua ma naranara laloo iaa ro'ou ba woro John mei Christ.*

16 John na warefanaa ro'odu, “Yau na pudugufainaa hamu'ou ranu.† Ma'uaa hemea na faufau-diai a'au iwe nomai, hemea yau lomi na rawani ba a fabalou'alaraa wao hafena pinena. Iwe pudugufainaa hamu'ou wagii fei Spiriti Apuna ma fei hafi.

17 Ina pa'i waduu panina ba i nueitona ei rawani'a wheat a'a ei meme. Iwe augaa ei wheat laloo palena, ma'uaa ei meme, i siminaa fei hafi lomi i peretoo.”

18 A'a wataudadiai warea, John na warefawe'i a'a ei rama'a ma u'ugaa fei rawani'a warea a'a ro'odu.

19 Ma'uaa, John na hota'aa Herod mei haparaa obao gufu, uaa na tafitafiaa Herodias, mei haroo lofuna ma na pa'idiai watauda hafelo'a bigi'ana.

* 3:15: 3:15 O, *Messiah* † 3:16: 3:16 O, *laloo ranu*

²⁰ Si'ei, Herod na fahonodiai hepalo hafelo'ana:
Ina fawi'aa John humuu bobo'aia.

Fei Pudugufaiaa Jesus

(Matthew 3:13-17; Mark 1:9-11)

²¹ Ei roi pudugufai minaa ei rama'a, Jesus ana na
pudugufai. Ma ei fi lafulafu, na gigi fei gufu pafea

²² ma fei Spiriti Apuna, maumauna ale'ei pune,
na pasigio pafona. Ma hepalo lao na warerai
gufu pafea: “Yoi mena Na'uu, mena una haguio;
Unamina ni'eni'e a'amu.”

Ei Upuu Jesus

(Matthew 1:1-17)

²³ Ma Jesus na pa'i ale'ei odufua pa'ania igisi-
masina ei i fa'asi'anaa fei bigi'ana. Ei rama'a na
nara ba hia mei na'uu Joseph,

mei na'uu Heli,

²⁴ mei na'uu Matthat,

mei na'uu Levi, mei na'uu Melki,

mei na'uu Jannai, mei na'uu Joseph,

²⁵ mei na'uu Mattathias, mei na'uu Amos,

mei na'uu Nahum, mei na'uu Esli,

mei na'uu Naggai,

²⁶ mei na'uu Maath,

mei na'uu Mattathias, mei na'uu Semein,

mei na'uu Josech, mei na'uu Joda,

²⁷ mei na'uu Joanan, mei na'uu Rhesa,

mei na'uu Zerubbabel, mei na'uu Shealtiel,

mei na'uu Neri,

²⁸ mei na'uu Melki,

mei na'uu Addi, mei na'uu Cosam,

mei na'uu Elmadam, mei na'uu Er,

²⁹ mei na'uu Joshua, mei na'uu Eliezer,

mei na'uu Jorim, mei na'uu Matthat,

mei na'uu Levi,
³⁰ mei na'uu Simeon,
 mei na'uu Judah, mei na'uu Joseph,
 mei na'uu Jonam, mei na'uu Eliakim,
³¹ mei na'uu Melea, mei na'uu Menna,
 mei na'uu Mattatha, mei na'uu Nathan,
 mei na'uu David,
³² mei na'uu Jesse,
 mei na'uu Obed, mei na'uu Boaz,
 mei na'uu Salmon, ‡ mei na'uu Nahshon,
³³ mei na'uu Amminadab, mei na'uu Ram, §
 mei na'uu Hezron, mei na'uu Perez,
 mei na'uu Judah,
³⁴ mei na'uu Jacob,
 mei na'uu Isaac, mei na'uu Abraham,
 mei na'uu Terah, mei na'uu Nahor,
³⁵ mei na'uu Serug, mei na'uu Reu,
 mei na'uu Peleg, mei na'uu Eber,
 mei na'uu Shelah,
³⁶ mei na'uu Cainan,
 mei na'uu Arphaxad, mei na'uu Shem,
 mei na'uu Noah, mei na'uu Lamech,
³⁷ mei na'uu Methuselah, mei na'uu Enoch,
 mei na'uu Jared, mei na'uu Mahalalel,
 mei na'uu Kenan,
³⁸ mei na'uu Enosh,
 mei na'uu Seth, mei na'uu Adam,
 mei na'uu mei Haidaa.

4

‡ 3:32: 3:32 Hefi'a ne'ia mina ba Sala § 3:33: 3:33 Hefi'a ne'ia
 ba Amminadab, mei na'uu Admin, mei na'uu Arni; hefi'adiai ne'ia na
 u'ugai.

*Fei Manimaniaa Jesus
(Matthew 4:1-11; Mark 1:12, 13)*

¹ Fei Spiriti Apuna na didifaa Jesus ma ina hadiwe'imai yei Jordan. Ma fei Spiriti na noduginaa hia fawelei lomi haihai o guana

² ma laloo gunaroa pa'ania arewaa mei hani'u na manimania. A'a ei arewaa ei, lomi na hanana ma i nopa'aloo a'apoo ei, ina bao.

³ Mei hani'u na warenaa a'ana, “Nabaa yoi Na'uu mei Haidaa, warenaa a'a feni mugoo feni ba nei filoginaa faraa pidaua.”

⁴ Jesus na ware, “Na udedii fei ne'ia ba: ‘Ei rama'a lomi ba ro'aa gutalao a'a fei faraa pidaua ua.’ ”

⁵ Mei hani'u na noduginaa hia fawelei na tare ma ana ei ua, na fama'aia minaa ei gufuu ei haparaa feni ano.

⁶ Ma ina warenaa a'ana, “A fanio minaa ei forafora ma ei hawera wagina, uaa una tonia ba manumanuu ma a fanaa hini a nunumina.

⁷ Si'ei, nabaa o losuinau, a fanio ba manumanumu.”

⁸ Jesus na ware, “Na udedii fei ne'ia ba: ‘Losuinaa mei Fasu, mei Haidaniaa hamu'ou ma hia ua hamonei nenegia.’ ”

⁹ Mei hani'u na noduginaa hia Jerusalem ma fa'ufalarainia pafoo fei sidesidee fei humuu mei Haidaa. Ma na ware, “Nabaa yoi Na'uu mei Haidaa, fapasilao yeni,

¹⁰ uaa na udedii fei ne'ia:
“ ‘Iwe warenaa a'a ei alo'alona ba yoi,
roneimina oma'afarawaninio;

¹¹ ma rowe usumaio,
ba lomi o'aa bi'a'ainaa pinemu a'a ei mugoo.’ ”

¹² Jesus na ware, “Na ne'idii: ‘Apuna maniaa mei Fasu, mei Haidaniaa hamu'odu.’”

¹³ Mei hani'u, i pedudigaa ei maniana, na di'ininia ba i opanidinaa nefarani.

*Jesus na Fa'asi'anaa fei Bigi'ana Yei Galilee
(Matthew 4:12-17; Mark 1:14, 15)*

¹⁴ Jesus na hadiwe'inaa Galilee a'a fei faufau fei Spiriti ma fei u'ugana namina talaipedunaa minaa fei gufu.

¹⁵ Ina feferoi i laloo ei synagogue ro'ou ma minaa ro'ou, rona uduginia.

*Rona Ofadugaa Jesus Yei Nazareth
(Matthew 13:53-58; Mark 6:1-6)*

¹⁶ Ina dinaa Nazareth, fawelei i giperai wagina ma laloo fei Sabbath na wadu'ainaa fei synagogue, ale'ei maumauna ma na ufalarai ba i igo'igo.

¹⁷ Hemea na fania fei ne'iaa mei mamama'a Isaiah ale'ei maumau fei holobenaa ma na fama'alaia ma labagipa'aa feni ne'ia feni:

¹⁸ “Fei Spiritii mei Fasu na oa pafou,

uua ina ipia i pafoo tabau

ba unei u'ugaa fei rawani'a warea a'a ei lomi rona pa'i.

Ina aloamiaua ba nei wareia ba ei bobo'aia, ronei ala,

ei pudawerai, ronei fanunupa'i,

ei rona gutafafelo, ronei asi'aa

¹⁹ ma unei wareia ba fei au ba mei Fasu i farawaninaa ei rama'a.”

²⁰ I weloidinaa fei ale'ei holobenaa, na fanihadiwe'inia a'a mei bigibigi'a ma guta. Minaa ei rama'a laloo fei synagogue, rona fanunufa'u'uia

²¹ ma ina'aa warenaa a'a ro'odu, “Wagieni fei ne'ia na pa'aa nomai eni hamo'ei guainau fi igoia.”

²² Minaa ro'ou, rona u'ufarawaninia ma hawainaa poaa ro'ou a'a ei rawani'a wareana. Rona i'igai, “Anaa simeni, meni na'uu Joseph?”

²³ Jesus na warefanaa ro'ou, “Una aidadii ba hamowe wareaa feni proverb a'au: ‘Mena lo'otaa, farawaninaa ana yoi! Bigi'ia yeni gufumu ei guaiia hai'ou ba ona bigi'ia yei Capernaum.’ ”

²⁴ Ina warelao, “A warefa'uai a'a hamu'ou ba lomi ro'aa taufa'ugaa hemea mamama'a ana a'a fei gufunu.

²⁵ Apa'aa warefanaa hamu'ou ba na pa'i watauda pifine ma'esuabea yeni Israel a'a fei au Elijah, fei lomi na pa'i maunu laloo oduai ma hesuwi igisimasi ma namina moubiabria laloo minaa ei gufu.

²⁶ Ma lomi na alonaa Elijah a'a ro'ou, ma'uaa hemea pifine ma'esuabea yei Zarephath fawelei Sidon.

²⁷ Ma na pa'i watauda na watawatai unuu ro'odu* yei Israel a'a fei au Elisha mei mamama'a, ma'uaa lomi hemea ro'ou na fafa'arai ununa—unaiaa Naaman mei Syria.”

²⁸ Minaa ei rama'a laloo fei synagogue, ronamina siba ei ro'aa guainaa fei.

²⁹ Rona asi'aa ma tetefa'asi'ania a'a fei gufu fei ba ro'aa siminia pu, rona nodugia dinaa pafoo fei maugeni, fei na pa'idii humu pafona.

³⁰ Ma'uaa ina talai'ualao tapuu ro'ou ma aunu.

* **4:27: 4:27** Warea Greek ba hefi'a mau funuaa hudi unu—abauaa watawata ua.

Jesus na Fawala'anaa fei Spiriti Hafelo
(Mark 1:21-28)

³¹ Ina upu'aunulao yei Capernaum, hepalo gufu yei Galilee ma laloo fei Sabbath fipowe feroinaa ei rama'a.

³² Ma rona hawainaa poaa ro'ou a'a fei feferoiana, uaa fei u'ugana na pa'i fau fauna.

³³ Laloo fei synagogue na pa'i hemea na wadu'ia pigea, hepalo spiriti hafelo.† Namina aimemewai,

³⁴ “Haa! Tamanu nunumiamu a'a hai'ou, Jesus, mena Nazareth? Eni o nomai ba o fo'afama'ea hai'odu? Una aida ba yoi mei Apunaiaa mei Haidaa!”

³⁵ Jesus na warefawe'i, “Babanini! Wala'amai a'ana!” Ma fei pigea na hubifapasia i ma'aa minaa ro'ou ma wala'amai a'ana ma lomi na fafeloaa ununa.

³⁶ Minaa ei rama'a, ronamina hawainaa poaa ro'ou ma fiwarewarei, “Tamanu eni feferoi eni? Fininaa forafora ma faufau ina warenaa a'a ei spiriti hafelo ma rona wala'amai!”

³⁷ Ma fei u'ugana namina talaipedunaa ei gufu yei.

Jesus na Farawaninaa Watauda
(Matthew 8:14-17; Mark 1:29-34)

³⁸ Jesus na di'ininaa fei synagogue ma dinaa humuu Simon. Ma mei inaa haroo Simon namina babaifafelo ununa ma rona i'iginaa Jesus ba nei hadumia.

³⁹ Si'ei, ina fabalonaa a'ana ma warefawe'i a'a fei funua ma na pedu funuana. Ina asi'aa ma hasufani hanaa ro'ou.

† 4:33: 4:33 Warea Greek *spiriti loloaa*; v. 36 ana

⁴⁰ Fi lolo fei halo, minaa ei na pa'i watauda mau funua, hefi'a rona dugamiaa ro'ou a'a Jesus ma ina augaa panina pafoo hememea ro'ou ma fapedugaa funuaa ro'odu.

⁴¹ Ma ei pigea, rona wala'aa a'a watauda ma memewai ba, "Yoi, Na'uu mei Haidaa!" Ma'uaa ina hota'aa ro'ou ma apunainaa ro'ou ba ronei'aa wareware, uaa rona aida ba hia, mei Christ.‡

*Jesus na U'u Laloo ei Synagogue
(Mark 1:35-39)*

⁴² I ba'a fei panii fei arewaa Jesus na dinaa fawelei abaa wawawau rama'a. Ei rama'a roim-ina lalabaginia ma ro'aa bapa'ia, rona ware ba inei'aa di'ininaa ro'ou.

⁴³ Ma'uaa ina ware, "A'a hefi'adiai gufu unei u'ugaa fei rawani'a wareaa fei haparaiaa mei Haidaa, uaa sifeni feni pa'afina i aloagiau."

⁴⁴ Ma ina u'u'u laloo ei synagoge Judea.§

5

*Ei Rawarawa Otalai Nenera
(Matthew 4:18-22; Mark 1:16-20)*

¹ Heai arewaa, na u adii fei ranuu Gennesaret* ma ronamina hoaninia ei rama'a ba ro'aa guainaa ei wareaa mei Haidaa.

² Ina fanunupa'aa guapaloei wa didipisii dii augaa ei dia'agi, ei roi fesuaa ei lepoo ro'ou.

³ Ina hugi a'a hepalo wa, fei waa Simon ma i'iginia ba nei faraualao ma'ida a'a fei didipisii. Ma na gutaferoimai pafoo wa a'a ei rama'a.

‡ 4:41: 4:41 O, Messiah § 4:44: 4:44 O, laloo fei gufuu ei Jew;
Hefi'a ne'ia ba Galilee * 5:1: 5:1 fei Agii Galilee

⁴ I pedudii wareana, na warenaa a'a Simon, “Suanaa fawelei na walalo ma siminaa ei lepoo hamu'ou ba o'aa udii nia.”

⁵ Simon na ware, “Mena Fasu, hai'ounamina bigifawe'i fei poi ma lomi hepalo, ma'uaa, hama-tee ona ware ale'ei, nadii, a siminaa ei lepo.”

⁶ Ro'aa bigi'ia ale'ei, rona udiaa watauda nia ma na'aa i wara'a ei lepoo ro'ou.

⁷ Ma rona alofamai ei tafii ro'ou a'a hepaldiaai wa ba ronei nomai mi hadumaa ro'odu ma rona nomai ma guapaloei wa namina pepesufafelo, ana ro'aa lolu.

⁸ I fanunuaa fei, Simon Peter na fapasi i ma'aa Jesus. Ma na ware, “Aunufarua a'au mena Fasu; yau pa'aa hafelo'a rama'a!”

⁹ Uaa hia mawe ei maroana na nanawala pudaa ro'ou a'a ei udiaa ro'ou nia.

¹⁰ Ma ana na nanawala pudaa James ma John, laguei na'uu Zebedee, laguei rarafii Simon.

Ma Jesus na warenaa a'a Simon, “Apuna ma'au. E'eni opowe udilao rama'a.”

¹¹ Si'ei, rona rapi'aunaa piye ei waa ro'ou, di'ininaa minaa ei manumanuu ro'ou ma nenegia.

Mei na Watawatai
(*Matthew 8:1-4; Mark 1:40-45*)

¹² I guta a'a hepalo gufu Jesus, hemea watawatai† na nomai. I fanunupa'aa Jesus, na fapasi'o'o'uinaa pu ma ware, “Mena Fasu nabaa o nunuminia, fafafa'arainau.”

† **5:12: 5:12** Warea Greek ba hefi'a mau funuaa hudi unu—abaa unaa watawata ua.

13 Jesus na roainaa panina ma idoia. Ina ware, “Una nunuminia. Fafa'arai!” Ana ei, na mafo ei watawatana.

14 Ma Jesus na warefawe'i a'ana, “Onei'aa warefanaa nemea, ma'uaa wi famaua a'a mei bauaniaa humuu mei Haidaa ma fanaa tamanu Moses na ware ba onei fani nabaa na mafo unumu, ale'ei fama'ama'amu a'a ro'ou ba ona rawani.”

15 Ma'uaa fei u'ugana namina talaidiai. Si'ei, ei gupuu rama'a, rona nomai ba ro'aa guainia ma ba nei fapedugaa funuaa ro'ou.

16 Ma'uaa ina'o aununaa yei fawelei lomi rama'a ba i lafulafu.

*Jesus na Fawanewaneaa mei na Ma'e Ununa
(Matthew 9:1-8; Mark 2:1-12)*

17 Heai arewaa ei fi feferoi, rona gutaguainia ei Pharisee ma ei feroiaa law, ei noramiaa ro'ou a'a minaa ei gufu i Galilee ma hefi'a noramiaa ro'ou, Judea ma Jerusalem. Ma fei faufau mei Fasu na ude i a'ana ba i fapedugaa ei funua.

18 Na pa'i hemea na ma'e ununa. Hefi'a wawane, rona notabeiamai pafoo fei hafenaa ununa ba ro'aa wadu'ainaa fei humu ma fahainopia i ma'aa Jesus.

19 Si'ei ba namina watauda ei rama'a, lomi rona labagipa'i talaa ro'ou. Rona tafane'uanaa pupuaa fei humu ma fa'asisiarai pu pafoo fei hafena ununa i dupuaa ei rama'a, i ma'aa Jesus.

20 Jesus, i fanunupa'ia ba rona narafawe'i, na ware ba, “Otafi, ena hafelo'amu na futo.”

21 Ei Pharisee ma ei feroiaa law, rona naranara ale'ei ba, “Hia hini ba i warefafeloaa mei Haidaa? Hinidiai ba i futoaa ei hafelo'a? Mei Haidaa ua.”

²² Jesus na apa'idigaa ei naranaraa ro'ou ma na i'igai, “Tani hamu'ou nara ale'ei laloo iaa hamu'odu?”

²³ Tamanu na maduta—fei wareau ba: ‘Ena hafelo'amu na futo,’ o ‘Asi'aa ma talai’?

²⁴ Ma'uua ba hamonei aida ba mei Na'uu Rama'a na pa'i forafora yeni malagufu ba i futoaa ei hafelo'a. . .” Ina ware a'a mei na ma'e ununa, “A warenawii a'amu, asi'aa, tonaa fei hafena unumu ma dinaa gufumu.”

²⁵ Ana ei ua, ina ufalarai i ma'aa ro'ou, tonaa fei hafena ununa, fei na hainona ma dinaa gufuna ma uduginaa mei Haidaa.

²⁶ Namina nanawala pudaa minaa ei rama'a ma rona uduginaa mei Haidaa. Minaa ro'ou na ma'aiaa fei ma fiwarewarei, “O'ouna fanunuaa hefi'a manumanu na fananawalaiaa pudaa o'ou wagieni.”

Na Dugaa Levi

(Matthew 9:9-13; Mark 2:13-17)

²⁷ Nenee fei, Jesus na asi'anaa ano ma fanunupa'aa hemea otonaa mugoo po'ii gavaman, harana Levi, na guta a'a fei palena toto mugoo po'i. Jesus na warenaa a'ana, “Nenerau.”

²⁸ Levi na asi'adi'ininaa minaa ei manumanu ma nenegia.

²⁹ I a'a fei humuna, Levi na bigi'aa hepalo baa hananaa a'a Jesus ma hepalo baa gupuu otonaa mugoo po'ii gavaman ma hefi'adiai, rona hananafipui a'a lagua.

³⁰ Ma'uua ei Pharisee mawe ei feroiaa law, ei ana maroaa ei Pharisee, rona ware watauda a'a ei otalai nenerana, “Tani hamu'ou hanana ma

hunufipui a'a ei otonaa mugoo po'ii gavaman ma ei hafelo'a rama'a?"

³¹ Jesus na warefanaa ro'ou, "Abaa ei rona rawani ba ronei pa'i hemea lo'otaa, ma'uaa ei rona funu.

³² Pa'afii fei noramiau, abaa a lala'aa ei rona wanewane, ma'uaa ei hafelo'a ba ronei filoginaa naranaraa ro'ou."

*Rona Haninaa Jesus wagii fei Fabaoa
(Matthew 9:14-17; Mark 2:18-22)*

³³ Rona warenaa a'ana, "Ei otalai neneraa John, rona'aida fabao ma lafulafu ma ei otalai neneraa ei Pharisee anaa, ma'uaa ei maroamu rona hanana ma hunu ua.

³⁴ Jesus na ware, "Hamona nunuminia ba ei tafii mei wawane lalaia, ronei fabao ei roi gutafipui a'ana?

³⁵ Ma'uaa iwe nomai fei au ba mei wawane lalaia, rowe rapunodugia a'a ro'ou ma laloo ei arewaa ei, rowe fabao."

³⁶ Ina u'ufanaa ro'odu feni warea hanunu: "Lomi nemea ba i tonaa fei maninii manufau lawalawa ma tawi'ia a'a fei watanai lawalawa. Nabaa i bigi'ia ale'ei, i fawara'a'apoinaa fei manufau lawalawa ma fei manufau maninii lawalawa lomi i fipupuduinaa fei watanai.

³⁷ Ma lomi nemea i ipiaa fei manufau wine laloo fei watanai pe'ii wine, fei bigi'aa ro'ou hudii manulelele. Nabaa i bigi'ia ale'ei, fei manufau wine, i fawara'a'iaa fei pe'i ma fei wine i wigii ma fei watanai pe'ii wine i hafelo.

³⁸ Agia, ei manufau wine, ronei ipinaa fei manufau pe'i.

³⁹ Ma lomi hemea na hunudigaa fei watanai wine i nunuminaa fei manufau wine, uaa na ware ale'ei, 'Fei watanai na muainaa fei manufau.' ”

6

Mei Fasuu fei Sabbath

(Matthew 12:1-8; Mark 2:23-28)

¹ Heai Sabbath Jesus fi talailao pe'ii ei lau guana ma ei otalai nenerana, rona hufu'aa hefi'a holoo guana ma fudosinia panii ro'ou ma hanaiaa ei lau.

² Hefi'a Pharisee, rona i'igai, “Tani hamu'ou bigi'aa fei na barafeaa fei law laloo fei Sabbath?”

³ Jesus na warenaa a'a ro'ou, “Ana hamona'u igoia tamanu na bigi'ia David ma ei tafina, ei ro'aa bao?”

⁴ Ina wadu'ainaa fei humuu mei Haidaa, tonaa fei faraa pidaua na apunai ma hanaia. Ma'uaa fei law na ware ba unaiiaa mei bauaniaa humuu mei Haidaa, i hanaia. Ma ana na fanaa hefi'a a'a ei tafina.”

⁵ Ma Jesus na warenaa a'a ro'ou, “Mei Na'uu Rama'a, hia Fasuu fei Sabbath.”

Mei i Ma'e Hepapa Panina

(Matthew 12:9-14; Mark 3:1-6)

⁶ Ma a'a hepaldiai Sabbath, ina wadu'ainaa fei synagogue ma fi feroi ma hemea yei, fei panina ma'au na ma'e.

⁷ Ei Pharisee mawe ei feroiaa law, ro'ei labarai tala ba ro ware ba Jesus na bigifatata. Si'ei, rona pupudainia ba i farawaninia laloo fei Sabbath.

⁸ Ma'uaa Jesus na apa'idigaa ei naranaraa ro'ou ma na warenaa a'a mei na ma'e panina, “Asi'aa ma

mi ufalarai i ma'aa ro'odu.” Si'ei, ina asi'aa ma na ufalarai yei.

⁹ Ma Jesus na warenaa a'a ro'ou, “A i'iginaa hamu'ou, afaia na neneraa fei law laloo fei Sabbath: fei ba onei bigifarawani, o ba onei bigifafelo, fei ba onei fani harena, o ba onei fo'afama'e?”

¹⁰ Ina fanununaa a'a minaa ro'odu ma warenaa a'a mei rama'a mei, “Roainalao fei panimu.” Ina bigi'ia ma fei panina namina rawani.

¹¹ Ma'uaa ronamina sibafafelo ma fiwarewarei ba ro'aa bigi'aa tamanu a'a Jesus.

*Ei Hefua ma Helagui Apostle
(Matthew 10:1-4; Mark 3:13-19)*

¹² Wagii ei arewaa ei, Jesus na aununaa papaa hepalo maugeni ba i lafulafu ma na guta yei fei poi fi lafulafunaa a'a mei Haidaa.

¹³ I ba'amai fei arewaa, na harofamii ei otalai nenerana ma rafeinaa hefua ma helagui ba apostle:

¹⁴ Simon (mei ina roronia ba Peter), mei lofuna Andrew, James, John, Philip, Bartholomew,

¹⁵ Matthew, Thomas, James mei na'uu Alphaeus, Simon mei rona roroinia ba mei Zealot (mei na haguua gufuna),

¹⁶ Judas mei na'uu James mawe Judas Iscariot—mei na aloia.

*Na Feroi ma Fapedugaa ei Funua
(Matthew 4:23-25)*

¹⁷ Ina upunogiaa ro'ou ma ufalarai pafoo fei mare'aa malagufu. Hepalo baua gupuu otalai nenerana, ro'ou yei mawe watauda pa'aniaa rama'a, noramiaa ro'ou, Judea, Jerusalem ma ei gufu piye na rafi'inaa Tyre ma Sidon.

18 Rona nomai ba ro'aa guainia ma ba inei fapedugaa funuaa ro'ou. Ma ina fawanewaneaa ei na wadu'aa ro'ou ei spiriti hafelo*

19 ma minaa ei rama'a ba ro'aa idoia, uaa na pa'i faufau i a'ana. Ma ina fapedugaa funuaa minaa ro'ou.

*Ei Hawegia ma ei Faloloa'ia
(Matthew 5:1-12)*

20 I fanununaa a'a ei otalai nenerana, na ware:
“I pa'i hawegiaa hamu'ou ena lomi mugoo po'i,
uaa hamowe oa wagii fei haparaiaa mei
Haidaa.

21 I pa'i hawegiaa hamu'ou ena hamona bao e'eni,
uaa hamowe magu.

I pa'i hawegiaa hamu'ou ena hamona ai'ai e'eni,
uaa hamowe fafadi.

22 I pa'i hawegiaa hamu'ou ena rona bidi unuu
ro'ou a'a hamu'ou,
ofadugaa hamu'ou, warefafeloaa hamu'ou
ma fafeloaa haraa hamu'ou ba hamona
hafelo
uaa mei Na'uu Rama'a.

23 “A'a fei arewaa fei, hamoneimina ni'eni'e ma palapala uaa na bauana fei pono'aa hamu'ou yei gufu pafea. Hamatee ana ale'ei bigi'aa ei amaa ro'ou a'a ei mamama'a.

24 “Ma'uaa hamo'aa pa'aa fagiana hamu'ou ena na pa'i mugoo po'i,
uaa hamona todigaa fei rawani'a gutanaa hamu'odu.

25 Hamo'aa pa'aa fagiana hamu'ou ena na magu e'eni,

* **6:18: 6:18** Warea Greek *spiriti loloaa*

uaa hamowe bao.
 Hamo'aa pa'aa fagiana hamu'ou ena na fafadi
 e'eni,
 uaa hamowe gutafaloloa'i ma ai'ai.
 26 Hamo'aa pa'aa fagiana hamu'ou ena na ware-
 farawaninaa hamu'ou minaa ei rama'a,
 uaa ana ale'ei bigi'aa ei amaa ro'ou a'a ei
 mamama'a sifisifi.

*Haguaa ena na Bidibidi Unuu Ro'ou a'a
 Hamu'ou
 (Matthew 5:38-48; 7:12a)*

27 “Ma'uaa a warefanaa hamu'ou ena hamofi
 guainau: Haguaa ena na bidibidi unuu ro'ou a'a
 hamu'ou, farawani a'a ena rona siba a'a hamu'ou,
 28 haweginaa ena rona umuaa hamu'ou ma la-
 fulafunaa ena rona fafeloaa hamu'ou.

29 Nabaa nemea na laparaa afuu hamu'ou, fania
 pepe'i anaa. Nabaa nemea na topa'ainaa hawaa
 uguu hamu'ou, fania fei susu anaa.

30 Fani a'a minaa ei rona i'iginaa hamu'ou
 ma hini i tonaa manumanuu hamu'ou, apuna
 i'igihadiwe'inia.

31 Tamanu nunumiaa hamu'ou ba ronei bigi'ia
 a'a hamu'ou, bigi'ia ana ale'ei a'a ro'ou.

32 “Nabaa hamo'aa haguaa ei rona haguaa
 hamu'ou, tamanu rawani'ana fei a'a hamu'ou?
 Ena hafelo'a ana rona haguaa ei rona haguaa
 ro'ou.

33 Ma nabaa hamo'aa farawani a'a ei rona
 farawani a'a hamu'ou, tamanu rawani'ana fei a'a
 hamu'ou? Ei hafelo'a ana rona bigi'ia ale'ei.

34 Ma nabaa hamo'aa fani a'a hefi'a, ei ha-
 mona nara ba ronei hodi'ia, tamanu rawani'ana
 fei a'a hamu'ou? Ei hafelo'a ana rona fani a'a

hefi'adiai hafelo'a ma rona nara ba hefi'adiai, ronei hodipedugia.

³⁵ Ma'uaa hamonei haguua ena na bidibidi unuu ro'ou a'a hamu'ou, hamonei farawani ma fani a'a ro'ou ma ronei'aa hodi'ia. Ma nabaa ale'ei, fei pono'aa hamu'ou imina bauanai ma hamowe oanaa na'uu mei Pafeai, uaa ina farawani a'a ei rona hafelo mawe ei lomi na ware 'ta' wagii fei rawani'ana.

³⁶ Hamonei faloloa'inaa ro'ou, ana ale'ei na faloloa'inaa hamu'ou mei Amaa hamu'ou.

*Fei Naranara ba Nemeadiai na Tata
(Matthew 7:1-5)*

³⁷ “Apuna nara ba na tata nemea. Ma nabaa hamona nara ale'ei, ro'aa nara ba hamona tata. Apuna ware ba nemeadiai na tata ma nei to fagianaa. Ma nabaa ale'ei, ana hamo'aa to fagianaa wagii ei tataa hamu'ou. Futoaa ei tataa nemeadiai; nabaa ale'ei, ana i futoaa ei tataa hamu'ou mei Haidaa.

³⁸ Fani ma hamowe pa'idiai. Hamo'aa to diai manumanu i pafoinaa fei fanaa hamu'ou. Hamowe to ana ale'ei puduu fanaa hamu'ou.”

³⁹ Ma ana ina u'ufanaa ro'ou feni warea hanunu: “Hemei pudawerai, ana i taupa'aa hemeadiai pudawerai? Naraa hamu'ou ba lomi lagu'aa pasinaa laloo huapu?

⁴⁰ Mei i to feferoiana, lomi i muainaa mei ferioiana, ma'uaa, nabaa i fapedugaa fei feferoiana, hia ale'ei mei feroiana.

⁴¹ “Tani omina labaginaa memee pudaa mei lofumu ma lomi ona apa'ia ba na pa'i hewagu haihai pudamu?

⁴² Tani o ware a'a mei lofumu ba, 'Olofu, ya a do'o siminaa fei memee pudamu,' ma lomi ona fanunupa'aa fei hewagu haihai pudamu? Yoi pa'aa ware'oni. Oneido'o siminaa fei hewagu haihai pudamu. Ma opowe fanunufarawani ba o'aa siminaa fei memee pudaa mei lofumu.

Hepalo Haihai ma ei Fuana
(*Matthew 7:16-20; 12:33-35*)

⁴³ "Lomi hepalo rawani'a haihai ba i hafelo fuana ma ana lomi hepalo hafelo'a haihai ba i rawani fuana.

⁴⁴ Hepapalo haihai, o'ou apa'ia a'a ei fuana. Ei rama'a, lomi ro'aa hufu'aa ei fuua ha'oloo a'a fei haihai na hogia, o ei fuua nasi a'a fei haihai na hogia.

⁴⁵ Mei rawani'a i falele'anamii ei rawani'a bigi'ana a'a fei rawani'a naranarana. Ma mei hafelo'a i falele'anamii ei hafelo'a bigi'ana a'a fei hafelo'a naranarana. Uaa tamanu noranamai laloo iana, i lele'aa umuna.

Mei Fadufadua na Pa'i Apa'a ma mei Lomi
(*Matthew 7:24-27*)

⁴⁶ "Tani o harofau ba 'Mena Fasu, mena Fasu,' ma lomi ona bigi'aa ei wareau?

⁴⁷ A ware fama'aio batanai maumau mei na nomai a'au ma guainaa wareau ma bigi'ia.

⁴⁸ Hia ale'ei hemea fadufaduaa humu, hemea na agifawalalona pu ei u pafoo na'a. Ma nawe nomai fei baua mamaua ma hapunai'ona fei humuna, ma'uaa lomi na nueipa'ia, uaa na fadu-fawe'ia.

⁴⁹ Ma'uaa mei na guainaa wareau ma lomi na bigi'ia, hia ale'ei mei na fa'ugaa ei u humuna pafoo

piye, lomi na'a harona. I nomai fei baua mamaua, na nueinaa fei humuna ma na pasi wata'o'o."

7

Fei Narafawe'iaa mei Centurion (Matthew 8:5-13)

¹ I pedu minaa ei u'ugaa Jesus a'a ei rama'a, na wadu'ainaa Capernaum.

² Na pa'i hemea na funu ma anaa i ma'e. Hia nafii mei centurion, hemea na ha'einia mei pi-dauana.

³ Mei centurion na guainaa fei u'ugaa Jesus ma na aloaa hefi'a bauaniaa ei Jew a'ana ba ronei i'iginia ba nei nomai ma fapedugaa funuaa mei nafina.

⁴ Ro'aa dinaa a'a Jesus, rona warefa'ai'ai a'ana. "Na rawani ba o bigi'ia a'a meni rama'a meni,

⁵ uaa ina haguaa gufuu o'odu ma fa'ufalarainaa fei synagogue o'ou."

⁶ Si'ei, Jesus na aunuhugiaa ro'ou.

I rafi'idiginaa fei humu, mei centurion na aloaa hefi'a tafina a'ana ma rona wareaa ei wareana ba: "Mena Fasu, apuna naranara watauda ba o wadu'ainaa humuu, uaa yau hafelo'a rama'a.

⁷ Sifei, fei pa'afina ba lomi na nunumai ba a nomai a'amu. Ma'uaa ware ua ma i pedu funuaa mei nafiu.

⁸ Uaa yau hemea na bigi haroo hemea na baua-nadiai ma ana na pa'i hefi'a fo'aa rona bigi harou. A warenaa a'a mei, 'Aunu,' ma i aunu ma hemea-diai ba, 'Nomai,' ma i nomai. A warenaa a'a hemea nafiu, 'Bigi'aa feni,' ma i bigi'ia."

⁹ I guainaa fei Jesus, na ba'arofa a'ana ma momo'inaa a'a ei rona nenegia ma ware, “Apa'aa warefanaa hamu'ou ba lomi na fanunupa'aa hemea na pa'i narafawe'iana ale'ei ma ana lomi na fanunupa'ia ale'ei a'a ei Israel.”

¹⁰ Ma ei talaitonaa warea, ronawe hadiwe'idinaa fei humu ma fanunupa'ia ba na pedu funuaa mei nafi.

Jesus na Fa'asi'anaa mei Na'uu mei Pifine Ma'esuabea

¹¹ Nenee ei ma ataa madii, Jesus fipui a'a ei otalai nenerana ma fei baa gupuu rama'a, rona dinaa hepalo gufu, harana Nain.

¹² Ana i rafi'inaa fei poaa fanefanee fei gufu, hefi'a rona tabenaa ano hemea baduu wawane ma'ea, na'uu hemea pifine ma'esuabea. Ma fei baa gupuu rama'aa fei gufu, ana ro'ou i a'a mei pifine.

¹³ I fanunupa'ia mei Fasu, na faloloa'inia ma warenaa a'ana, “Apuna ai'ai.”

¹⁴ Ina aunulao ma idooa fei bao ma'ea. Ma ei ro'aa poro'ia, rona ufamadumu. Ina ware, “Mena baubara, a warenaa a'amu, asi'aa!”

¹⁵ Mei ma'ea na asi'aguta ma wareware. Ma Jesus na duginaa hia a'a inana.

¹⁶ Minaa ro'ou, ronamina ma'au ma uduginaa mei Haidaa ma ware, “Hemea baa mamama'a na fa'arewa a'a o'odu. Mei Haidaa na nomai ba i hadumaa ei gufuna.”

¹⁷ Fei u'ugaa Jesus fei, namina talaipedunaa ei gufu i Judea* mawe minaa ei gufu i sugatata'aia.

* **7:17: 7:17** O, talaipedunaa fei gufuu ei Jew

Jesus ma John mei Pudugufaia
(Matthew 11:2-19)

¹⁸ Ei otalai neneraa John, rona u'ufania eni manumanu eni. Ina harofamiaa helagui

¹⁹ ma alonaa lagua a'a mei Fasu ba lagunei i'iginia ale'ei, “Yoi hemei ba i nomai, o hai'ounei do'o oma'aa nemeadiai?”

²⁰ Lagu'aa dinaloo a'a Jesus, laguna ware, “John, mei pudugufaia na aloamiaa haigua ba haigunei i'iginio, ‘Yoi hemei ba i nomai, o hai'ounei do'o oma'aa nemeadiai?’ ”

²¹ A'a fei au fei, Jesus na farawaninaa watauda na mala'u'u unuu ro'ou, ei funuaa, ei na wadu'aa ro'ou spiriti hafelo ma ei pudawerai.

²² Si'ei, ina warenaa a'a laguei talaitonaa warea, “Hadiwe'ai ma u'ufanaa John ei fanunuguaiaa hamugua: ba ei pudawerai nawe fafanunu, ei afetoo nawe talai, ei watawatai[†] nawe mafo, ei lotoo adia nawe guaipa'i, ei ma'ea na asi'aa ma ei lo'e mugoo po'i, rona guainaa fei rawani'a warea.

²³ Baua ni'eni'ea a'a mei lomi na pasipa'ai uaa yau.”

²⁴ Lagu'aa didii laguei talaitonaa wareaa John, Jesus nawe u'ugaa John a'a fei gupuu rama'a: “Ei hamona dinaa fawelei lomi haihai o guana, ba hamoree ma'a fei guana, fei na gugufainia fei lalarena?”

²⁵ Nabaa abaa sifei, pa'aa tamanu fei hamo'aree ma'aia—hemea na maurawani hawerana? Lomi. Ena rama'a na maurawani haweraa ro'ou, ei na pa'ipedu manumanu, rona guta laloo ei baua humuu hapara.

[†] **7:22: 7:22** Warea Greek ba hefi'a mau funuaa hudi unu—abaua watawata ua.

26 Ma'uaa hamona aunu ba hamo'aa ma'a tamanu? Hemea mamama'a? Hi'i, ma'uaa a warefanaa hamu'ou ba hia, abaa mamama'a ua.

27 Simei, mei rona u'ugia laloo ei ne'ia:

“Guainau! A we aloamai mei talaitonaa wareau ma'amu,

mei i ra'afanaa fei talamu.'

28 A warefanaa hamu'odu ba lomi hemea dupuaa ei waniniaa ei pifine i muainaa John; ma'uaa mei pa'aa lomi harana haroo fei haparaiaa mei Haidaa i muainia.”

29 (Minaa ei rama'a ma ei otonaa mugoo po'ii gavaman anaa, ro'aa guainaa ei wareaa Jesus, ronawe ware ba fei talaa mei Haidaa na wanewane, uaa rona pudugufai a'a John.

30 Ma'uaa ei Pharisee ma ei rona pa'i apa'aa ro'ou a'a fei law, rona ofadugaa fei bigi'a, fei na fanaa ro'odu mei Haidaa, uaa lomi rona pudugufai a'a John.)

31 “Yau, a hawawaginaa eni rama'aa feni au feni a'a tamanu? Batana'i maumau ro'ou?

32 Ro'ou ale'ei ei baduu na guta yei humuu alo'alo ma fiharoharofii:

“Hai'ouna hafugaa fei ha'ifa

ma lomi hamona palapala;

hai'ouna laugaa hepalo laugaa ma'ea,

ma'uaa lomi hamona ai'ai.'

33 Uaa, John, mei pudugufaia lomi na nohanamai faraa pidaua ma hunu wine ma hamona ware, 'Na wadu'ia pigea.'

34 Ma Mei Na'uu Rama'a na nohanamai ma hunu ma hamona ware, 'Hia pugua ma na hunu poapoai; hia tafii ei otonaa mugoo po'ii gavaman mawe “ei hafelo'a”.'

³⁵ Ma'uua ei rona biginaa fei apa'aa mei Haidaa, rona fa'arewaia ba na wanewane.”

Mei Hafelo'a Pifine na Ipinaa Jesus fei Dufaa Pao.

³⁶ Ma hemea Pharisee na i'iginaa Jesus ba nei hananafipui a'ana. Si'ei, na dinaa humuu mei Pharisee ma gutafapalagi ditataa fei tawa.

³⁷ Na pa'i hemea pifine na hafelo bigi'ana a'a fei gufu fei. Ma i guainia ba Jesus i hanana humuu mei Pharisee, ina tonamai hepalo pusu'oro pe'i dufaa pao

³⁸ ma ei fi uwawasusu mugina na farorofanaa pinena fei ranuu pudana. Ma nawe huguaa pinena a'a fei loaa tabana. Na hatofaa pinena ma ipiaa fei dufaa pao pafoo pinena.

³⁹ I fanunuia mei Pharisee, mei na fagutanaa Jesus, na bababau'u naranarana, “Nabaa meni rama'a meni, hia mamama'a, i apa'idigia hini i idoia ma hia pifine bata—ba hafelo'a pifine.”

⁴⁰ Jesus na warenaa a'ana, “Simon, na pa'i wareau a'amu.”

Ma na ware, “Nadii, warefanau, mena feroia.”

⁴¹ “Helagui rama'a, laguna to mugoo po'i a'a hemea na'o fani mugoo po'i. Hemea lagua na tonaa haipani pu'u denarius‡ a'ana ma hemea lagua na tonaa haipani pa'ania.

⁴² Minaa lagua, lomi na hodipa'ia, si'ei na fama'e'uaiaa ei tonaa lagua. Amaia lagua na bauana haguana a'a mei i fani mugoo po'i?”

‡ 7:41: 7:41 denarius—hepalo mugoo po'i, hawii pono'aa bigi'aa heai arewaa.

⁴³ Simon na ware, “Narau ba mei i to watauda mugoo po'i ma na fama'e'uaiaa ei tonana mei na fani.”

Jesus na ware, “Ona narapa'ia.”

⁴⁴ Si'ei, na momo'inaa a'a mei pifine ma warenaa a'a Simon, “Ona ma'aia meni pifine meni? Una wadu'aimai humumu ma lomi ona gufifani fesufesuu pineu, ma'uaa ina fesunaa pineu ranuu pudana ma hugunaa loaa tabana.

⁴⁵ Lomi ona hatofaa pudau, ma'uaa, meni pifine meni, ana fi wadu'ai'uamai lomi na fafaa hatofaa pineu.

⁴⁶ Lomi ona ipi pao tabau, ma'uaa, hia na ipinaa tabau fei dufaa pao.

⁴⁷ Si'ei a warefanio, ena watauda hafelo'ana na futo, uaa na bauana fei haguana. Ma'uaa hini na futo ma'ida ua hafelo'ana, ana ma'ida ua haguana.”

⁴⁸ Si'ei, Jesus na warenaa a'ana, “Ei hafelo'amu, na futo.”

⁴⁹ Hefi'adiai rona guta yei, rona fiwarewarei, “Hia hini ba i futoaa ei hafelo'aa ei rama'a?”

⁵⁰ Jesus na warenaa a'a mei pifine, “Fei narafawe'iamu na fatelaio; aunufa'a'a ua.”

8

Ei Pifine na Talaihugiaa Jesus

¹ Nenee fei, Jesus na tatalai a'a hepapalo gufu ma u'ugaa fei rawani'a wareaa fei haparaiaa mei Haidaa. Ei hefua ma helagui, ro'ou a'ana

² ma hefi'a pifine anaa, ei ina fawala'anaa ei spiriti hafelo a'a ro'ou ma fapedugaa funuaa

ro'ou: Mary (hepalo harana Magdalene), mei na wala'aa oloromeai pigea a'ana;

³ Joanna mei haroo Cuza mei oma'ama'aa humuu Herod; Susanna; ma wataudadiai. Eni pifine eni, rona hadumaa ro'ou ana a'a ei pa'aa manumanuu ro'ou.

Fei Warea Hanunuu mei Faroa
(*Matthew 13:1-9; Mark 4:1-9*)

⁴ Ro'aa figupuimai a'a Jesus ei rama'a noramiaa ro'ou a'a hepapalo gufu, ina u'ufanaa ro'ou feni warea hanunu:

⁵ “Hemea diapodu na aunu ba i faroaa ei lau. I larosiminaa ei lau, hefi'a na pasi papaa tala ma rona talai'apuninia ma ei manufidufidu pafea, rona hanaia.

⁶ Hefi'a na pasi pafoo ei mugoo ma i nusu, rona hole ua, uaa lomi ranu.

⁷ Hefi'a lau na pasi dupuaa ei wowo'ii na hogia, rona nusufipui a'a ei wowo'ii, ei na figifama'ea ro'ou.

⁸ Ma'uaa hefi'a na pasi a'a fei rawani'a piye. Ma namina habefarawani ma ei fuua ro'ou na ona'onaidiai ale'ei hefa pu'udiai a'a ei faroana lau.”

I waredigaa fei, na warefabauana, “Hini na pa'i adiana, nei guainia.”

Tani i Warehanunui Jesus
(*Matthew 13:10-17; Mark 4:10-12*)

⁹ Ei otalai nenerana na i'iginia fei hanuu fei warea hanunu.

¹⁰ Ina ware, “Fei apa'a wagii ei manumanu i ude'opa'ai a'a fei haparaiaa mei Haidaa, hamona

todigia, ma'uaa, a'a hefi'a una warehanunuinia,
ba,

“ ‘Rona fafanunu ma lomi ro'aa fanunupa'i;
rona guguai ma lomi ro'aa apa'ia.’

*Ina Piguaa Hanuu fei Warea Hanunuu mei
Faroa*

(Matthew 13:18-23; Mark 4:13-20)

¹¹ “Sifeni, feni hanuu feni warea hanunu: ei lau,
ale'ei fei wareaa mei Haidaa.

¹² Ei lau na pasi papaa tala, ale'ei ei rona
guguai ma mei hani'u na nomai ma fufusiminaa
fei wareaa mei Haidaa a'a ei naranaraa ro'ou ba
ronei'aa narafawe'i ma lomi ro'aa tela.

¹³ Ei lau na pasi pafoo mugoo, ale'ei ei ron-
ado'o ni'eni'e ei ro'aa guainia, ma'uaa, lomi na
gugu waraa ro'ou. Ronado'o narafawe'i ma'ida,
ma'uaa, i nomai fei au nueia, rona wata'adudu.

¹⁴ Ei lau na pasi dupuaa ei wowo'ii na hogia,
ale'ei ei ronado'o guguai, ma'uaa, na ffigifate-
muaa fei naranaraa ro'ou wagii eni manumanuu
feni ano, ei mugoo po'i ma ei ro'oo feni ano, si'ei
lomi rona habepa'i.

¹⁵ Ma'uaa ei lau na pasi a'a fei rawani'a piye
ale'ei ei na pa'i rawani'a maumau ro'ou, ei rona
guainaa fei warea, panarofia ma ufawe'i, si'ei
rona fuua.

Fei We'ai a'a fei Ude'udena

(Mark 4:21-25)

¹⁶ “Lomi hemea ba i fagu'aa fei we'ai ma
opa'ainia haroo hepalo hagi, o augia haroo tawa,
ma'uaa, i augia pafoo fei ude'udena ba ei rona
wadu'ai, ronei fanunupa'i a'a fei we'ai.

¹⁷ Uaa lomi hepalo manumanu na ude'opa'ai ba i opa'ai'ualao. Ma ei manumanu rona opa'ainia iwe lelefo ma ude'are'are.

¹⁸ Si'ei, onei narama'aia ba batanai fei mau guguaia. Uaa hini na pa'i, iwe pa'i hefi'adiai; hini lomi na pa'i, tamanu fei ina nara ba na pa'i, iwe pa'ai a'ana."

Ei Lofu ma mei Inaa Jesus

(Matthew 12:46-50; Mark 3:31-35)

¹⁹ Ei lofu ma mei inaa Jesus, rona nomai ba ro'aa ma'aia, ma'uaa lomi rona nitopa'ilao a'ana uaa fei gupuu rama'a.

²⁰ Hemea na warefania, "Mei inamu ma ei lofumu, rona ufalarai ano ba ro'aa ma'a yoi."

²¹ Ina ware, "Si'eni eni inau ma eni lofuu, eni rona guainaa fei wareaa mei Hidaa ma bigi'ia."

Jesus na Famadinoa fei Lama

(Matthew 8:23-27; Mark 4:35-41)

²² Heai arewaa, Jesus na warenaa a'a ei otalai nenerana, "O dii. O'adinaa fipepei adii fei ranu." Si'ei, rona hugi a'a fei wa ma sua.

²³ Ro'aa سوالao, na ma'igu Jesus. Fei lalarena na asi'aa ma fei lama na tomesunaa laloo fei wa ma ronawemina fagiana.

²⁴ Ei otalai nenerana, rona nolao ma funia. Rona ware, "Mena Fasu, mena Fasu. O'apa'aa wawau'u!"

Ina asi'aa ma warefawe'i a'a fei lalare ma fei agi; ina pedu towetana ma namina madino.

²⁵ Ina i'iginaa ei otalai nenerana, "Hitani fei we'iaa naranaraa hamu'ou?"

A'a fei ma'auaa ro'ou ma fei nanawalaa puda
ro'ou, rona fi'i'igii, “Rama'a bata meni? Te, nam-
ina warefawe'i a'a fei lalarena ma fei lama ma
lagunamina guainaa wareana.”

Fei Wala'anaa ei Pigea a'a Hemea
(*Matthew 8:28-34; Mark 5:1-20*)

²⁶ Rona tamanaa suwidei i Gerasene,* opa'aloo
fei ranu Galilee.

²⁷ I wanomai Jesus, na nomai a'ana hemea
rama'aa fei gufu, mei na wadu'ia pigea. Namina
madimai fei guta'ala'alana ma lomi na u guta laloo
humu, ma'uaa na guta a'a ei huapuu ei ma'ea.

²⁸ I fanunupa'aa Jesus, ina aimemewai ma fa-
pasi igoaa Jesus ma harofabauana, “Tamanu nun-
umiamu a'au Jesus mena Na'uu mei Haidaa, mei
na Pafeai? U'amina i'iginio, onei'aa haperaraiu!”

²⁹ Uaa Jesus na warefawe'i ba fei hafelo'a† spiriti
nei wala'aa a'a mei. Uaa, ina'aida panarofia. Ma
rona'aida roro'inaa panina ma pinena a'a ei alatai
ma hefi'a, rona oma'ama'aia, ma'uaa, inafane bi-
moro'aa ei alatai ma ei pigea na faponinaa hia
fawelei lomi rama'a.

³⁰ Jesus na i'iginia, “Hini haramu?”

Ina ware, “Legion,” uaa watauda pigea na
wadu'ia.

³¹ Ma rona i'igai ma i'igaidiai ba nei'aa aloaa
ro'ou a'a fei walaloo lomi ia'iana.

³² Hepalo baua gupuu moimoi roi hanana pa-
paa fei maugeni. Ei pigea na i'igifawe'i a'a Jesus
ba nei uga ba ro'aa wadu'aa ei moimoi ma ina
ugainaa ro'ou.

* **8:26: 8:26** Hefi'a ne'ia ba *Gadarenes*; hefi'adiai ba *Gergesenes*; v.
37 anaa † **8:29: 8:29** Warea Greek *loloaa*

³³ Ro wala'amai a'a mei rama'a ei pigea, rona wadu'aa ei moimoi ma poni'upulao pepei na faro'ai adii fei ranu, rofonaa lalona ma wawa'uma'e.

³⁴ Ro fanunuia ale'ei ei oma'ama'aa ei moimoi, rona ponibagua ma u'ugia yei a'a fei baua gufu mawe ei gufu sugatata'aia.

³⁵ Ma ei rama'a na nolao ba ro'aa ma'a tamanu ina bigi'ia. Ro'aa nopa'aloo Jesus, rona fanunupa'aa mei na wala'aa ei pigea a'ana, na guta igoaa Jesus, na pa'i lawalawana ma fei naranarana na rawani ma rona ma'au.

³⁶ Ei rona fanunupa'ia, rona u'ufanaa ei rama'aa gufu batanai i rawanidiai mei na wadu'ia pigea.

³⁷ Ma minaa ei rama'a fawelei Gadara na i'iginia Jesus ba nei fa'adi'ininaa ro'ou, uaa ronamina ma'aufafelo. Si'ei, ina hugi a'a fei wa ma sua'aunu.

³⁸ Mei rama'a, mei na wala'aa ei pigea a'ana na i'iginia ba i nogia, ma'uaa Jesus na aloia ma ware,

³⁹ “Hadiwe'inaa gufumu ma u'ugaa fei baua bigi'aa mei Haidaa a'amu.” Si'ei, na hadiwe'ai ma u'ufanaa minaa ei rama'aa gufu ei baua bigi'aa Jesus a'ana.

*Mei Nanao Ma'ea ma Mei Pifine na Funu
(Matthew 9:18-26; Mark 5:21-43)*

⁴⁰ I hadiwe'imai Jesus, fei gupuu rama'a na taufa'ugia, uaa rona aida ba i nomai.

⁴¹ Ma hemea, harana Jairus, hemea bauaniaa fei synagogue na nomai ma fapasi igoaa Jesus ma i'igifawe'i a'ana ba nei nomai a'a fei humuna

⁴² uaa mei na'una, baduu pifine, ale'ei hefua ma heguai igisimasina, ifi ma'e.

Fi talailao Jesus, ei rama'a na fihoroi a'ana.

⁴³ Ma na pa'i hemea pifine yei na tomesumesu namoo ununa ale'ei hefua ma heguai igisimasi,‡ ma'uaa lomi hemea ba i fapedupa'aa funuana.

⁴⁴ Na aunumai mugina ma idoa supuu fei hawaa uguna. Ma ana ei, na pedu fei tomesuaa fei namo.

⁴⁵ Jesus na i'igai, “Hini na idoau?”

Minaa ro'ou, rona ware ba lomi ma nawe ware Peter, “Mena Fasu, ei rama'a rona fihoroi a'amu.”

⁴⁶ Ma'uaa Jesus na ware, “Na pa'i hemea na idoau. Una aida ba na tonaa ma'ida faufau.”

⁴⁷ Ma mei pifine nawe aida ba ro'aa apa'ia ba hia, si'ei na noma'aumai ma fapasi igoana. I pudaa minaa ei rama'a, na warefanaa ro'ou ba na pedu funuana ana ei i idoia.

⁴⁸ Ma ina warenaa a'ana, “Mena na'uu, fei we'iaa naranaramu na farawaninio. Aunufa'a'a ua.”

⁴⁹ Ana fi wareware ua Jesus, na nomai hemea noramiana humuu Jairus, mei bauaniaa fei synagogue. Ma na ware, “Mei na'umu na ma'e. Onei'aa fahaudinaa unuu mei feroia.”

⁵⁰ I guainaa fei Jesus, na warenaa a'a Jairus, “Onei'aa ma'au, narafawe'i ua ma iwe mama'a.”

⁵¹ I nopa'aloo fei humuu Jairus, na ware ba lomi hemea i wadu'ai uniaa ro'ou Peter, John, James mawe laguei ama ma inaa mei baduu.

⁵² Ma a'a fei, minaa ei rama'a rona ai'ai ma wawasusu a'ana. Jesus na ware, “Hamonei'aa ai'ai. Lomi na ma'e. Na ma'igu ua.”

⁵³ Rona fadinia uaa rona aida ba ina ma'e.

‡ **8:43: 8:43** Watauda ne'ia ba *igisimasi*, ma na *fapedugaa minaa ei mugoo po'ina a'a ei lo'otaa*

⁵⁴ Ma'uua ina tauaa panina ma ware, “Mena na'uu, asi'aa!”

⁵⁵ Fei spiritina na hadiwe'imai ma ana ei, ina ufalarai. Ma Jesus na warenaa a'a ro'ou ba ronei fani hanaa mei baduu.

⁵⁶ Ma mei amana ma inana namina nanawala puda lagua, ma'uua ina warefawe'i a'a ro'ou ba ronei'aa u'ufanaa nemea tamanu na bigi'ia.

9

Jesus na Aloaa Hefua ma Helagui (*Matthew 10:5-15; Mark 6:7-13*)

¹ I harofamiaa ei Hefua ma helagui Jesus, na fani faufau a'a ro'ou ma forafora ba ronei fawala'anaa ei pigea ma fapedugaa ei funua

² ma na aloaa ro'ou ba ronei u'ugaa fei hapara-iaa mei Haidaa ma fapedugaa funuaa ei rama'a.

³ Ina warenaa a'a ro'ou: “Hamonei'aa notoo manumanuu fei tatalaia—lo'e o, raba, du'ua, mugoo po'i, o pafua susu.

⁴ Tamanu humu hamona wadu'ia, hamonei guta yena nopa'aloo fei ba hamona di'ininaa fei gufu.

⁵ Nabaa lomi rona taufa'ugaa hamu'ou, hamonei foifoiaa piyee pinee hamu'ou ena hamona di'ininaa fena gufu fena, ale'ena hepalo manumanu i fama'aa ro'ou ba rowe tonaa aree ro'ou wagii fei dududua.”

⁶ Si'ei, rona aunu ma dinaa hepapalo gufu ma u'ugaa fei rawani'a warea ma fapedugaa funuaa ei rama'a a'a ei gufu tadiwe'aia.

Herod na Hununumasuna (*Matthew 14:1-12; Mark 6:14-29*)

⁷ Herod, mei haparaa obao gufu na guainaa minaa ei manumanu rona bigi'ia. Ma namina naranara watauda uaa hefi'a na ware ba John na asi'aa a'a fei ma'ea

⁸ ma hefi'a na ware ba Elijah na fa'arewamai ma hefi'adiai na ware ba hemea ei mamama'a mina mina na asi'adiai.

⁹ Ma'uaa Herod na ware, “Una morodigaa huua John. Si'ei, pa'aa hini mei a gugainaa u'ugana?” Ma ba iree ma'aia.

Jesus na Faguaa Haipani Pufaba'a

(Matthew 14:13-21; Mark 6:30-44; John 6:1-14)

¹⁰ Ro'aa hadiwe'imai ei apostle, rona warefanaa Jesus tamanu rona bigi'ia. Si'ei na nodugaa ro'ou ma uniaa ro'ou, rona dinaa a'a fei gufu, harana Bethsaida.

¹¹ Ma'uaa ro'aa no'apa'alao fei gupuu rama'a, rona nenegia. Ina taufa'ugaa ro'ou ma u'ufanaa ro'ou fei haparaiaa mei Haidaa ma fawanewaneaa ei funua.

¹² I nofafilao, ei hefua ma helagui rona no-mai ma ware a'ana, “Aloaa fei gupuu rama'a ba ronei aununaa a'a ei gufu rafi'ii ma labarai hana ma nopaa ro'ou, uaa faweleni ona guta, namina raua.”

¹³ Ina ware, “Hamonei fani hanaa ro'ou.”

Rona ware, “Ona pa'i haipani ua faraa pidaua ma guapalo nia—nabaa lomi, ona aunuponofani du'ua a'a fei gupuu rama'a.”

¹⁴ (Puduu ei wawane yei, ale'ei haipani pufaba'a.)

Ma'uaa ina warenaa a'a ei otalai nenerana, “Fafigupuinaa ro'odu ale'ei haipani pa'ania laloo hepapalo gupu.”

15 Ei otalai nenera, rona bigi'ia ma minaa ei rama'a na guta.

16 Ina tonaa haipaniei faraa pidaua ma guapaloei nia, aranaa pafea, ware 'ta' ma itafia. Ma na fanaa ei otalai nenera ba ronei alaginia a'a ei rama'a.

17 Minaa ro'ou, rona hananamagu ma ei otalai nenera, rona paiaa ei masii du'ua ma na pepesu hefua ma guapalo pa.

*Peter na Ware ba Jesus, Hia Christ
(Matthew 16:13-19; Mark 8:27-29)*

18 Hefarani, fi lafulafu Jesus, uniaa ei otalai nenera i a'ana ma na i'iginaa ro'ou, "Ei gupuu rama'a, rona ware ba yau hini?"

19 Rona ware, "Hefi'a na ware ba John mei pudugufaia; hefi'a ba Elijah ma; hefi'adiai ba hemea mamama'a mina mina na asi'amai a'a fei ma'ea."

20 Ina i'igai, "Ma'uaa hamu'ou? Hamona ware ba yau hini?"

Peter na ware, "Mei Christ,* mei aloagiaa mei Haidaa."

*Jesus na Warewareaa fei Fi'ina ma Ma'eana
(Matthew 16:20-28; Mark 8:30-9:1)*

21 Jesus na apunainaa ro'ou ba ronei'aa warefanaa nemeadiai.

22 Ma na ware, "Mei Na'uu Rama'a nei to fi'ina a'a watauda manumanu ma ei bauaniaa gufu, ei famamoaa humuu mei Haidaa ma ei feroiaa law, ro'aa ofadugia, fo'afama'eia ma a'a fei fa'oduaiaa arewaa iwe asi'aa a'a fei ma'ea."

* 9:20: 9:20 O, Messiah

²³ Ma ina warenaa a'a minaa ro'ou, "Hini i nenerau nei madi'inaa ei nunumiana ma a'a hepapalo arewaa nei poro'aa fei hawafolona ma nenerau.

²⁴ Uaa hini ba i fatelaiaa fei fawewenina i pa'ai a'ana, ma'uaa hini ba i fapa'ainaa fei fawewenina a'au, i tohadiwe'idinia.

²⁵ Tamanu rawani'ana nabaa nemea na tonaa minaa ei manumanuu feni ano ma fapa'ainaa fei fawewenina?

²⁶ Ma hini i mamafa a'au ma ei wareau, mei Na'uu Rama'a ana i mamafa a'ana ena na nomai fininaa fei hawerana ma fei haweraa mei Ama mawe ei apunai alo'alo.

²⁷ A pa'aa warefa'uai a'a hamu'ou ba hamu'ou hefi'a na ufalarai yeni, hamodo'o fanunuaa fei haparaiaa mei Haidaa ma nene hamowe ma'e."

*Fei Hudi Unuu Jesus na Filogii
(Matthew 17:1-8; Mark 9:2-8)*

²⁸ Ale'ei fainaroa arewaa nenee i wareaa fei Jesus, ina dugaa Peter, John mawe James ma rona tafanena pafoo maugeni ba ro'aa lafulafu.

²⁹ Ifi lafulafulao, fei maumauna na filogii ma fei susuna namina we'a ale'ei we'aa usida.

³⁰ Helagui rama'a, Moses ma Elijah, laguna fiwarewarei a'ana.

³¹ Laguna fa'arewamai a'a ei mau rawani'a haweraa lagua ma fiwarewareinaa fei aunuana, fei lomi i madii ba i bigi'ia yei Jerusalem.

³² Namina mama'igu puda Peter ma ei tafina, ma'uaa ro'awe werafarawani, rona fanunupa'aa fei hawerana ma helagui rama'a na ufipui a'ana.

³³ Ba lagu'aa aunudi'ininaa Jesus, na warenaa a'ana Peter, "Mena fasu, na rawani ba o'ou yeni.

O'ounei faduaa odumanu pale—hepalo yoi, hepalo Moses ma hepalo Elijah.” (Lomi ina aida ba i wareaa tamanu.)

³⁴ Ifi warewarelao, hepalo papalei na nomai mi hawaipa'ainaa ro'odu ma rona ma'au ei ro'aa wadu'ainaa tapuu fei papalei.

³⁵ Hepalo lao na waregio a'a fei papalei, “Hemeni, meni Na'uu, meni una rafeinia; guainaa wareana.”

³⁶ I waredii fei lao, rona fanunuia ba uniaa Jesus. Ei otalai nenera, rona au'uaia a'a ro'ou. Lomi rona warefanaa hemea tamanu rona fanunuia a'a fei au fei.

*Fei Wala'anaa fei Spiriti Hafelo a'a Hemea Baduu Wawane
(Matthew 17:14-18; Mark 9:14-27)*

³⁷ Iree arewadiai, ei ro'aa upudi'ininaa fei mau-geni, hepalo gupuu rama'a na nomai a'ana.

³⁸ Hemea ro'ou na harofia, “Mena feroia, ba a i'iginio ba onei ma'a mei na'uu baduu wawane, uaa hia ua na'uu.

³⁹ Hepalo spiriti na'aida panarofia ma mei baduu na iwa'iwa; ina'aida famemeroinia, na'aida nomai pugapugaa poana. Lomi na u fafaa a'ana ma nawemina fafeloia.

⁴⁰ Una i'igifawe'i a'a ei otalai neneramu ba ronei fawala'ania, ma'uaa, lomi rona fawala'apa'ia.”

⁴¹ Jesus na ware, “Haa, hamu'ou eni rama'a warii feni au feni, eni lomi na narafawe'i ma suauga a'a ei hafelo'a. Amina gutabatanaidilao a'a hamu'ou? Yau na tamafoidii. Dugamai mei na'umu.”

⁴² Ei fi nomai mei baduu, fei pigea† na fapasmemeroinia. Ma'uaa Jesus na warefawe'i a'a fei hafelo'a spiriti, na farawaninaa mei baduu ma dugifanaa mei amana.

⁴³ Ma namina nanawala pudaa ro'odu a'a fei baua faufau mei Haidaa.

Ro'ei malefalao a'a ei bigi'aa Jesus, ina warenaa a'a ei otalai nenerana,

*Jesus na Waredinaa fei Ma'eana
(Matthew 17:22, 23; Mark 9:30-32)*

⁴⁴ “Guaifarawaninaa tamanu a warefanaa hamu'ou: Mei Na'uu Rama'a, rowe aloia i panii rama'a.”

⁴⁵ Ma'uaa lomi rona aida hanuna. Ina ude'opa'ai a'a ro'ou, si'ei, lomi rona apa'aa hanuna ma rona ma'au i'igiana wagina.

*Hini i Pafeai?
(Matthew 18:1-5; Mark 9:33-37)*

⁴⁶ Rona fiharei ei otalai nenera ba hini ro'ou i pafeai hinene.

⁴⁷ Jesus na apa'idigaa ei naranaraa ro'ou ma na dugaa hemea baduu ma fa'ugia papana.

⁴⁸ I dii, na warenaa a'a ro'ou, “Hini i taufa'ugaa meni baduu meni a'a fei harau, na taufa'ugau; ma hini i taufa'ugau, ana na taufa'ugaa mei i aloa-giau. Uaa hini lomi na awata dupuaa hamu'ou na pafeai.”

*Mei Lomi na Ofadugaa Hamu'ou, Maroaa Hamu'ou
(Mark 9:38-40)*

† 9:42: 9:42 Warea Greek *loloa spiriti*

49 Na ware John, “Mena Fasu, hai'ouna fanunupa'aa hemea fi fawala'anaa ei pigea a'a fei haramu ma hai'ouna apunainia ba inei'aa bigi'ia uaa hia abaa hemea hai'ou.”

50 Jesus na ware, “Hamonei'aa apunainia a'a fei, uaa hini lomi na ofadugaa hamu'ou, hia hemea hamu'odu.”

Ei Samaria, Rona Ofadugia

51 I rarafi'imai fei auna ba i dinaa gufu pafea, Jesus namina nara ba i pa'aa dinaa Jerusalem.

52 Ma na aloaa hefi'a talaitonaa wareana ba roneido'o nonoo ma wadu'ainaa hepalo gufu i Samaria ma pagi'aufania ei manumanu;

53 ma'uaa ei rama'a yei, lomi rona taufa'ugia, uaa ifi aununaa Jerusalem.

54 Lagu'aa fanununaa fei laguei otalai nenerana, James ma John, laguna i'igai, “Mena fasu, ona nunuminia ba haigunei ware ba fei hafi nei pasigio pafea ma gu'aiaa ro'odu”?‡

55 Ma'uaa Jesus na momo'ilao ma hota'aa lagua

56 ma§ rona dinaa a'a hepalodiai gufu.

Fei Pono'aa fei Neneramu Jesus

(Matthew 8:19-22)

57 Ei roi tatalailao tala, hemea na warenaa a'ana, “Omina dinaa hitani, yau a nenegio.”

58 Jesus na ware, “Ei manulelele na pa'i waduu ro'ou ma ei manufidufiduu pafea na pa'i hofaa

‡ 9:54: 9:54 Hefi'a ne'ia ba ro'odu, ana ale'ei bigi'aa Elijah?

§ 9:56: 9:55-56 Hefi'a ne'ia ba lagua. Ma ina ware, “Lomi ona aida ba batanai fei spiriti ona pa'i, uaa mei Na'uu Rama'a, abaa ei i nomai ba i fagianainaa ei rama'a, ma'uaa ba i fatela'anaa ro'ou.” 56 Ma

ro'ou, ma'uaa, mei Na'uu Rama'a, lomi hefawala ba i haino wagina.”

⁵⁹ Ina warenaa a'a hemeadiai, “Nenerau.”

Ma'uaa na ware mei rama'a, “Mena Fasu, ado'o i'ifinaa amau.”

⁶⁰ Jesus na warenaa a'ana, “Ei ma'ea, ana ronei fi'i'ifii ana ro'ou, ma'uaa, yoi nei aunu ma warefanaa ro'ou fei u'ugaa fei haparaiaa mei Haidaa.”

⁶¹ Ma hemeadiai na ware, “A nenegio mena Fasu; ma'uaa, ado'o dinaa gufuu ma rapu paniu a'a ei maroau.”

⁶² Jesus na ware, “Lomi nemea i panarofaa fei agi'agii pe'ihape ma diarainaa nene ba iwe bigipa'i wagii fei bigi'aa fei haparaiaa mei Haidaa.”

10

Jesus na Aloaa Oloromfua ma Helagui

¹ Nenee fei, mei Fasu na rafeinaa oloromfua ma helaguidiai* ma alofahelalaguinaa ro'ou ba roneido'o nonoo dinaa a'a minaa ei gufu ba i wadu'ai.

² Ina warefanaa ro'ou, “Namina watauda ei fua, ma'uaa, ma'ida ua hufu'a. Si'ei, hamonei i'iginaa mei Fasuu ei hufu'a ba nei alo bigibigi'a a'a fei pe'ihapena.

³ Aunu! A aloaa hamu'ou ale'ei na'uu sipsipi dupuaa ena ponotoo podu.

⁴ Hamonei'aa notoo mugoo po'i, raba, hafena pine o warewarenaa a'a nemea i tala.

* **10:1: 10:1** Hefi'a ne'ia ba *oloromfua pa'ania*; v. 17 anaa

⁵ “Ena hamona wadu'aa hepalo humu, hamoneido'o ware, ‘Fei gutafarawania a'a hamu'ou ena laloo feni humu feni.’

⁶ Nabaa nemea rawani'a rama'a yei, fei rawani'aa hamu'ou i pasinaa pafona; nabaa lomi, i hadiwe'inaa a'a hamu'ou.

⁷ Guta laloo fei humu fei. Hanana ma hunumaa tamanu rona fanaa hamu'ou uaa na rawani ba mei bigibigi'a i to pono'ana. Apuna guta a'a watauda humu.

⁸ “Ena hamona dinaa a'a hepalo gufu ma rona taufa'ugaa hamu'ou, hamonei hanaiaa tamanu rona fanaa hamu'ou.

⁹ Fapedugaa funuaa ei rama'a yei ma warefanaa ro'ou, ‘Fei haparaiaa mei Haidaa na rafi'inaa hamu'ou.’

¹⁰ Ma'uaa ena hamona dinaa hepalo gufu ma lomi rona taufa'ugaa hamu'ou, dinaa a'a ei talaa ro'ou ma ware,

¹¹ ‘Hai'ouna foifoiaa ei piyee gufuu hamu'ou a'a ei pinee hai'ou uaa hamona bigifatata. Ma hamonei aida ba fei haparaiaa mei Haidaa na rafi'i.’

¹² A warefanaa hamu'ou ba na siagigii fagianaa Sodom laraa fei gufu fei.

Ei Gufu Lomi na Pa'i Narafawe'ia
(*Matthew 11:20-24*)

¹³ “Hamona fagiana hamu'ou ena Korazin! Hamona fagiana hamu'ou ena Bethsaida! Uaa, nabaa Tyre ma Sidon na ma'a ei foigia mina, ei foigia hamona ma'aia e'eni, ei rama'aa guapaloei gufu guapaloei, ro'aa filogidigaa naranaraa ro'ou ma gutarafeaa ei madigedigeaa lawalawa ma haguguinaa tabaa ro'ou maduhafi.

14 Ma'uuaa a'a fei dududua na siagigii fagianaa Tyre ma Sidon laraa hamu'ou.

15 Ma hamu'ou ena Capernaum, naraa hamu'ou ba hamo'aa di'uanaa gufu pafea? Pa'aa lomi. Hamowe di'uanawii fena walaloa.†

16 “Hini i guainaa hamu'ou na guainau; hini i ofadugaa hamu'ou na ofadugau; ma'uuaa, hini i ofadugau na ofadugaa mei i aloagiau.”

17 Ei oloromfua ma helagui, ronawe hadiwe'aimai ma wareni'eni'e, “Mena Fasu, ei pigea ana na neneraa wareaa hai'ou a'a fei haramu.”

18 Ina ware, “Una fanunupa'aa Satan na pasirai yei pafea ale'ei usida.

19 Una fanidii faufau hamu'ou ba hamonei hapuninaa ei hafelo'a wa'a, ei difowai ma muainaa minaa ei faufau mei ba i fo'afama'ea hamu'ou.

20 Hamonei'aa ni'eni'e ba rona neneraa wareaa hamu'odu ei spiriti hafelo. Ma'uuaa hamonei ni'eni'e a'a fei ba ei haraa hamu'ou na pana i gufu pafea.”

Jesus na Ni'eni'e

(Matthew 11:25-27; 13:16, 17)

21 A'a fei au fei, si'ei ba fei Spiriti Apuna namina fani'eni'ea ununa, Jesus na ware, “Una uduginio, O'ama, mena Fasu, mena ona pafeainaa fei haroo pafea ma feni ano, uaa ona opa'ainaa eni manumanu eni a'a ena rona pa'i apa'a ma feroiaa ro'ou ma ona fa'arewaia a'a ei baduu pusu'o. Hi'i, O'ama, uaa ona ni'eni'e ba na ale'ei.

22 “Minaa ei manumanu nadii fifaninaa paniu mei Amau. Lomi hemea na aida ba mei Na'u, hia

† 10:15: 10:15 Warea Greek *Hades*

hini, ma'uaa, uniaa mei Ama. Ma lomi hemea na aida ba mei Ama, hia hini, ma'uaa, uniaa mei Na'u mawe ei hia na nunumiai ba i fama'aia a'a ro'ou.”

²³ Si'ei, ina momo'inaa a'a ei otalai nenerana ma na warefagigii a'a ro'ou, “Na pa'i hawegia a'a ena puda na fanunuaa tamanu hamona fanunuia.

²⁴ Uaa a warefanaa hamu'ou ba watauda mamama'a ma hapara, nunumiaa ro'ou ba ro'aa fanunuaa tamanu hamona fanunuia, ma'uaa lomi rona fanunupa'ia ma ba ro'aa guainaa tamanu hamona guainia, ma'uaa lomi rona guaipa'ia.

Fei Warea Hanunuu mei Rawani'a Samaria

²⁵ Heai arewaa hemea na apa'ifarawaninaa fei law, na ufalarai ba i maniaa Jesus. Ina i'igai, “Feroia, a bigi'aa tamanu ba a to harena lomi i pedutoo?”

²⁶ Ina ware, “Tamanu ne'ia wagii fei Law? Ma ona igobatanainia?”

²⁷ Ina ware: “ ‘Haguaa mei Haidaa, mei Fasumu a'a minaa fei ha'emu ma minaa fei fawewenimu ma minaa fei faufaumu ma minaa ei naranaramu; ma ‘Haguaa mei gufumu ana ale'ei ona haguio.’ ”

²⁸ Jesus na ware, “Ona warepa'ia. Bigi'ia ma o'aa gutalao.”

²⁹ Ma'uaa ba i fawanewaneaa anaia, na i'igai ale'ei, “Ma, hini mei gufuu?”

³⁰ Jesus na ware: “Hemea fi talailao di'ininaa Jerusalem ba i dinaa Jericho ma rona panarofia ei fafanao. Rona forabainini'aa susuna, fo'aia ma anaa i ma'e ma rona di'ininia.

³¹ Hemea bauaniaa humuu mei Haidaa ana fi aunulao a'a fei tala fei ma na fanunupa'aa mei rama'a mei, na farapa ma aunudi'ininia.

³² Hemea Levi ana ale'ei, i nopa'amii fawelei ma fanunupa'ia, na talai fipepei ma aunudi'ininia.

³³ Ma'uua hemea Samaria fi tatalailao na nopa'amii fawelei na haino mei. I fanunupa'ia, na faloloa'inia.

³⁴ Ina nolao a'ana ma bobo'inaa ei loralorana. Na ipinaa ununa pao ma wine. Ma fahuginia pafoo fei hapena donkey ma noduginaa hia a'a hepalo humuu ma'igua ma roiroinia.

³⁵ Iree arewadi'ai, ina fanaa mei oma'ama'aa fei humuu ma'igua guapalo mugoo po'i‡ ma warenaa a'ana, 'Roinia ma ena una hadiwe'aimai, awe pono'aa tamanudiai ona bigi'ia a'ana.'

³⁶ "A'a o'oduei, hini ale'ei gufuu mei rona fo'aia ei fafanao?"

³⁷ Mei na pa'i baua apa'ana a'a fei law na ware, "Mei na faloloa'inia."

Jesus na warenaa a'ana, "Onei aunuu ma bigi ana ale'ena."

I a'a fei Humuu Martha ma Mary

³⁸ Ei roi tatalailao Jesus ma ei otalai nenerana, ina nopa'amiaa hepalo gufu i guta wagina hemea pifine harana Martha, mei na fagutania humuna.

³⁹ Na pa'i hemea tafina, harana Mary, ma na guta igoaa mei Fasu ma guainaa u'ugana.

⁴⁰ Ma'uua Martha, namina nifi rawana uua ifi bigi'aa ei du'ua. Ina nomai a'ana ma i'igai, "Mena Fasu, haa, lomi ona fanunupa'ia ba unaa yau fimina bigi'aa ei bigi'a ma mei tafiu, na aida ma fi guta ua? Ware a'ana ba inei hadumau!"

⁴¹ Mei Fasu na ware, "Martha, Martha, yoi, om-ina fafi'i'uanaa tabamu a'a watauda manumanu,

‡ 10:35: 10:35 Warea Greek *guapalo denarius*

⁴² ma'uaa hepalo ua manumanu onei bigi'ia. §
Mary na bigi'aa fei i pa'i hanuna ma lomi hemea
i tarafia a'ana.”

11

Fei Feroiaa Jesus Wagii fei Lafulafua (Matthew 6:9-13; 7:7-11)

¹ Heai arewaa, Jesus fi lafulafu hefawala. I
lafulafudii, hemea otalai nenerana na warenaa
a'ana, “Mena Fasu, feroinaa hai'odu lafulafua ana
ale'ei John na feroinaa ei otalai nenerana.”

² Ina warenaa a'a ro'ou, “Ena hamona lafulafu,
hamonei ware ale'ei:

“ ‘O'ama,*

fei haramu na apunai

ma fei haparaiamu nei nomai. †

³ Fani hanaa hai'ou a'a hepapalo arewaa.

⁴ Futoaa ei hafelo'aa hai'ou,

uaa hai'ouna futoaa hafelo'aa ei rona fafeloaa
hai'ou. ‡

Ma onei'aa fa'aunuaa hai'ou a'a ei manimania.' ” §

⁵ Ma ina warenaa a'a ro'ou, “Nabaa nemea
hamu'ou na pa'i tafina ma ona dinaa a'ana poi
difa'u'u ma warenaa a'ana, ‘Otafi, fanau odumanu
faraa pidaua,

⁶ uaa hemea tafiu noramiana rauaa ma na no-
mai a'au ma'uaa, lomi na pa'i du'ua ba a fania.’

§ **10:42: 10:42** Hefi'a ne'ia ba *ma'uaa nei pa'i hefi'a ua manu-
manu—o, hepalo ua* * **11:2: 11:2** Hefi'a ne'ia ba *Mena Amaa hai'ou
pafea* † **11:2: 11:2** Hefi'a ne'ia ba *nomai. Fei nunumiamu nei
bigi yeni malagufu ana ale'ei i pafea.* ‡ **11:4: 11:4** Warea Greek
hafelo'aa minaa ei rona do'o to a'a hai'ou. § **11:4: 11:4** Hefi'a ne'ia
ba *manimania, ma'uaa rafetata'ainaa hai'ou a'a mei hafelo'a.*

⁷ “Ma mei laloo humuna i ware, ‘Apuna funiau hamatee na fawidii fei gigei. Ma rona ma'igudii a'au ei na'uu. Lomi a asi'adiai ba a fanio hepalo manumanu.’

⁸ A warefanaa hamu'ou ba fa'ua hia pa'aa tafina, ma'uaa abaa ei i fani hanana uaa ba hia tafina, hamatee si'ei ba lomi ina noma'aulao* i'igiana, ipowe asi'afania tamanu nunumiana.

⁹ “Si'ena, a warefanaa hamu'ou: I'igai ma o'aa tonia; labarai ma o'aa pa'ia; faba'aba'a ma fei gigei i gigi.

¹⁰ Uaa hini i i'igai, i tonia; hini i labarai, i pa'ia; hini i faba'aba'a, i gigi fei gigei a'ana.

¹¹ “Ena ama, hini hamu'ou, nabaa mei na'umu i i'iginio ba fani hanana† nia, o fania hepalo wa'a?

¹² O, nabaa i i'igai ba hanana ha'odu, o fani ua hanana difowai?

¹³ Fa'ua ba hamu'ou hafelo'a, ma'uaa, ana hamona'aida fani rawani'a manumanu a'a ei na'uu hamu'ou. Ma nabaa ale'ei, hamonei aida ba mei Amaa hamu'ou pafea, iwe aloarai fei Spiriti Apuna a'a ei rona i'iginia!”

Jesus ma Beelzebub

(Matthew 12:22-30; Mark 3:20-27)

¹⁴ Jesus na fawala'anaa hepalo pigea umuloo. Ei i wala'aa fei pigea, mei umuloo na wareware ma namina nanawala pudaa fei gupuu rama'a.

* **11:8: 11:8** O, si'ei ba na ofasisia † **11:11: 11:11** Hefi'a ne'ia ba fani faraa pidaua, o'aa fania hepalo mugoo; o nabaa i i'iginio ba fani hanana

15 Ma'uaa hefi'a ro'ou, rona ware, “A'a fei faufau Beelzebub,‡ mei haparaa ei pigea na fawala'anaa ei pigea.”

16 Hefi'adiai, ba ro manimania, rona i'iginia ba nei fama'aiaa ro'ou hepalo hilala i norai pafea.

17 Jesus na apa'idigaa ei naranaraa ro'ou ma na warenaa a'a ro'ou, “Nabaa ei rama'a wagii hefaa baa gufuu hapara ro fifalagii, fei gufuu fei i fagiana. Ma ei rama'aa hepalo humu, nabaa lomi rona firawanii, fei humu fei, i pasilogu.

18 Nabaa Satan na figitataa anaia, batanai ba fei haparaiana i udemai? Una ware ale'ei uaa hamona ware ba una fawala'anaa ei pigea a'a fei faufau Beelzebub.

19 Nabaa fa'ua ba una fawala'anaa ei pigea a'a fei faufau Beelzebub, ei rona neneraa hamu'ou, rona fawala'anaa ei a'a fei faufau hini? Ma si'ei ana ei neneraa hamu'ou, ro'awe wareia ba afaia fa'ua.

20 Ma'uaa nabaa una fawala'anaa ei pigea a'a fei faufau mei Haidaa, fei haparaiaa mei Haidaa na nodigimai a'a hamu'ou.

21 “Nabaa mei faufau rama'a, mei na oma'aa fei humuna na pa'ipedu waduna, ei manumanu laloo humuna i udefarawani ua.

22 Ma'uaa nabaa hemea na faufaudiai a'ana, i panarofaa mei amaa fei humu, fugoinia ma tarafaa ei wadu, ei na nara mei amaa fei humu ba i hadupa'ia, te, hemei na faufaudiai, i fi'alaginaa ei manumanu a'a ei tafina.

23 “Mei lomi na oa a'au na ofadugau ma hini lomi na hadumau fawadu'ainaa ei sipsipi, ina faba'autorainaa ro'ou.

‡ 11:15: 11:15 Warea Greek *Beezeboul o Beelzeboul*; vv. 18 ma 19 anaa

Fei Hadiwe'iaa fei Spiriti Hafelo
(*Matthew 12:43-45*)

²⁴ “Ei na wala'aa a'a hemea hepalo hafelo'a§
spiriti, i talainaa fawelei lomi rama'a ma labarai
gutafaweniana, ma'uaa lomi iwe labagipa'ia. Hee,
i powe naranara, ‘Unei hadiwe'ainaa fei humu
una fa'aa wagina.’

²⁵ Ma i hadiwe'ailao, na fanunupa'aa fei humu
ba na rodii ma ei manumanu na udelafui.

²⁶ Ma si'ei na dugamii olorompalodiai hafelo'a
spiriti, hafelo'aa ro'ou na muainia ma rona
wadu'aiguta yei. Ma laloo iaa mei, nawemina
hafelo apoidiai.”

²⁷ Ei fi warewareaa fei Jesus, hemea pifine
dupuaa ei rama'a, na haroharo, “Hawegia a'a mei
pifine, mei i waninio ma fagipeio.”

²⁸ Ina ware, “Hi'i, ma'uaa bauanadiai fei hawe-
gia a'a ei rona guainaa fei wareaa mei Haidaa ma
nenegia.”

Fei Hilalaa Jonah
(*Matthew 12:38-42*)

²⁹ Ei fimina wataudalao fei gupuu rama'a, Jesus
na ware, “Ei rama'a a'a feni au feni, ronamina
hafelo. Rona i'igai ba unei fama'aa ro'ou hep-
alo hilalaa foigia noranarai pafea ma'uaa, lomi a
fama'aa hepalo, ana fei hilalaa Jonah ua.

³⁰ Jonah, hia ale'ei hilala a'a ei Nineveh. Ana
ale'ei ba mei Na'uu Rama'a, hia hilala a'a feni tawe
feni.

³¹ A'a fei au dududua, mei Hapara Pifine, mei
noramiana hara'uu, iwe asi'afipui a'a ei rama'aa

§ 11:24: 11:24 Warea Greek *loloaa*

feni au feni ma ware ba rona tata, uaa namina di'ininaa gufunu i susuwe'i ba i guainaa fei apa'aa Solomon ma'uaa hemea* na muainaa Solomon, hia yeni eni.

³² A'a fei au dududua, ei Nineveh rowe asi'afipui a'a ei rama'aa feni au e'eni ma ware ba rona tata. Uaa rona filoginaa naranaraa ro'ou a'a fei u'ugaa Jonah, ma'uaa hemea na muainaa Jonah, hia yeni eni.

Fei We'ai fei Unu

(Matthew 5:15; 6:22, 23)

³³ “Lomi hemea i fagu'aa fei we'ai ba i au'opa'ainia haroo hepalo hagi. Ma'uaa i augia a'a fei ude'udena ba ei rona nomai ro'aa fanunupa'aa fei we'ai.

³⁴ Fei pudamu ale'ei we'ai unumu. Nabaa na rawani pudamu, minaa fei unumu, ana i we'apedu. Ma'uaa, nabaa na hafelo pudamu, ana i rorobadubadu unumu.

³⁵ Oma'ama'a ba fei we'ai laloo iamu lomi na roromapa'ai.

³⁶ Si'ei, nabaa minaa fei unumu na we'apedu ma lomi ma'ida dufuu roromaa, imina we'afa'arai, ana ale'ei we'aa fei ramai na we'ainio.”

Oloroa Warea Fagianaa

(Matthew 23:1-36; Mark 12:38-40)

³⁷ I waredii Jesus, hemea Pharisee na ware a'ana ba lagu'aa hananafipui; si'ei, ina wadu'ai ma fapalagi ditataa fei tawa.

³⁸ Ma'uaa mei Pharisee na ba'arofu i fanunuia ba Jesus, lomi nado'o huwe ma na hanana ua.

* **11:31: 11:31** O, hefaa manumanu; v. 32 anaa

³⁹ Ma mei Fasu na warenaa a'ana, “Hamu'ou ena Pharisee, hamona fesu'uaiaa auguu fei bara ma fei lopi, ma'uaa laloo ia hamu'ou, namina pepesu ei bagito ma hafelo'a.

⁴⁰ Hamu'ou poapoa rama'a! Haa! Abaa mei i bigi'aa fei augu ana mei i bigi'aa fei lalona?

⁴¹ Ma'uaa hamonei fanaa ei lomi rona pa'i tamanu na ude laloo fei lopi,[†] ma minaa ei manumanu i fafa'arai a'amu.

⁴² “Hamona fagiana hamu'ou ena Pharisee, uaa hamona fanaa mei Haidaa hepalo a'a hefua mint, rue ma minaa ei mau manumanu pe'ihapee hamu'ou, ma'uaa hamona madi'inaa fei na wanewane ma fei haguaa mei Haidaa. Hamonei bigi'aa guapaloeni ma ana hamonei fani fanaa hamu'ou.

⁴³ “Hamona fagiana hamu'ou ena Pharisee, uaa hamona nunuminaa ei gutanaa ei baua rama'a laloo fei synagogue ma ba ronei famafufuoi ma fanunu'apa'aa hamu'ou yei fawelei rona'o alo manumanu ei rama'a.

⁴⁴ “Hamona fagiana hamu'ou, uaa tawi'aa hamu'ou ale'ei fei huapu lo'e lalana, fei lomi rona apa'ia rama'a ma rona tatalai pafona.”

⁴⁵ Hemea na pa'i baua apa'ana a'a fei law na warenaa a'ana, “Feroia, ena ona wareaa ena manumanu ena, ana oi warefafelooa hai'ou.”

⁴⁶ Jesus na ware, “Ma hamu'ou ena na pa'i baua apa'a a'a fei law, hamona fagiana anaa, uaa hamona fani rarabaa ei rama'a, ei namina rataiaa ro'ou ma ana lomi hamona fani ma'ida pani a'a ro'odu.

[†] **11:41: 11:41** O, *tamanu ona pa'i*

47 “Hamona fagiana, uaa hamona fadufani humuu ma'ea ei mamama'a, ma'uaa ana ena upuu hamu'ou, ena rona fo'afama'ea ro'odu.

48 Ma hamona ware ba na rawani fei bigi'aa ei upuu hamu'ou; fei fo'afama'ea ro'ou ei mamama'a ma hamona faduaa ei humuu ro'ou, humuu ma'ea.

49 A'a fei, mei Haidaa wagii fei apa'ana na ware, 'A aloawii ei mamama'a ma apostle a'a ro'ou. Hefi'a ro'aa fo'afama'ea ro'ou ma hefi'adiai ro'aa haperararaiaa ro'ou.'

50 Si'ei, i udenaa a'a eni rama'aa feni au feni fei namoo minaa ei mamama'a, fei wigianamai a'a fei mamaraiamii feni ano nopa'amii wagieni.

51 I a'a fei namoo Abel dinamii a'a fei namoo Zechariah, mei rona fo'afama'ea watolaa fei tawahafi na apunai ma fei humuu mei Haidaa. Hi'i, a warefanaa hamu'odu ba ei rama'aa feni au feni ro'aa tonaa fagianaa wagii minaa e'ei.

52 “Hamona fagiana, ena hamona pa'i baa apa'a a'a fei law, uaa hamona opa'ainaa fei gigigii fei apa'a. Lomi hamona wadu'ai ma hamona lawaraa ei ba ro'aa wadu'ai anaa.”

53 I di'ininaa fawelei Jesus, ei Pharisee mawe ei feroiaa law, ronamina fiharenii a'ana ma i'igai watauda

54 ba ro'aa fa'alabe'ia ma panarofia na'aa i ware-fatata.

12

Fei Aweia a'a fei Mau Ware'onია
(Matthew 10:26, 27)

¹ Ma a'a fei au fei, rona figupuimai watauda pufaba'a rama'a ma finitonitoi, Jesus nado'o warenaa a'a ei otalai nenerana, "Oma'aa hamu'odu a'a fena fafuafuaa ena Pharisee. Uaa fei fafuafua, pa'aa ware'oni.

² Lomi hepalo manumanu opa'aia ba lomi i lelefo, o hepalo manumanu na ude'opa'ai ba lomi ro'aa apa'ia.

³ Tamanu ona wareia a'a fei roromaa, o'aa guainia na arewaa. Ma tamanu ona baba'ufagiginia adiaa hemea laloo humu, fei manumanu fei, ro'aa mewainia pupuaa humu.

*Ma'auaa mei Haidaa
(Matthew 10:28-31)*

⁴ "A pa'aa warefanaa hamu'ou ena tafiu, apuna ma'auaa ena rona fo'afama'epa'aa fei hudi unu ma nene, lomi ro'aa bigidinaa hepalo manumanu.

⁵ Ma'uaa a fa'aiaa hamu'ou mei ba hamonei ma'auia. Ma'auaa mei nabaa i fo'afama'edigaa fei hudi unu, na pa'i faufauna ba i siminaa hamu'ou wagii fei hafi lomi i peretoo. Hi'i, a warefanaa hamu'ou ba hamonei ma'auia.

⁶ Hamona aidadii ba haipani sumara, rona alonaa guai pusu'o mugoo po'i.* Ma'uaa lomi hepalo ro'odu ba mei Haidaa na madi'inia.

⁷ Hamonei aida ba ei hugoo tabaa hamu'ou, na aidadii puduna. Apuna ma'au; na awatanaa hamu'ou laraa ei watauda sumara.

*Mei i Ware ba Lomi na Apa'aa Christ
(Matthew 10:32, 33; 12:32; 10:19, 20)*

* **12:6: 12:6** Warea Greek *guapalo assaria*

⁸ “A warefanaa hamu'ou ba hini i u a'au i puda a rama'a, mei Na'uu Rama'a ana i u a'ana i puda a ei alo'aloo mei Haidaa.

⁹ Ma'uaa hini i ofadugau i puda a rama'a, ana a ofadugia i puda a ei alo'aloo mei Haidaa.

¹⁰ Ma hini i warefafeloaa mei Na'uu Rama'a, mei Haidaa i futoia, ma'uaa hini i warefafeloaa fei Spiriti Apuna, mei Haidaa lomi ba iwe futoia.

¹¹ “Ma ena rona fa'ugaa hamu'ou a'a ei synagogue ma puda a ei bauana ma ei forafora, apuna naranara watauda ba batanai hamona wareaa fipepei a'a hamu'ou ma hamu'ou ware bata,

¹² uaa fei Spiriti Apuna, iwe feroinaa hamu'ou tamanu hamo'aa wareia a'a fei au fei.”

Fei Warea Hanunuu mei Poapoa Watauda Mugoo Po'ina

¹³ Hemea i dupuaa ei rama'a na warenaa a'ana, “Feroia, warenaa a'a mei lofuu ba nei alaginaa ei manumanu haiguna tonia a'a mei amaa haigua.”

¹⁴ Jesus na ware, “Otafi, hini na rafeinau ba fawanewaneaa hamugua?”

¹⁵ Ma ina warenaa a'a ro'ou, “Wagi'inaa hamu'ou! Oma'aa hamu'ou a'a fei maumau bagito; fei fawewenii hemea abaa i nomai a'a ei watauda manumanuna.”

¹⁶ Ma na u'ufanaa ro'ou feni warea hanunu: “Fei pe'ihapee hemea watauda mugoo po'ina, na pa'i watauda du'ua.

¹⁷ Ma ina naranara, ‘A bigi'aa tamanu? Lomi baua pale ba a augaa ei du'ua.’

¹⁸ Ma nawe ware, ‘Sifeni feni unei bigi'ia. Unei rosiaa ei pusu'o pale ma bigi'aa hefi'adiai baua

pale ma a aufarawaninaa ei du'ua ma ei manumanuu.

¹⁹ Ma apowe warenaa ana a'au, “Yoi na pa'i watauda manumanu i udelao watauda igisimasi. Gutafamamadi'ai ua; hananafarawani, hunufarawani ma gutani'eni'elao.” ’

²⁰ “Ma'uaa mei Haidaa na warenaa a'ana, ‘Yoi pa'aa poapoa! Feni poi feni, fena fawewenimu a tonia a'amu. Ma hini ba i tonaa ei manumanu, ei ona to'augia ba manumanumu?’

²¹ “Ana ale'ei a'a hini na to'au manumanu ba manumanuna, ma'uaa lomi na bigi'aa hefi'a manumanu a'a mei Haidaa.”

*Apuna Naranara Watauda
(Matthew 6:25-34)*

²² Ma Jesus na warenaa a'a ei otalai nenerana, “Apa'aa warefanaa hamu'ou, apuna naranara watauda a'a fei gutanaa hamu'ou ba hamo'aa hanaiaa tamanu, o fei hudi unuu hamu'ou ba hamo'aa lawainaa tamanu.

²³ Wagii fei gutanaa hamu'ou na pa'i hefi'a manumanu na muainaa ei du'ua ma fei hudi unu na muainaa ei lawalawa.

²⁴ Fanunuma'aiaa fei maumau ei sigo. Lomi rona faro ma hufu. Ana lomi rona pa'i pale ude'udee manumanu ma'uaa, mei Haidaa na faguaa ro'ou. Ma hamu'ouna rarabadii laraa ei manufidufidu!

²⁵ Hini hamu'ou nabaa i naranara watauda ba i famaladinaa fei gutanana?†

²⁶ Nabaa lomi hamo'aa bigipa'aa fei pusu'o manumanu fei, tani hamo'aa naranara watauda a'a hefi'adii manumanu?

† 12:25: 12:25 O, watauda ba i fatareaa anaia hepalodii cubit

²⁷ “Fanunuma'aiaa fei mau habeaa ei lily. Lomi rona bigimaguhagu ma tawitawi. Ma'uua a warefanaa hamu'ou ba Solomon wagii ei watauda hawerana lomi na hawawaraa ei fota ei.

²⁸ Si'ei ba mei Haidaa na haweginaa ei guanaa fei pe'ihape, ei yeni wagiene ma narani i simainaa hafi, po'o batanai fei hawegiana, hamu'ou ena lomi namina we'i naranara hamu'ou!

²⁹ Ma apuna naranara watauda a'a tamanu hamo'aa hanaia ma hunumia.

³⁰ Uaa, ei rama'aa roromaa feni ano, rona ponineneraa ei manumanu ei ma mei Amaa hamu'ou na apa'idigia ba hamu'ounapa'aa nunumina.

³¹ Ma'uua labaginaa fei haparaiana ma ei manumanu ei, ana i fanaa hamu'ou.

*Ei Rawani'a Manumanu i Pafea
(Matthew 6:19-21)*

³² “Apuna ma'au, hamu'ou ena na'uu sipsipi, uaa mei Amaa hamu'ou na ni'eni'e ba i fanaa hamu'ou fei haparaia pafea.

³³ Aloaa ena manumanuu hamu'ou ma fanaa ei lomi rona pa'i. Hamonei tonaa ei raba, ei lomi i wara'atoo ma augaa ei rawani'a manumanu i pafea, ei lomi i pedutoo, fawelei lomi na pa'i fafanao ma pugo'a.

³⁴ Uaa hitani na ude ei rawani'a manumanuu hamu'ou, fei naranaraa hamu'ou ana yei.

Ofafaufau

³⁵ “Hamonei hawegi ma ofafaufau a'a fei bigi'a ma fa'udewe'a'uaiaa fei we'ai hamu'ou

³⁶ ale'ei ei rona oma'aa fei hadiwe'iamii mei fasuu ro'ou a'a fei hananaa fei lalaia, uaa ena na nomai ma faba'aba'a, ro'aa ponigigifania fei gigei.

³⁷ Na rawaninaa ei nafi, nabaa i nopa'amii ro'ou mei fasu roi oma'afafaufau. A warefa'uai a'a hamu'ou ba ana hia i hawegi ale'ei hemea nafi ma ware a'a ro'ou ba ronei gutafapalagi ditataa fei tawa ma i hasufani hanaa ro'ou.

³⁸ Ina rawaninaa ei nafi nabaa mei fasu i nopa'amiaa ro'ou, roi oma'afafaufau laloo poi difa'u'u nopa'aloo mafufuo badu.

³⁹ Ma'uaa hamonei apa'ifarawaninia feni: nabaa mei amaa fei humu nadii aida ba nahaiga i nomai mei fafanao, lomi ba i gutamamadi'ai ua ba i wadu'aimai mei fafanao.

⁴⁰ Ma hamu'ou, ana hamonei ofafaufau, uaa mei Na'uu Rama'a i nomai a'a fei au lomi hamona nara ba i nomai.”

Rawani'a ma Hafelo'a Nafi
(Matthew 24:45-51)

⁴¹ Peter na i'igai, “Mena Fasu, ena o u'ugaa feni warea hanunu, oi u'ufanaa hai'odu, o minaa ei rama'a?”

⁴² Na ware mei Fasu, “Ale'ei ba hini i oafagugu ma na pa'i apa'ana ba mei fasu i faninaa panina oma'aa ei tameloina ma fani pono'aa hanaa ro'ou a'a fei pa'aa au?”

⁴³ Na rawaninaa mei nafi nabaa i hadiwe'ipa'amai mei fasu fi bigi'aa e'ei.

⁴⁴ A warefa'uai a'a hamu'odu, mei fasuna i faninaa panina oma'aa minaa ei manumanuna.

⁴⁵ Ma'uaa nabaa mei nafina na naranara, ‘Haa, mei fasuu, namina madii noranamai’ ma si'ei, ina

babuinaa ei nafi wawane ma pifine ma hanana ma hunu ma hunufapoapoi.

⁴⁶ Mei fasuu mei nafi, iwe nomai a'a fei arewaa ma fei au lomi na nara ba mei fasuna i nomai. Iwe walawalainia ma ware ba nei oafipui a'a ei abaa narafawe'ia.

⁴⁷ “Mei nafi, mei na apa'aa ei nunumiaa mei fasuna, ma'uaa lomi na ofaufaufau, o bigi'aa ei nunumiana iwe tonaa watauda babu.

⁴⁸ Ma'uaa mei lomi na aida ma na bigifatata ba inei to babu, iwe to ma'ida babu. Uaa minaa ei rona to watauda, ana ronei bigi'aa watauda; ma a'a mei na udenaa panina watauda, mei fasuna ana i nara ba inei bigi'aa watauda.

*Abaa Gutafarawania Uaa Fi'alagia
(Matthew 10:34-36)*

⁴⁹ “Ena a nomai ba a fagu'anaa hafi feni malagufu ma nunumiau ba gu'adigana mina!

⁵⁰ Ma'uaa na pa'i hepalo ale'ei pudugufaia ba unei pudugufai wagina ma na fafi'iaa niniwaiu hawina na nopa'aloo fei pedugana.

⁵¹ Ei naraa hamu'ou ba eni a nomai ba a faguta-farawaninaa ei rama'a yeni pu? A warefanaa hamu'ou ba pa'aa lomi, uaa a fafi'alaginaa ei rama'a.

⁵² E'eni ma nolao iwe pa'i ale'ei haipani rama'a laloo hepalo humu ma ro'aa fi'alagii, o'odui hepapa ma helagui hepapa, o helagui hepapa ma o'odui hepapa.

⁵³ Rowe fi'alagii. Mei ama i fadugeaa mei na'una baduu wawane, o mei na'u baduu wawane i fadugeaa mei amana, mei ina i fadugeaa mei na'una baduu pifine, o mei na'u baduu pifine i

fadugeaa mei inana, mei inaa baduu i fadugeaa mei haroo mei na'una wawane, o mei haroo na'una wawane i fadugeaa mei rama'ana.”

Fanunu'apa'aa fei Au

(Matthew 16:2, 3)

⁵⁴ Ina warenaa a'a fei gupuu rama'a, “Nabaa hamona fanunupa'aa ei papalei na asi'amai Hafaa, hamona poniware ba, ‘Ooo, i pa'i maunu,’ ma napa'aa ropa.

⁵⁵ Ma nabaa i agimai fei lalarena Rai, hamona ware ba, ‘Pa'aa baua halo wagieni,’ ma pa'aa fa'ua.

⁵⁶ Hamu'ou ena ware'oni! Hamona fanunu'apa'aa ei manumanu wagii feni malagufu ma fei pumanugawe. Ma tani lomi hamona fanunu'apa'aa ei manumanu a'a feni au feni?

Fawanewaneia a'a mei ba i Duduui

(Matthew 5:25, 26)

⁵⁷ “Tani lomi hamona nara'apa'ia ba afaia na wanewane?

⁵⁸ Ena ona aunufipui a'a mei ba i duduiio a'a mei fadududua, oneimina fawanewaneia a'ana. Nabaa lomi, i duginaa yoi a'a mei fadududua ma i fifaninio panii mei bobo'aia ma i augio bobo'aia.

⁵⁹ A warefanio, pa'aa lomi o lele'aa hawina ona hodipedugaa fei duduiamu.”‡

13

Filoginaa Naranara o Tonaa Fagianaa

¹ A'a fei au fei, na pa'i hefi'a yei rona u'ufanaa Jesus ba Pilate na fo'afama'ea ei Galilee ei ro'ei moro'aa huua ei manulelele wagii fei losuu ro'ou.

‡ 12:59: 12:59 Warea Greek *lepton*

² Jesus na ware, “Ei naraa hamu'ou ba ei Galilee ei, ronapa'aa hafelo laraa hefi'adiai Galilee uaa rona tonaa hafelo'aa ro'odu ale'ei?”

³ A warefanaa hamu'odu ba pa'aa lomi! Ma'uaa nabaa lomi hamona filoginaa naranaraa hamu'ou, minaa hamu'ou anaa, hamo'aa fagiana.

⁴ O, ei naraa hamu'ou ba ei hefua ma fainaroa rama'a, ei rona ma'e ei i pasi'onaa ro'ou fei pa'aa tarea humu yei Siloam, ba ronapa'aa tata laraa ei hefi'adiai yei Jerusalem?

⁵ A warefanaa hamu'odu ba pa'aa lomi! Ma'uaa nabaa lomi hamona filoginaa naranaraa hamu'ou, minaa hamu'ou anaa, hamo'aa fagiana.”

⁶ Si'ei, na u'ufanaa ro'ou feni warea hanunu: “Hemea rama'a na faroaa hepalo hapena haihai figi i pe'ihapena. Ma na aunu ba i hufu fuana, ma'uaa lomi na pa'i.

⁷ Si'ei, na warenaa a'a mei oma'aa fei pe'ihapena, ‘Laloo oduai igisimasi una'aida nomai ba a hufu'aa fuua feni figi ma lomi na pa'i. Rerefapasia! Lomi hanuna ba i udemai!’

⁸ “Mei oma'ama'aa na ware, ‘Mena bauana, fido'o augalao heaidiai igisimasi ma awe agi-faweloinaa fasuna ma penuia.

⁹ Nabaa na fuua fena igisimasi i nomai, te, na rawani! Nabaa lomi, te, rereia.’ ”

Mei Pifine na Hawi Uguna nawe Rawanidiai laloo Sabbath

¹⁰ Heai Sabbath Jesus fi feroi laloo hepalo synagogue,

¹¹ hemea pifine yei na fabauwiaa uguna hepalo spiriti laloo hefua ma fainaroa igisimasi. Namina bauwi ma pa'aa lomi i fawanewanepa'i.

¹² I fanunupa'ia Jesus, na harofamai ma warenaa a'ana, “Mena pifine, onawe ma'ala a'a fei funuamu.”

¹³ Ma na augaa guapaloei panina pafona ma ana ei ua na ha'uifawanewane ma na uduginaa mei Haidaa.

¹⁴ Si'ei ba Jesus na fawanewaneia laloo Sabbath, mei bauaniaa fei synagogue na siba ma warenaa a'a ei rama'a, “Na pa'i oloroa arewaa bigi'a. Si'ei, hamonei nomai ma fapedugaa ei funuua hamu'ou a'a ei arewaa ei, abaa laloo fei Sabbath.”

¹⁵ Mei Fasu na warenaa a'ana, “Hamu'ou pa'aa ware'oni! Haa, laloo fei Sabbath lomi ba hememea hamu'ou na alaraa fei hapena manulelele a'a fei palena, foranaa ano ma fani numana ranu?

¹⁶ Ma meni pifine meni, meni na'uu Abraham, meni na panarofia laloo hefua ma fainaroa igisimasi Satan, lomi ba laloo fei Sabbath i ma'ala a'a ei na panarofia?”

¹⁷ I wareaa fei, minaa ei na bidibidi unuu ro'ou a'ana, ronamina mafafafelo, ma'uaa, ei rama'a, ronamina ni'eni'e a'a minaa ei rawani'a bigi'ana.

*Fei Warea Hanunuu fei Lau Mustard
(Matthew 13:31, 32; Mark 4:30-32)*

¹⁸ Jesus na i'igai, “Batanai maumau fei haparaiiaa mei Haidaa? A fihawawaginia a'a tamanu?

¹⁹ Ina ale'ei fei lau mustard hemea na faroia i pe'ihapena. Na habenaa haihai ma ei manufidufidu, rona guta a'a ei rarana.”

*Fei Warea Hanunuu fei Fafuafua
(Matthew 13:33)*

²⁰ Ina i'igidiai, “A fihawawaginaa fei haparaiaa mei Haidaa a'a tamanu?”

²¹ Ina ale'ei fei fafuafuaa hemea pifine na tonia ma fihafuinia a'a watauda palaua,* bigi'alao nopa'aloo fei ba namina fafuapedugaa minaa ei palaua.”

*Fei Migigii Gigei
(Matthew 7:13, 14, 21-23)*

²² Jesus na aunupedunaa ei pusu'o ma bauanu gufu noferoilao dinaa Jerusalem.

²³ Hemea na i'iginia, “Mena Fasu, pa'aa hefi'a ua rama'a ro'aa tela?”

Ina warenaa a'a ro'ou,

²⁴ “Hamoneimina nigofawe'i wagii fei migigia gigei, uaa a warefanaa hamu'ou ba watauda ro'aa wadu'ai, ma'uaa lomi ro'aa wadu'aipa'i.

²⁵ Ma ena na fare'idigaa fei gigei mei amaa fei humu, hamowe ufaba'aba'a ua ano ma ware'ai'ai ba, ‘Mena bauana, gigifanaa hai'odu fei gigei.’

“Ma'uaa i ware, ‘Lomi na apa'aa hamu'ou ma ana lomi na aida ba noramiaa hamu'odu hitani.’

²⁶ “Ma hamopowe ware, ‘Hai'ouna hanana ma hunufipui a'amu ma ona feferoi i malalaa gufuu hai'ou.’

²⁷ “Ma'uaa i ware ua, ‘Lomi una apa'aa hamu'ou ma ana lomi una aida ba noramiaa hamu'odu hitani. Faraua a'au, hamu'ou ena rama'a hafelo!’

²⁸ “Ma yei, iwe pa'i ai'aiga ma roiroiaa difo ena hamona fanunupa'aa Abraham, Isaac, Jacob

* **13:21: 13:21** Warea Greek *odumanu satas* (ale'ena 22 litres)

mawe ei mamama'a yei a'a fei haparaiaa mei Haidaa, ma'uaa ro'aa poronafa'ainaa hamu'ou ano.

²⁹ Ei rama'a rowe norai yei rai ma hafa ma oala ma hara'uu ma tonaa ei gutanaa ro'ou a'a fei baua hananaa wagii fei haparaiaa mei Haidaa.

³⁰ Hi'i, pa'aa fa'ua ba na pa'i rama'a, ei mugi, ro'aa oanaa ma'a ma ei ma'a, ro'aa oanaa mugi.”

Jesus na Faloloa'inaa Jerusalem
(*Matthew 23:37-39*)

³¹ A'a fei au fei, hefi'a Pharisee, rona nomai a'a Jesus ma warenaa a'ana, “Di'ininaa feni gufufeni ma aununaa hefawala. Ba i fo'afama'eio Herod.”

³² Ina ware, “Wi warefanaa fena ponoto fena, 'A fawala'anaa ei pigea ma farawaninaa ei funua wagieni ma narani ma a'a fei fa'oduaiaa arewaa, awe fapedugaa fei bigi'au’—

³³ uaa pa'aa lomi ba hemea mamama'a i ma'e auguu Jerusalem!

³⁴ “Oo Jerusalem, Jerusalem, yoi mena, ona fo'afama'ea ei mamama'a ma nafanaa mugoo ena aloamiana a'amu. Pa'aa nunumiau ba a gumi'ifigupuinaa ena na'umu ale'ei fei inaa a'aroo na hawainaa ei na'una haroo pauna, ma'uaa lomi ona nunumiai!

³⁵ Ma'aia, fei humumu na halohaloa. A warefanaa hamu'ou, lomi o fanunudinaa pudau nopa'aloo fei ba opowe ware, ‘Na pa'i hawegiana mei na nomai wagii fei haraa mei Fasu.’ ”

14

Jesus a'a fei Humuu Hemea Pharisee

¹ Hepalo Sabbath, ei i aunu Jesus ba i hanana humu hemea bauana, mei ana Pharisee, ronamina pupudainia.

² Na pa'i hemea i ma'ana, mei namina popopola ununa.

³ Jesus na i'iginaa ei Pharisee ma ei rona pa'i baa apa'a wagii fei law, “Na rawani a'a fei law ba o'ou farawaninaa ei funua a'a fei Sabbath, o lo'e?”

⁴ Ma'uaa rona babanini ua. Si'ei, na tauaa mei rama'a, na fapedugaa funuana ma aloia.

⁵ Ma na i'iginaa ro'odu, “Nabaa hemea hamu'ou na pa'i na'una,* o hapena manulelele ma a'a fei Sabbath na pasi laloo fei ranu agi'agi, fei namina walalo, lomi ba o batafa rafefa'asi'anana?”

⁶ Ma lomi rona pa'i warewareaa ro'ou.

⁷ I fanunuaa ei rama'a, ei rona nomai a'a fei hananaa ba batanai rona tonaa ei gutaa ei baa rama'a a'a fei tawa, ina u'ufanaa ro'ou feni warea hanunu:

⁸ “Nabaa hemea i lala'io ba onei nomai a'a fei hananaa lalaia, onei'aa tonaa ei gutaa ei baa rama'a, uaa woro i nomai hemea na bauanaidiai a'amu.

⁹ Nabaa ale'ei, mei i lala'aa hamugua i nomai ma ware a'amu, ‘Fanaa meni feni gutanamu.’ Yoi opowe mamafa ma oree guta a'a ei lomi haraa ro'ou.

¹⁰ Ma'uaa ena rona lala'io, tonaa fei gutaa ei lomi na pa'i haraa ro'ou, uaa na nomai mei i lala'io i ware a'amu, ‘Otafi, guta a'a ei baa rama'a.’ Ma nabaa ale'ei, omina raraba i pudaa minaa ei rona nomai a'a fei hananaa.

* 14:5: 14:5 Hefi'a ne'ia ba *donkey*

11 Uaa hini i poronaa hia pafea, i oanaa pu ma hini i fafafaunaa pu, i oanaa pafea.”

12 Ma nawe warenaa a'a mei i lala'ia, “Nabaa o bigi'aa hepalo hananaa, onei'aa lala'aa ena tafimu, lofumu, gufumu o ena na pa'i watauda mugoo po'i. Nabaa o bigi'ia ale'ei, ana ro'aa lala'io ma owe tohadiwe'idinaa ei fanamu.

13 Ma'uaa nabaa o panarofaa hefaa baa hananaa, onei lala'aa ei lomi mugoo po'ii ro'ou, ei hawii ugu, ei afetoo ma ei pudawerai

14 ma o to hawegiamu. Fa'ua ba lomi ro'aa fanihadiwe'inaa ei fanamu, ma'uaa owe tohadiwe'inaa ei fanamu a'a fei au asi'anaa ei wanewanea.”

*Fei Warea Hanunuu fei Baua Hananaa
(Matthew 22:1-10)*

15 I guainaa fei hemea papana a'a fei tawa, na warenaa a'a Jesus, “Baa ni'eni'ea a'a mei i hanana a'a fei baa hananaa wagii fei haparaiaa mei Haidaa.”

16 Jesus na ware, “Hemea na bigi'aa hepalo baa hananaa ma lala'aa watauda.

17 I nopa'aloo fei baa hananaa, na aloaa mei nafina ba nei warefa'aiaa ei na lala'aa ro'ou, ‘Nomai, uaa minaa ei manumanu na udedii.’

18 “Ma'uaa minaa ro'ou, rona ware ba lomi ro'aa nomai uaa na pa'i bigi'aa ro'ou. Mei rawarawa na ware, ‘Ana eni ua na pono'aa fei pe'ihape ma aree ma'aia. Pa'aa hagu'u.’

19 “Hemeadiai na ware, ‘Ana eni ua na pono'aa reia buduma'ao ma ado'oree maniaa ro'ou. Pa'aa hagu'u.’

20 “Hemeadiai na ware, ‘We lalai'uau eni ma lomi ba a nomai.’

21 “Na hadiwe'imai mei nafi ma na warefanaa mei fasuna. Si'ei, na siba mei amaa fei humu ma na warefawe'i a'a mei nafina, ‘Aunubatafanaa ei tala ma ei iaraa fei baua gufu ma dugamii e'ei lomi rona pa'i, ei hawii ugu, ei pudawerai mawe ei afetoo.’

22 “Na ware mei nafi a'ana, ‘Mena bauana, tamanu wareamu na bigidigia, ma'uaa atawe pepesu fei humu.’

23 “Si'ei, mei fasu na warenaa a'a mei nafina, ‘Aununaa a'a minaa ena tala ma ena gufu tadiwe'ai ma ware a'a ro'ou ba ronei nomai ba nei pa'aa pepesu feni humuu.

24 Apa'aa warefanio ba lomi hemea ena una lala'aa ro'ou iwe hanana a'a feni bigi'au bauananaa.’ ”

*Fei Pono'a ba O'aa Oanaa Otalai Nenera
(Matthew 10:37, 38)*

25 Hefi'a bauanu gupuu rama'a, na aunuhugiaa Jesus ma i momo'inaa a'a ro'ou na ware,

26 “Nabaa hemea hamu'ou i nomai a'au ma lomi na fabidinaa ununa amana ma inana, mei harona ma ei na'una, ei lofuna ma agina o ana fei fawewenina, lomi iwe oanaa otalai nenerau.

27 Ma hini lomi i harenaa fei hawafolona ma nenerau, hia ana abaa otalai nenerau.

28 “Nabaa hemea hamu'ou i faduaa hepalo humu tare, haa lomi ido'o gutawareinaa puduu pono'aa ei finefine ma fanunuia ba na pa'aa hawiaa ei mugoo po'ina fapedugana?

29 Uaa, nabaa i fa'u'uaiaa ei u ma lomi na fapedupa'ia, ro'amina fafadinia ei rama'a.

30 Ma ro'aa ware, ‘Meni rama'a meni ba i fadu; na fa'ugaa ei u ma lomi na fapedupa'ia.’

³¹ “O, nabaa hemea hapara, ba i fifo'ai a'a hemeadiai hapara, haa lo'e ido'o gutanarama'aia ba hia ma ei maroana puduu ro'ou hefua pa'ania pufaba'a, rona hawia ba ro'aa muainaa mei hapara mei na pa'i maroana puduu ro'ou enu pa'ania pufaba'a?

³² Ma nabaa lo'e na hawia, te i aloaa hefi'a maroana ba ronei nolao ma i'iginaa ro'ou ba ro'aa fafiwanewanei, ei ana roi fi nomai rauaa.

³³ Ana ale'ei hamu'ou, hini lomi i fanaa minaa ei hia na pa'i, lomi i oanaa otalai nenerau.

Fei Agi na Hafelo

(Matthew 5:13; Mark 9:50)

³⁴ “Ina rawani fei agi, ma'uaa nabaa na pa'ai fei agi'agiana, batanai ba i fa'agi'agidinia?

³⁵ Ana lomi na rawaninaa fei malagufu, o fei dupudupuu meme, ro'aa simi'uaia.

“Hini na pa'i adiana nei guai.”

15

Fei Warea Hanunuu fei Pa'aiaa Sipsipi

(Matthew 18:12-14)

¹ Ei otonaa mugoo po'ii gavaman mawe ei “hafelo'a rama'a”, ronamina hoaninia ba ro'aa guai wareana.

² Ma'uaa ei Pharisee ma ei feroiaa law, rona bababau'u, “Meni rama'a meni, na taufa'ugaa ei hafelo'a ma hananafipui a'a ro'ou.”

³ Si'ei, Jesus na u'ufanaa ro'ou feni warea hanunu:

⁴ “Nabaa hemea hamu'ou, na pa'i hapena sipsipi, puduu ro'ou ale'ena hefa pu'u ma na pa'ai hepalo, haa lomi i di'ininaa ei faimfua pa'ania ma

faimpalo fawelei na mama'a ma re labaginaa fei pa'aiaa sipsipi hawina na pa'ia?

⁵ Ma i nopa'alao, na ni'efuharenia

⁶ ma baguanaa gufu. Ma nawe harofamai ei tafina mawe ei gufuna ma ware, 'Hamonei ni'eni'efipui a'au, uaa na pa'idigia fei pa'aiaa hapeu sipsipi.'

⁷ A warefanaa hamu'ou ba ana ale'ei, i pa'i baua ni'eni'ea yei gufu pafea a'a hemea hafelo'a na filoginaa naranarana laraa ei faimfua pa'ania ma faimpalo, ei ba rona wanewane ma ba lomi ro'aa filoginaa naranaraa ro'ou.

Fei Warea Hanunuu fei Pa'aiaa Mugoo Po'i

⁸ "O, nabaa hemea pifine na pa'i hefua mugoo po'i* ma ina fapa'ainaa hepalo, haa lomi ido'o ha'inaa fei we'ai, rofaa fei humu ma lalabagi-farawaninia hawina na pa'ia?

⁹ Ma ena na pa'ia, i harofamai ei tafina mawe ei gufuna ma ware, 'Me'o, ni'eni'efipui a'au. Uaa, na pa'idigia fei pa'aiaa mugoo po'iu.'

¹⁰ Ana ale'ei, a warefanaa hamu'ou, i pa'i baua ni'eni'ea inamoaa ei alo'aloo mei Haidaa a'a hemea hafelo'a na filoginaa naranarana."

Fei Warea Hanunuu mei Pa'aiaa Na'u Wawane

¹¹ Jesus na waredilao: "Hemea rama'a na pa'i helagui na'una baduu wawane.

¹² Mei umugi na warenaa a'a mei amana, 'O'ama, fanau ei manumanu ba a tonia a'amu.' Si'ei, mei ama na alaginaa ei manumanuna a'a laguei na'una.

* 15:8: 15:8 Warea Greek *hefua drachmas*, hepapalo hawii pono'aa bigi'aa heai arewaa

13 “Ataa madii ma mei umugi, na paiaa minaa ei manumanuna ma aununaa gufu raua ma yei ina neneneinaa ei manumanuna a'a ei maumau hafelo'a.

14 I'a neneneipedugaa ei manumanuna na moubiabria a'a fei tadiwe'aiaa fei gufu fei ma nawe nanamuinia.

15 Si'ei, na aunulabarai bigi'ana a'a hemea rama'aa fei gufu fei, mei ina alonaa hia pe'ihapena ba nei faguaa ei hapena moimoi.

16 Ina naranara ba i famagunaa iana ei hudii bean, ei roi hanaia ei moimoi ma'uaa, lomi hemea na fani manumanu a'ana.

17 “Ipowe gutanarapa'ia, ina ware, ‘Figa tameloi mei amau rona pa'i dufu du'ua ma yau yeni, namina baofafelo!

18 Unei hadiwe'ai ma dinaa a'a mei amau ma ware a'ana: O'ama, unamina hafelo i pudaa fei gufu pafea ma i pudamu.

19 Lomi una rawani ba o ware ba yau na'umu; augau ale'ei hemea tameloimu.’

20 Si'ei, na asi'aa ma aununaa a'a mei amana.

“Ma'uaa ei fi nomai rauaa, mei amana na fanunupa'ia ma namina faloloa'inia. Ina ponilao a'a mei na'una, hapiroro'ia ma hatofaa pudana.

21 “Ma mei na'u na warenaa a'ana, ‘O'ama, namina hafelo i pudaa fei gufu pafea ma i pudamu. Lomi na rawani ba o ware ba yau na'umu.’†

22 “Ma'uaa mei ama na warenaa a'a ei nafina, ‘Batafa! Tonamai fei pa'aa rawani'a lawalawa ma falawainia. Augaa hepalo alatai ana'anana ma farafefani supinena.

† 15:21: 15:21 Hefi'a ne'ia mina ba rawani ba yau na'umu. Augau ale'ei hemea bigibigi'a a'amu.

²³ Foraiamii fei baua na'uu buduma'ao ma fo'afama'eia. O'aa bigi'aa hefaa baua du'ua ma hanana wiwiwidi.

²⁴ Uaa meni na'uu na ma'edii ma na mama'adiai; ina pa'aidii ma ona pa'idinia.' Si'ei, ronawe hanana wiwiwidi.

²⁵ “Ma ei, mei uma'ua, hia laloo pe'ihape. I'a nofarafi'imai a'a fei humu, ina guainaa ei lauga ma ei roi palapala.

²⁶ Si'ei, ina harofaa hemea nafi ma i'iginia ba roi fetanai ei.

²⁷ Ina ware, ‘Mei lofumu na nodigimai ma mei amamu na fo'afama'ea fei na'uu buduma'ao, uaa na hadiwe'imai ma lomi manumanu na fafeloia.’

²⁸ “Mei uma'ua namina sibafafelo ma lomi na wadu'ai. Si'ei, mei amana na asi'alao ma ware'ai'ai a'ana.

²⁹ Ma'uaa na warefanaa mei amana, ‘Ma'aia! Minaa ei igisimasi yau na bigi ale'ei nafimu ma lomi na barafeaa wareamu. Ma'uaa ana pa'aa lomi hepalo fanamu na'uu memee ba a hanana wiwiwidifipui a'a ei tafiu.

³⁰ I'a nomai meni na'umu, meni na neneneinaa ei manumanumu a'a ei pifinee tala, ona fo'afama'ea fei baua na'uu buduma'ao a'ana!’

³¹ “Na ware amana, ‘Mena na'uu, yoi mina a'au ranimai ma minaa eni manumanuu, manumanumu.

³² Ma'uaa agunei wiwiwidi ma ni'eni'e, uaa mei lofumu na ma'edii ma na mama'adiai. Na pa'aidii ma o'ouna pa'idinia.’ ”

16

*Fei Warea Hanunuu mei Poahafeloi
Oma'ama'aa*

¹ Jesus na warenaa a'a ei otalai nenerana, “Na pa'i hemea rama'a na watauda mugoo po'ina ma na pa'i hemea oma'ama'aa ei manumanuna ma hefi'a, rona ware ba mei oma'ama'aa na babibiyeinaa ei manumanuu mei fasuna.

² Si'ei, na harofamai ma i'iginia, ‘Tamanu eni guguaiau warii fei oma'ama'amu? Onei warefarawaninaa fei bigi'amu, uaa lomi ba o bigidiai.’

³ “Mei oma'ama'aa na naranara, ‘A bigi'aa tamanu eni? Mei fasuu ba i fapedugaa bigi'au. Lomi na pa'i faufau ba a agi ma una mamafa noinoia.

⁴ Haa, una aida ba a bigi'aa tamanu, uaa nabaa i pedu bigi'au yeni, ei rama'a ro'aa taufagutanau humuu ro'ou.’

⁵ “Si'ei, na harofahememeanaa ei rona to mugoo po'i mina a'a mei fasuna ma rotawe hodi'ia. Na i'iginiaa mei rawarawa, ‘Hefiga puduu ei ba onei hodi'ia a'a mei fasuu?’

⁶ “Ina ware, ‘Odufua pufaba'a litre* pao olive.’

“Mei oma'ama'aa na warenaa a'ana, ‘Tonaa fei ne'ia, gutabatafa ma filoginaa fei puduna, ale'ei hefa pufaba'a ma haipani pu'u.’

⁷ “Ma na i'iginiaa mei fahelaguiana, ‘Ma yoi nei hodi'aa hefiga?’

“Ina ware, ‘Hefa pufaba'a ba'ale[†] wheat.’

“Ina warenaa a'ana, ‘Tonaa fei ne'ia ma filoginaa puduna ale'ei fainaroa pu'u.’

⁸ “Si'ei ba mei oma'ama'aa na bigi'ia ale'ei, na wareaa fei sifisifina mei fasuna. Hamatee ei

* **16:6: 16:6** Warea Greek ba *hefa pu'u batous* (ale'ena 3 kilolitres)

† **16:7: 16:7** Warea Greek *hefa pu'u korous* (ale'ena 35 kilolitres)

rama'a feni ano, rona pa'i baua apa'aa ro'ou ba ro'aa bigi'aa tamanu a'a ei na fimina'ei maumau ro'ou laraa ei rama'a a'a fei we'ai.

⁹ A warefanaa hamu'ou, talainaa eni watauda manumanu feni ano ba hamonei pa'i tafii hamu'ou ma ena na pedu i pa'i rama'a taufagutanaa hamu'ou a'a fei gufu lomi i pedutoo.

¹⁰ “Mei i oma'afarawaninaa ma'ida ua, ana i oma'afarawaninaa watauda manumanu ma mei lo'e i oma'apa'aa ma'ida ua, ana lomi i oma'apa'aa watauda manumanu.

¹¹ Si'ei, nabaa lomi hamona oma'afarawaninaa ei mugoo po'i wagii feni ano, hini ba i fifaninaa panii hamu'ou oma'aa tamanu napa'aa pa'i rarabana?

¹² Ma nabaa lomi hamona oma'afarawaninaa manumanuu hemea, hini ba i fani manumanu a'a hamu'ou?

¹³ “Lomi hemea nafi i bigi a'a helagui fasu. Uaa i bidi ununa a'a mei ma i haguaa mei. O, imina oafagugu a'a mei ma narafafelo a'a mei. Lomi na hawia ba hamu'ou nafii a'a mei Haidaa ma a'a fei mugoo po'i anaa.”

Hefi'a ei Wareaa Jesus

(Matthew 11:12, 13; 5:31, 32; Mark 10:11, 12)

¹⁴ Ei Pharisee, ei rona haguaa mugoo po'i, ro'aa guainaa fei, rona falalasiaa Jesus.

¹⁵ Ina warenaa a'a ro'ou, “Hamona fa'upe'upei ba hamona rawani i pudaa rama'a, ma'uaa mei Haidaa na apa'idigaa ei naranaraa hamu'ou. Tamanu fei ei rama'a rona nara ba na rawani, na hafelo i pudaa mei Haidaa.

Fahononoo ei Feroia

16 “Ei ne'ia wagii fei Law ma ei mamama'a, ronamina u'ugamai nopa'amii fei au John. Nenee fei au fei, fei rawani'a wareaa fei haparaiaa mei Haidaa, rona u'ugamai. Ma minaa ei rama'a ronamina nigo ba ro'aa wadu'ai wagina.

17 Na maduta ua pa'aiaa fei pumanugawe ma feni malagufu laraa fei ba ma'ida ne'ia wagii fei Law i pa'ai.

18 “Hini wawane i fi'alagii a'a mei harona ma lalainaa hemeadiai pifine, ina bigi'aa fei fiharo-haroipa'aia. Ma mei wawane i lalainaa mei pifine na fi'alagii a'a harona ana na bigi'aa fei fiharo-haroipa'aia.

Mei Watauda Mugoo Po'ina ma Lazarus

19 “Na pa'i hemea na watauda mugoo po'ina, mei na hawegi a'a ei manumanu namina rata pono'ana ma na'aida guta hanana ma'igufarawani ua.

20 Yei poaa fei gigeina, rona fahainopaa hemea noinoi, harana Lazarus. Ei ununa, namina lorolorai

21 ma napa'aa nunumiai ba i hana tamanu na pasimai a'a fei tawaa mei watauda mugoo po'ina. Ma ei ponoto, ana rona nomai mi rawe'aa ei lorolorana.

22 “Nawe nomai fei arewaa ba na ma'e mei noinoi ma ei alo'alo, rona noporonaa hia a'a Abraham. Mei watauda mugoo po'i, ana na ma'e ma rona i'ifinia.

23 Hia na tonaa fi'ina i a'a ei ma'ea,‡ ma'uaa na fanunupa'aa Abraham rauaa ma i papana, Lazarus.

‡ 16:23: 16:23 Warea Greek *Hades*

²⁴ Si'ei, na haroharonaa a'ana, 'O'ama Abraham, faloloa'inau ma aloamii Lazarus ba nei pudinaa ranu umuu ana'anana ma mi falolomaa rawer-awe uaa yau eni na tonaa fi'iu a'a feni hafi.

²⁵ “Ma na ware Abraham, ‘Ona'uu, nonominia ba ei odo'o guta ona tonaa ei rawani'a manumanu, ma'uaa Lazarus namina hafelo gutana. Ma e'eni, ina gutafarawani yeni ma yoi na tonaa fi'imu.

²⁶ Ma hepalodiai, na mina walalo wara'afalaa watolaa haigua ma yoi ma hini i di'ininaa yeni ma dinaa a'amu, pa'aa lomi talana ma ana lomi ba hemea a'amu i nopa'imai a'a haigua.’

²⁷ “Ina ware, ‘Na ale'ena o'ama, aloaa Lazarus ba nei dinaa humuu amau

²⁸ uaa na pa'i hapaini lofuu. Ware a'ana ba neidii warefa'aiaa ro'ou ba ronei'aa nomai a'a feni gufuu fi'ia.’

²⁹ “Abraham na ware, ‘Moses ma ei mamama'a, ro'ou yei a'a ro'ou ma ei lofumu ronei guainaa ro'ou.’

³⁰ “Ina ware, ‘Lomi, o'ama Abraham, ma'uaa, nabaa hemea a'a ei ma'ea i dinaa a'a ro'ou, rowe filoginaa naranaraa ro'ou.’

³¹ “Ina warenaa a'ana, ‘Nabaa lomi rona guainaa Moses ma ei mamama'a, ana lomi ba ro'aa nara ba pa'aa fa'ua nabaa hemea i asi'aa a'a ei ma'ea.’ ”

17

*Fei Hafelo'a, fei Narafawe'ia ma fei Bigi'a
(Matthew 18:6, 7, 21, 22; Mark 9:42)*

¹ Jesus na warenaa a'a ei otalai nenerana, “Iwe nomai ei manumanu ba i fapasiala ei rama'a, ma'uaa ipa'aa fagiana mei na fapasiala hemeadiai.

² Na rawani ba ro'aa faunaa huana hepalo baua mugoo ma famomogia agi laraa fei ba i fapasiaa hemea e'eni pusu'o baduu a'a fei hafelo'a.

³ Si'ei, oma'aa hamu'ou.

“Nabaa na pasi a'a ei hafelo'a mei lofumu, ware-fawe'i a'ana ma nabaa i filoginaa naranara, onei futoaa ei hafelo'ana.”

⁴ Nabaa i bigi'aa olorompalo tata a'amu laloo heai arewaa ma na hadiwe'imai olorompalopoa a'amu ma ware, ‘Na filoginaa naranarau,’ onei futoaa ei hafelo'ana.”

⁵ Ei apostle, rona warenaa a'a mei Fasu, “Fagi-peaa fei we'iaa naranaraa hai'ou!”

⁶ Ina ware, “Nabaa namina pusu'o ale'ei lau mustard ei we'iaa naranaraa hamu'ou, hamo'aa warenaa a'a feni baua haihai mulberry, ‘Onei afue ma wi pasi agi,’ ma i guainaa hamu'ou.

⁷ “Nabaa hemea hamu'ou na pa'i nafina, mei fi bigi pe'ihape, o oma'aa ei sipsipi, ana i ware a'a mei nafi ei na baguamai podu ba, ‘Nomai, mi gutahanana’.

⁸ O i ware a'ana ba, ‘Babagifani hanau, wi nunuu, mi hasufani hanau ma tofanimai numau ma nenee fei, wi hanana ma hunu’.

⁹ Ana lomi i ware ‘ta’ a'a mei nafi uaa ina bigi'aa tamanu wareana ba nei bigi'ia.

¹⁰ Ma hamu'ou ana ale'ei. Ena hamona bigi'aa minaa ei manumanu, ei hamona guainia ba hamonei bigi'ia, hamonei ware, ‘Hai'ou, nafi ua. Hai'ou bigi'uaiaa ei bigi'aa hai'ou.’ ”

Na Fapedugaa Watawataa Hefua Rama'a

¹¹ Ifi tatalailao dinaa Jerusalem, Jesus na neneraa fei tala watolaa Samaria ma Galilee.

12 Ifi aunulao a'a hepalo gufu, hefua watawatai*
na u'oma'aia. Rona ufaraua

13 ma harofabauanamai, “Jesus, mena Fasu,
faloloa'inaa hai'ou!”

14 I fanunupa'aa ro'ou na ware, “Nowau, wi
famaua a'a ena bauaniaa humuu mei Haidaa.” Ma
ei roi talailao nawe fafa'arai hudi unuu ro'ou.

15 Hemea ro'ou, i fanunuia ba fei hudi ununa
na fafa'arai, na hadiwe'ilao ma warefabauana ma
uduginaa mei Haidaa.

16 Ina fapasi igoaa Jesus ma ware 'ta' ma hia,
hemea Samaria.

17 Jesus na i'igai, “Abaa ro'ou hefua namina
fafa'arai? Ma ro'ou hitani, ei faimemea?”

18 Lomi hemea ro'ou i hadiwe'imai ma uduginaa
mei Haidaa? Ana simeni ua, meni hepapa gufu?”

19 Si'ei, na warenaa a'ana, “Asi'a'auu; fena
we'iaa naranaramu na farawaninio.”

Fei Noramiaa fei Haparaiaa mei Haidaa
(*Matthew 24:23-28, 37-41*)

20 Hefarani, ei Pharisee na i'iginia ba nahaiga i
nomai fei haparaiaa mei Haidaa. Jesus na ware,
“Fei haparaiaa mei Haidaa, lo'e ba hamu'ou fa-
nunupa'ia ba na nodigimai

21 ma ana lomi ro'ou na ware ei rama'a ba 'Oo sifeni,
na ude yeni,' o 'Sifei yei,' uaa fei haparaiaa mei
Haidaa na ude i laloo iaa† hamu'ou.”

22 Ma na warenaa a'a ei otalai nenerana, “I
nomai fei au ba hamowe nunuminaa hepalo ei
arewaa mei Na'uu Rama'a, ma'uaa lomi hamowe
fanunupa'ia.

* **17:12: 17:12** Warea Greek ba hefi'a mau funuaa hudi unu—aba
unaa watawata ua. † **17:21: 17:21** O, *mei Haidaa na oa i dupuaa*

²³ Ro'aa warefanaa hamu'odu ei rama'a ba 'Simei. Hia, yei!' o 'Simeni. Hia, yeni!' Apuna ponineneraa ro'ou.

²⁴ Uaa mei Na'uu Rama'a a'a fei arewana,‡ hia ale'ei fei usida, fei na usidai ma fawe'ainaa fei pumanugawe fipepei ama'anaa fipepei.

²⁵ Ma'uaa neido'o tonaa watauda fi'ina ma ei rama'aa feni au feni ro ofadugia.

²⁶ “Fei au Noah ana ale'ei fei au mei Na'uu Rama'a.

²⁷ Ei rama'a, rona hanana, hununu, lalai ma falalai nopa'aloo fei arewaa ba Noah na wadu'ainaa fei baua wa. Ma fei mamaua suwela nawe nomai ma fawawau'uma'ea minaa ro'odu.

²⁸ “Ana ale'ei a'a fei au Lot. Ei rama'a, rona hanana, hununu, ponopono, alo'alo, farofaro du'ua ma fadufadu.

²⁹ Ma'uaa fei arewaa i di'ininaa Sodom Lot, fei hafi ma ei babaiaa mugoo na pasirai pumanugawe ma sidafama'ea minaa ro'odu.

³⁰ “Ana i ale'ei a'a fei arewaa na fa'arewa mei Na'uu Rama'a.

³¹ A'a fei arewaa fei, nabaa nemea i pafoo humuna,inei'aa upu ba i wadu'ainaa humuna ba i to manumanuna. Ana ale'ei, nabaa nemea yei pe'ihapena,inei'aa bagua ba i to hepalo manumanu.

³² Hamonei nonominaa mei haroo Lot!

³³ Uaa hini ba i fatelaiaa fei fawewenina, i pa'ai a'ana, ma'uaa hini i fapa'ainaa fei fawewenina a'au, i tohadiwe'idinia.

³⁴ A warefanaa hamu'odu ba i a'a fei poi fei, helagui rama'a, lagu'awe haino pafoo tawa.

‡ 17:24: 17:24 Hefi'a ne'ia lomi na pa'i a'a fei arewana.

Hemea i apa'ai ma hemea ana yei.

³⁵ Helagui pifine, lagu'aa u'ufipui grain; hemea i apa'ai ma hemea ana yei.”§

³⁷ Rona i'igai, “Yei hitani, mena Fasu?”

Ina ware, “Hitani na pa'i ma'ea, yei ei ro'udo, ro'aa hoania.”

18

Fei Warea Hanunuu mei Pifine na Ofasisia

¹ Ma Jesus na u'ufanaa ei otalai nenerana hepalo warea hanunu i fama'aiaa ro'ou ba ranimai ronei lafulafu ma ronei'aa rawa'afai.

² Ina ware: “I a'a hepalo gufu na pa'i hemea fadududua lomi na ma'auaa mei Haidaa o rama'a.

³ Ma na pa'i hemea pifine ma'esuabea, mei na u no'ualao ma ware'ai'ai a'a mei fadududua ba, 'Fawanewaneaa pafoo haigua mei na bidibidi ununa a'au.’

⁴ “Mina figa i'igiana ma lomi na ugainia. Ma'uaa inawe nara, 'Fa'ua ba lomi una ma'auaa mei Haidaa o ei rama'a,

⁵ ma'uaa si'ei ba meni pifine meni, namina fahauaa unuu, hee, unei pa'aa fawanewaneia ma lomi i fai famatapuaa unuu!’ ”

⁶ Ma na ware mei Fasu ba, “Hamonei guainaraiaa ei wareaa mei fadududua, mei lomi na wanewane.

⁷ Ma nabaa ale'ei, naraa hamu'ou ba lomi i fawanewaneaa ei manumanu wagii e'ei rafeiana mei Haidaa, e'ei rona ai'ainaa a'ana arewaa ma poi? Ana hamona nara ba i ofadugi'uaiaa ro'ou?

§ 17:35: 17:35 Hefi'a ne'ia ana yei. 36 Helagui wawane, lagua pe'ihape; hemea i apa'ai ma hemea ana yei.

⁸ A warefanaa hamu'ou, iwe fawanewane batafainaa ei pidawaiaa ro'ou. Ma'uaa ena na nomai mei Na'uu Rama'a, ana i ma'apa'i rama'a na narafawe'i yeni malagufu?"

Fei Warea Hanunuu mei Pharisee ma mei Otonaa Mugoo Po'ii Gavaman

⁹ Ma a'a feni warea hanunu feni, Jesus na u'ugaa hefi'a rona o'ugaa fei wanewaneaa ana ro'ou ma ba hefi'adiai, rona hafelo:

¹⁰ "Helagui rama'a, laguna tafanewadu'ainaa humuu mei Haidaa ba lagu'aa lafulafu. Hemea lagua, hia Pharisee ma hemea, otonaa mugoo po'ii gavaman.

¹¹ Mei Pharisee na ufalarai ma lafulafu ba hia batanai,* 'Mena Haidaa, a ware 'ta' a'amu ba yau, abaa ale'ei hefi'a rama'a—ei fafanao, ei na bigi'aa ei hafelo'a, ei fiharoharoipa'aia, o ale'eni meni otonaa mugoo po'ii gavaman.

¹² Una'o fabao ale'ei guapoa laloo heai hafapagipagia ma na'aida au hepalo a'a hefua wagii minaa ei finefineu.'

¹³ "Ma'uaa mei otonaa mugoo po'ii gavaman na ufaraua. Ana lomi na aranaa pafea, ma'uaa na warehafugaa niniwaina, 'Mena Haidaa, faloloa'inau, yau meni hafelo'a.'

¹⁴ "A warefanaa hamu'odu ba mei rama'a mei, na hadiwe'inaa humuna ma na wanewane i puda me Haidaa laraa mei Pharisee. Uaa hini i poronaa hia pafea, i oanaa pu ma hini i fafafaunaa hia pu, i oanaa pafea."

* **18:11: 18:11** O, na ufalarai ma lafulafunaa anaia

*Ei Pusu'o Baduu ma Jesus
(Matthew 19:13-15; Mark 10:13-16)*

¹⁵ Ei rama'a roi dugaloo ei pusu'o baduu a'a Jesus ba nei idoaa ro'ou. Ro'aa fanunuia ei otalai nenera, rona hota'aa ro'ou.

¹⁶ Ma'uaa Jesus na harofamii ei baduu a'ana ma ware, “Fa'aunuamii ena baduu a'au ma apuna pauniala ro'ou, uaa fei haparaiala mei Haidaa, pa'aa manumanuu eni baduu ale'eni.

¹⁷ A warefa'uai a'a hamu'odu ba hini lomi i tonaa fei haparaiala mei Haidaa ale'ei ei baduu, pa'aa lomi iwe wadu'ai lalona.”

*Mei Bauana na Watauda Mugoo Po'ina
(Matthew 19:16-30; Mark 10:17-31)*

¹⁸ Na pa'i hemea bauana na i'iginia, “Mena rawani'a feroia, a bigi'aa tamanu ba a to harenaa lomi i pedutoo?”

¹⁹ Jesus na ware, “Tani o ware ba yau rawani'a? Lomi hemea na rawani. Pa'aa unaiiala mei Haidaa ua.

²⁰ Yoi na apa'idigaa fei law: ‘Onei'aa fiharo-haroipa'ai, fo'afama'e, fafanao, fanaa fei sifisifi u'uga a'a nemea ma onei ma'auaa amamu ma inamu.’ ”

²¹ Ina ware, “Minaa ena na fanima'aia ei ui badui nopa'amii wagi'eni.”

²² I guainaa fei Jesus, na warenaa a'ana, “Du-fudiamu hepalo manumanu. Aloaa minaa ena ona pa'i ma fanaa ei lomi rona pa'i. Ma owe pa'i manumanumu i pafea. Nenee fei, mi nenerau.”

²³ I guainaa fei, namina faloloa'i, uaa na watauda manumanuna.

²⁴ Jesus na fanununaa a'ana ma ware, “Na mina waiwai a'a ei na pa'i watauda manumanu ba ro'aa wadu'ainaa fei haparaiaa mei Haidaa!

²⁵ Hi'i, na madutainaa fei camel ba i wadu'ainaa fei walawalaa fei tawi laraa mei na pa'i watauda manumanu ba i wadu'ainaa fei haparaiaa mei Haidaa.”

²⁶ E'ei ro'aa guainaa fei, rona i'igai, “Hama pa'aa hini i tela?”

²⁷ Jesus na ware, “Tamanu lomi na ma'atalaa a'a rama'a na ma'atalaa a'a mei Haidaa.”

²⁸ Peter na warenaa a'ana, “Hai'ouna di'ininaa minaa ei hai'ouna pa'i ba hai'ou nenegio!”

²⁹ Jesus na warenaa a'a ro'odu, “Apa'aa warefa'uai a'a hamu'odu. Hini i di'ininaa gufunu, o harona, o lofunu, o amana ma inana, o na'una uaa fei haparaiaa mei Haidaa,

³⁰ i tonaa wataudadiai wagii feni au feni ma wagii fei au i nomai, i tonaa fei harena lomi i pedutoo.”

*Jesus Nadii Ware'augaa fei Ma'eana
(Matthew 20:17-19; Mark 10:32-34)*

³¹ Jesus na dugitata'ainaa ei hefua ma helagui ma warefanaa ro'ou, “O'ou, o aununawii Jerusalem ma minaa ei ne'iaa ei mamama'a mei Na'uu Rama'a, ipowe fa'uai.

³² Ro'aa fifaninia panii ei Gentile. Ma ro'aa warefafeifeinia, warefafeloia, huwia, babuinia ma fo'afama'eia.

³³ Ma a'a fei fa'oduiaa arewaa, iwe asi'adiai.”

³⁴ Ei otalai nenera, lomi rona apa'ifarawaninaa fei. Fei hanuna na ude'opa'ai a'a ro'odu. Ma lomi rona apa'aa tamanu fi wareia.

*Mei Noinoi Pudawerai na Fanunupa'i
(Matthew 20:29-34; Mark 10:46-52)*

³⁵ I nofarafi'inaa Jericho Jesus, hemea pudawerai na guta noinoi papaa tala.

³⁶ I guainaa fei gupuu rama'a roi nolao, na i'igai ba tamanu fei.

³⁷ Rona warefania, "Jesus, mei Nazareth fi nolao."

³⁸ Ina haroharo, "Jesus, mena Na'uu David, po'o faloloa'inau!"

³⁹ Ei rona talailao ma'a, rona hota'ia ma ware a'ana ba nei babanini. Ma'uaa, namina haropararai ua, "Mena Na'uu David, po'o faloloa'inau!"

⁴⁰ Jesus na u ma ware ba ronei dugiamai a'ana. I nofarafi'imai, Jesus na i'iginia,

⁴¹ "Tamanu nunumiamu ba a bigi'ia a'amu?"

Ina ware, "Mena Fasu, nunumiau ba a fanunupa'i."

⁴² Jesus na warenaa a'ana, "Onei fanunupa'i! Fei narafawe'iamu na farawaninio."

⁴³ Ana ei na fanunupa'i ma neneraa Jesus ma na uduginaa mei Haidaa. Ro'aa fanunuia minaa ei rama'a, ana rona uduginaa mei Haidaa.

19

Zacchaeus, mei Otonaa Mugoo Po'ii Gavaman

¹ Jesus na dinaa Jericho ma talailao.

² Na pa'i hemea yei, harana Zacchaeus, hia famomoaa ei otonaa mugoo po'ii gavaman ma na pa'i watauda mugoo po'ina.

³ Hia ba i fanunu ba Jesus rama'a bata, ma'uaa si'ei ba namina welegui, lo'e na fanunupa'i uaa fei gupuu rama'a.

⁴ Si'ei, na poninaa ma'a ma fanea hepalo figi sycamore ba i fanunuia, uaa Jesus fi talailao yei.

⁵ I nopa'aloo fawelei Jesus, na arenaa pafea ma warenaa a'ana, "Zacchaeus, upubatafagio. A guta humumu wagieni."

⁶ Si'ei, na poni'upu ma taufa'ugia.

⁷ Minaa ei rama'a, rona fanunuaa fei ma bababau'u, "Hia, ba iree gutafipui a'a hemea 'hafelo'a.'"

⁸ Ma'uaa, Zacchaeus na ufalarai ma warenaa a'a mei Fasu, "Mena Fasu, fanunu! Yeni ma e'eni a fani hesuwi wagii minaa ei manumanuu a'a ei lomi rona pa'i. Ma nabaa una fafanaonaa hemea a'a hepalo manumanu, te, a hodi'ia ma pafoinaa obaodiai."

⁹ Jesus na warenaa a'ana, "Wagieni, fei talaa tela'ana na nomai a'a feni humu feni, uaa meni rama'a meni, ana hemea na'uu Abraham.

¹⁰ Uaa mei Na'uu Rama'a na nomai ba i labaginaa ei rona pa'ai ma fatela'anaa ro'ou."

*Fei Warea Hanunuu Hefua Mugoo Po'i
(Matthew 25:14-30)*

¹¹ Ei roi guguainaa fei, ina waredilao ma u'ufanaa ro'odu hepalo warea hanunu, uaa hia, na rafi'inaa Jerusalem ma ei rama'a, rona nara-nara ba fei haparaiaa mei Haidaa ipa'aa sufudai e'eni.

¹² Ina ware: "Na pa'i hemea rama'a, waniniana-mai a'a fei maroaa ei hapara. Ma na aununaa a'a

hepalo gufu rauaa ba ro'aa fania fei hapara ma nene, iwe hadiwe'imai.

¹³ Si'ei, ina lala'aa hefua ei tameloina ma fanaa ro'ou hefua mugoo po'i.* Ina ware, 'Hamonei bigifani fahononoo eni mugoo po'i hawina una hadiwe'imai.'

¹⁴ "Ma'uaa ei paniaa panina na bidi unuu ro'ou a'ana ma rona aloaa hefi'a nenena ba ronei ware, 'Lomi hai'ouna nunuminaa meni rama'a meni ba haparaa hai'odu.'

¹⁵ "Ma'uaa inawe tonaa fei hapara ma hadiwe'inaa gufunu. Ma na lala'amii ei tameloina, ei i fani mugoo po'i a'a ro'ou ba i pa'aa apa'ia ba rona bigifani fahononona.

¹⁶ "Mei rawarawa na nomai ma ware ba, 'Mena bauana, una bigipa'aa hefuadiai a'a fei mugoo po'imu.'

¹⁷ "Mei fasuna na ware, 'Na rawani bigi'amu mena rawani'a tameloiu! Ma si'ei ba ona bigi-farawani a'a ei pusu'o manumanu, o'aa oma'aa hefua baua gufu.'

¹⁸ "Na nomai mei fahelaguiiaa tameloina ma ware, 'Mena bauana, una bigipa'aa haipanidiai a'a fei mugoo po'imu.'

¹⁹ "Mei fasuna na ware, 'Yoi oma'aa haipani baua gufu.'

²⁰ "Ma i dii, na nomai hemeadiiai tameloina ma ware, 'Mena bauana, sifeni, feni mugoo po'imu; una sumia laloo hepalo pusu'o lawalawa.

* **19:13: 19:13** Fei mugoo po'i fei, harana "mina" (Greek). Hepalo "mina" ale'ena pono'aa bigi'aa hemea laloo oduai puda.

21 Una mama'auio, uaa yoi, hemea sibasiba rama'a. Ona tonaa ei abaa augamu ma hufu'aa ei abaa faroamu.'

22 “Mei fasuna na ware, ‘A dududunaa yoi a'a ei wareamu, mena hafelo'a tameloiu! Yoi na aida ba yau hemea sibasiba rama'a ba una tonaa ei abaa augau ma hufu'aa ei abaa faroau, na?’

23 Nabaa ona aida, tani lomi ona aunaa humuu mugoo po'i ma una hadiwe'imai i pa'i fahononona?’

24 “Ma ina warenaa a'a ei rona ufalarai yei, ‘Tonaa fei mugoo po'ina ma fanaa mei na pa'i hefua mugoo po'i.’

25 “Rona ware, ‘Mena bauana, na pa'idii hefua a'ana!’

26 “Ina ware, ‘A warefanaa hamu'odu ba hini na pa'i, mei fasuna i fani hefi'adiai a'ana, ma'uaa hemei lomi na pa'i, tamanu ma'idei hodihodiana, mei fasuna i tohadiwe'inia a'ana.

27 Ma'uaa ei rama'a na bidi unuu ro'ou a'au, ei lomi rona nunumiai ba unei haparainaa ro'ou—dugamii ro'ou yeni ma fo'afama'eea ro'ou i pu-dau.’ ”

*Fei Baua Ni'eni'ea a'a fei Wadu'aiana
(Matthew 21:1-11; Mark 11:1-11; John 12:12-19)*

28 I waredigaa fei Jesus, nado'o nono'aununaa pafea, yei Jerusalem.

29 Ei fi nofarafi'inaa Bethphage ma Bethany a'a fei maugeni, harana Maugeni Olive, na aloaa helagui otalai nenerana ma warenaa a'a lagua,

30 “Aununaa a'a fei gufu i ma'aa hamugua ma ena hamuna nowau, hamu'aa fanunupa'aa hepalo baubara hosi na fau yena, fena rotawe hugi pafona. Alagia ma foraiamai yeni.

31 Nabaa nemea na i'iginaa hamugua, “Tani hamu'aa alagia?” warefania, ‘Mei Fasu na nunuminia.’ ”

32 Laguei, lagu'ado'o nolao ma'a, laguna pa'ia ana ale'ei i wareia a'a lagua.

33 Lagu'aa alaraa fei hosi, ei amaa fei, rona i'iginaa lagua, “Tani hamu'aa alaraa fei hosi?”

34 Laguna ware, “Mei Fasu na nunuminia.”

35 Laguna foranaa a'a Jesus ma augaa ei hawaa uguu lagua pafoo fei hosi ma fahuginaa Jesus pafona.

36 Ei fi ponilao, ei rama'a, rona hafeninana fei tala a'a ei hawaa uguu ro'odu.

37 I nofarafi'imai a'a fei tala i upunaa fei Mau-geni Olive, minaa fei gupuu ei otalai nenerana, namina ni'eni'e ma laugifabauana uduginaa mei Haidaa a'a tamanu foigia rona fanunuia:

38 “Hawegia a'a mei hapara, mei i nomai wagii fei haraa mei Fasu!”

“Fei gutafarawania i pafea ma fei hawera a'a mei na Pafeai!”

39 Hefi'a ei Pharisee a'a fei gupuu rama'a na warenaa a'a Jesus, “Feroia, sibaiaa ei otalai neneramu!”

40 Ina ware, “A warefanaa hamu'ou, nabaa rona babanini, ei mugoo, ro'aa lalaugi.”

41 I nofarafi'inaa Jerusalem ma fanunupa'aa fei gufu, na pasi u'ugu ranuu pudana wagina

⁴² ma na ware, “Nunumiau ba hamonei aida tamanu i fagutafarawaninaa hamu'ou wagiēni—ma'uaa eni, na opa'ai pudaa hamu'ou.

⁴³ I nomai ei arewaa ba ena na bidi unuu ro'ou a'a hamu'ou, ro'aa ufaweloinaa gufuu hamu'ou ma afi e'ee pinee ro'ou ba ro tafanewadu'ainaa gufuu hamu'ou ma fifo'ai a'a hamu'ou.

⁴⁴ Ro'aa fo'afapasinaa hamu'ou pu, hamu'ou ma ena na'uu hamu'ou a'a ei humuu hamu'ou. Lomi rowedii augaa ne'aa mugoo pafoo hepalodiai, uaa lomi hamona fanunu'apa'aa fei noramiaa mei Haidaa a'a hamu'ou.”

Jesus a'a Fei Humuu mei Haidaa

(Matthew 21:12-17; Mark 11:15-19; John 2:13-22)

⁴⁵ I dii, na dinaa malalaa fei humuu mei Haidaa ma teteaa ei roi alo'alo.

⁴⁶ Ina warenaa a'a ro'odu, “Na udedii fei ne'ia ‘Fei humuu, humuu lafulafua’; ma'uaa hamona fafaia ale'ei ‘waduū ei fafanao.’ ”

⁴⁷ Minaa ei arewaa na feferoi laloo fei humuu mei Haidaa. Ma'uaa ei famamoaa humuu mei Haidaa, ei feroiaa law ma ei bauaniaa gufu ba ro'aa fo'afama'eia.

⁴⁸ Ma'uaa lomi rona labagipa'i tala ba ro'aa batanainia, uaa minaa ei rama'a namina guaimalefa a'a ei wareana.

20

Rona Haninaa fei Forafuraa Jesus

(Matthew 21:23-27; Mark 11:27-33)

¹ Heai arewaa, ei fi feroinaa ei rama'a i malalaa fei humuu mei Haidaa ma u'ugaa fei rawani'a

warea, ei famamoaa humuu mei Haidaa, ei fer-oiaa law mawe ei bauaniaa gufu, rona nomai a'ana.

² Rona i'igai, “Warefanaa hai'ou, foraforaa hini feni o bigi'aa eni manumanu eni. Ma hini na fanio fei forafora?”

³ Ina ware, “Ana na pa'i i'igiau. Warefanau,

⁴ Hefei pudugufaiiaa John—noranamai gufuu pafea, o a'a rama'a?”

⁵ Rona fiwarewarei wagina ma ware, “Nabaa ona ware ba, ‘Noramiana pafea,’ i i'igai, ‘Hamatani lo'e hamona nara ba fa'ua ei wareana?”

⁶ Ma'uaa nabaa o ware ba, ‘A'a rama'a,’ minaa ei rama'a ro'aa nafanaa o'ou mugoo, uaa rona nara ba John, hemea mamama'a.”

⁷ Si'ei, rona ware, “Lomi hai'ouna aida ba fei pudugufaiiana noramiana hitani.”

⁸ Jesus na ware, “Ana lo'e a warefanaa hamu'ou ba hini na fanau fei forafora, fei na biginaa eni manumanu eni.”

*Fei Warea Hanunuu ei Oma'ama'aa Pe'ihape
(Matthew 21:33-46; Mark 12:1-12)*

⁹ Ina u'ulao ma na u'ufanaa ei rama'a feni warea hanunu feni: “Hemea rama'a na bigi'aa hepalo pe'ihape fuua wine ma hefi'a faroa, rona fania ma'ida mugoo po'i ba rodo'o bigibigi wagina. Ma mei amaa fei pe'ihape na aununaa gufu rauaa ma guta famadii ma'ida.

¹⁰ I nopa'aloo fei au hufu'a, ina aloaa hemea nafina a'a ei faroa ba ronei fania ma'ida fua a'a fei pe'ihape. Ma'uaa ei faroa, rona babuinia ma alofatatalainia, pani ua.

11 Ina aloaa hemeadi ai nafi, ma'uaa ana ale'ei, rona babuinia, famamafaia ma rona alofatatalainia, pani ua.

12 Ina alodinaa mei fa'o'odui aa ro'ou ma rona hafufararaiaa ununa ma bainafa'ainia ano.

13 “Idii, mei amaa fei pe'ihape nawe ware, ‘A fetanainia feni? Unei aloaa mei na'uu, baduu wawane, mei una haguia; woro ro'aa ma'auia.’

14 “Ma'uaa ro'aa fanunupa'ia e'ei faroa, rona fiwarewarei, ‘Simeni, meni ipowe amainaa feni pe'ihape. O dii, o'aa fo'afama'eia ma fei pe'ihape, o'aa tonia.’

15 Si'ei, rona bainafa'ainia auguu fei pe'ihape ma fo'afama'eia.

“Ei naraa hamu'ou ba mei amaa fei pe'ihape i fetanainaa ro'odu?”

16 I nomai, fo'afama'ea ei faroa ma fanaa fei pe'ihape a'a hefi'adiai.”

Ro'aa guainaa fei ei rama'a, rona ware, “Pa'aa lomi na rawani ba fei nei nomai!”

17 Jesus na fanunufa'u'uaa ro'odu ma na i'igai, “Ana? Hama tamanu feni ne'ia:

“‘Fei mugoo, fei rona suminia ei fadufadua,

i oanaa fafasuii* fei humu’?†

18 Minaa ei rona pasi pafoo fei mugoo, ro'amina matalatala, ma'uaa, hini i pasi'onia fei mugoo imina marafita.”

*Fani Mugoo Po'i a'a Caesar
(Matthew 22:15-22; Mark 12:13-17)*

* 20:17: 20:17 O, i oanaa fafasuii fei fasa'ufufugoi † 20:17: 20:17 Psalm 118:22

19 Ei feroiaa law ma ei famamoaa humuu mei Haidaa, roi labaginaa hefaa tala ba ro'aa panarofia e'eni ua, uaa rona apa'ia ba ifi hanunuinaa ro'ou. Ma'uaa rona ma'auaa ei rama'a.

20 Rona opapaninia ma aloaa hefi'a farerefaia ba ronei nosifilao ma susuaninia ba inei warefata ma ba ro'aa fifaninia panii ei forafora, ei rona pa'i faufau ro'ou a'a mei gavanaa.

21 Si'ei, ei farerefaia, rona i'iginia, “Mena feroia, Hai'ouna aida ba ona ware ma feroinaa ei na wanewane ma lomi omina fafefenaa hemea, ma'uaa ona feroinaa fei talaa mei Haidaa wagii fei na fa'uai.

22 Ina wanewane nabaa o'ou fani mugoo po'i a'a Caesar, o lo'e?”

23 Ina fanunu'apa'idigaa fei waresuabaduiaa ro'ou ma warenaa a'a ro'ou,

24 “Fama'aiau hepalo denarius. Hanunuu hini ma ne'iaa hini wagina?”

25 Rona ware, “Caesar.”

Ina warenaa a'a ro'ou, “Nadii, fanaa Caesar ei manumanuna ma fanaa mei Haidaa ei manumanuna.”

26 Lomi rona guainaa ma'ida tataa ei wareana i pudaa rama'a. Ma rona maduofa a'a ei wareana, si'ei, rona babanini ua.

*Fei Asi'ana ma Fei Lalaia
(Matthew 22:23-33; Mark 12:18-27)*

27 Hefi'a ei Sadducee, ei rona ware ba lomi asi'ana, rona nomai a'a Jesus a'a hepalo i'igaia.

28 Rona ware, “Mena Feroia, Moses na ne'ifanaa o'ou ba nabaa hemea wawane haro lalai na pa'i lofuna ma na ma'edi'ininaa harona ma lomi na'uu

lagua, mei lofuna nei lalainaa mei pifine ma fuaifani na'uu mei lofuna.

²⁹ Ma na pa'i oloromeai filofui. Mei uma'ua na lalainaa hemea pifine ma na ma'e, lomi na'una.

³⁰ Mei umugina na lalainia.

³¹ I ma'edii mei umugina, na lalainia mei umugidiai. Ana ale'ei a'a ei oloromeai. Rona ma'e ma lomi fuaa ro'ou.

³² Ma ana nawe ma'e mei pifine.

³³ Si'ei, wagii fei asi'ana, pa'aa haroo hini mei pifine, uaa ei oloromeai filofui rona lalainia?"

³⁴ Jesus na ware, "Eni rama'a a'a feni au feni, ronafane lalai ma falalai.

³⁵ Ma'uaa ei rona pa'i haraa ro'ou ba ro'aa guta wagii fei au na nomai ma a'a fei asi'anaa ei ma'ea, lomi ba ro'aa lalai o falalai

³⁶ ma lomi ba ro'aa ma'ediai, uaa ro'ou ale'ei ei alo'alo. Ro'ou, na'uu mei Hidaa, uaa rona asi'aa a'a fei ma'ea.

³⁷ Ma'uaa ale'ei fei u'ugaa fei haihai, fei lomi na gu'a wagii fei hafi, Moses na fama'aia ba ei ma'ea, rona asi'aa, uaa ina harofaa mei Fasu ba, 'Haidaniaa Abraham ma Haidaniaa Isaac ma Haidaniaa Jacob.'

³⁸ Abaa hia Haidaniaa ei ma'ea, uaa ei rona gutaguta, uaa i a'ana minaa ei, rona gutaguta."

³⁹ Hefi'a feroiaa law, rona ware, "Ona ware-farawaninia, mena feroia!"

⁴⁰ Ma lomi hemea na i'igidinia hefi'a i'igaia.

Mei Christ Na'uu Hini?

(Matthew 22:41-46; Mark 12:35-37)

⁴¹ I dii, Jesus na warenaa a'a ro'ou, "Tani ro'aa ware ba mei Christ,‡ hia na'uu David?

‡ 20:41: 20:41 O, *Messiah*

⁴² Te, David anaia na ware a'a fei Bu'uu Lauga:
 “Mei Fasu na warenaa a'a mei Fasuu:
 “Guta raudei ma'au

⁴³ nopa'aloo fei ba una augaa ei bidibidii unumu
 labenaa pinemu.” ’

⁴⁴ David na harofia ‘Fasu.’ Batanai ba hia,
 na'una?”

*Jesus na Aweinaa Ro'ou a'a ei Feroiaa Law
 (Matthew 23:1-36; Mark 12:38-40)*

⁴⁵ Ei roi guguailao ei rama'a, Jesus na warenaa
 a'a ei otalai nenerana,

⁴⁶ “Oma'aiaa hamu'ou a'a ena feroiaa law. Nun-
 umiaa ro'ou ba ro'aa tatalai fininaa ei maleaa
 hawaa uguu ro'ou ma ba ei rama'a, ronei fa-
 nunu'apa'aa ro'odu fawelei rona alo'alo manu-
 manu ma tonaa ei gutanaa ei baua rama'a laloo ei
 synagogue ma a'a ei baua hananaa.

⁴⁷ Rona fa'amoaa ei humuu ei pifine ma'esuabea
 ma lafulafu famalaa i pudaa rama'a. Ma ei rama'a
 ale'ei, ro'aa pa'aa fagiana.”

21

*Fei Fanaa mei Pifine Ma'esuabea
 (Mark 12:41-44)*

¹ I aranaa pafea, Jesus na fanunupa'aa ei rona
 pa'i watauda mugoo po'i, roi augaa ei fanaa ro'ou
 laloo fei bao mugoo po'ii humuu mei Haidaa.

² Ana na fanunupa'aa hemea pifine ma'esuabea,
 mei lomi na pa'i mugoo po'ina na augaa guapaloei
 pa'aa pusu'o mugoo po'i.*

* **21:2: 21:2** Warea Greek *guapalo lepta*

³ Ina ware, “A warefa'uai a'a hamu'ou, fei fanaa mei pifine mei, na muainaa ei fanaa minaa ei rama'a.

⁴ Minaa eni rama'a eni, rona fani a'a ei watauda manumanuu ro'ou, ma'uaa hia na fani a'a ma'idei hia na pa'i a'a fei gutana.”

Jesus na Wareaa fei Wata'o'ooa fei Humuu mei Haidaa

(Matthew 24:1, 2; Mark 13:1, 2)

⁵ Hefi'a ei otalai nenerana na fiwarewareinaa ei fananamaiaa mugoo haweraa fei humuu mei Haidaa ma ei fana a'a mei Haidaa. Ma'uaa Jesus na ware,

⁶ “Tamanu eni fanunupa'aa hamu'ou yeni, iwe nomai fei au ba lomi nepalo mugoo i ude pafoo hepalodiai. Minaa ro'ou i wata'o'ona pu.”

Ei Hafelo'a Manumanu ma ei Haperaraia

(Matthew 24:3-14; Mark 13:3-13)

⁷ Rona i'igai, “Feroia, nahaiga ro'aa nomai ei manumanu ei? Ma tamanu lalana ba ro'aa nomai?”

⁸ Ina ware, “Oma'aa hamu'ou ba lomi ro'aa sifi'aa hamu'ou. Uaa watauda ro'aa nomai a'a fei harau ma ware, ‘Yau, hia,’ ma ‘Na rafi'i fei au.’ Hamonei'awe neneraa ro'ou.

⁹ Ena hamona guainia ba na pa'i baua fifo'aia ma hefi'a gufu na pa'i ei hafelo'a na fo'afipui a'a ei bauaniaa gufu, hamonei'aa ma'au. Ei manumanu ei, ido'o nomai ma'uaa, fei a'apoo arewaa lo'e i nobatafamai.”

¹⁰ I dii, ina warenaa a'a ro'ou: “Hefaa baua gufu i fifo'ai a'a hepalodiai baua gufu ma hefi'a hapara ro'aa fifo'ai a'a hefi'adiai hapara.

¹¹ I pa'i baua rererea a'a feni malagufu, mouabi-
 abia ma hafelo'a funua a'a hefi'a gufu ma hefi'a
 manumanu na famama'au ma hefi'a baua hilala
 i haroo pumanugawe.

¹² “Ma'uaa atawe nomai ei manumanu ei ma
 ro'ado'o panarofaa hamu'ou ma haperaraiaa
 hamu'ou. Ro'aa noduginaa hamu'ou a'a ei
 synagogue ma humuu bobo'aia, ana ro'aa fa'ugaa
 hamu'ou pudaa ei hapara ma gavaman, uaa fei
 harau.

¹³ Ma wagii ei manumanu ei, hamo'aa u'ufanaa
 ro'ou.

¹⁴ Ma'uaa hamoneido'o narafarawani ba lomi
 hamo'aa naranara watauda ba batanai hamona
 wareaa pepepe a'a hamu'ou.

¹⁵ Uaa awe fani warea ma apa'aa hamu'ou ba
 lomi ro'aa fadugeia, o fapidawainia.

¹⁶ Ana pa'aa ena ama ma ina ma lofu ma
 maroa mawe ena tafii hamu'odu, ena rowe
 aloaa hamu'ou panii ei fadududua ma ro'aa
 fo'afama'ea hefi'a hamu'odu.

¹⁷ I bidi unuu minaa ei rama'a a'a hamu'ou, uaa
 yau.

¹⁸ Ma'uaa lo'e hepalo loaa tabaa hamu'odu i
 pa'ai.

¹⁹ Nabaa hamona ofawe'i hamo'aa to faweweni.

Jesus na Wareaa fei Pasiaa Jerusalem
(Matthew 24:15-21; Mark 13:14-19)

²⁰ “Ena hamona fanununaa Jerusalem ba rona
 faweloinia ei fo'aa, hamowe aida ba na rafi'i fei
 ude halohaloana.

²¹ A'a fei au fei, ei yei Judea, ronei ponipa'ainaa
 a'a ei maugeni ma ei a'a ei baua gufu, ronei

wala'aa ma ei yei sugatata'aia ronei'aa dinaa a'a fei baua gufu.

²² Uaa sifei fei au ba i fani lagii ei hafelo'a ba nei pa'aa fa'uai minaa ei ronadii ne'inia.

²³ Ma a'a fei au fei, napa'aa famama'au a'a ei wareu ma ei roi fasususuu baduu! Iwemina pa'i baua awataa a'a fei gufu ma fei baua sibana i dinaa a'a ei rama'a wagina.

²⁴ Ro'aa ma'e a'a ei wadu ma hefi'a ro bobo'ainaa ro'ou a'a minaa ei baua gufu. Ei Gentile, ro'aa hapuni'onaa Jerusalem nopa'aloo fei au na fapedugaa ro'ou mei Haidaa.

*Fei Noramiaa mei Na'uu Rama'a
(Matthew 24:29-31; Mark 13:24-27)*

²⁵ “I pa'i lala a'a fei halo, puda mawe ei pi'u. Yeni ano, ei baua gufu ro'aa fatemu ma hamamagua wagii fei waniwanina ma meme'ii unuu fei agi.

²⁶ Ei rama'a ro'aa ma'aumemeroi ma naranara watauda a'a tamanu fi nomai a'a feni ano, uaa ei manumanuu haroo pafea, i taletatata.

²⁷ A'a fei au fei, ropowe fanunupa'aa mei Na'uu Rama'a fi nomai memewaa hepalo papalei fininaa faufau ma baua hawera.

²⁸ Ena na nomai ei manumanu ei, ufalarai ma aranaa pafea, uaa fei ponohadiwe'iaa hamu'ou na rafi'i.”

*To Feroia a'a fei Haihai Figi
(Matthew 24:32-35; Mark 13:28-31)*

²⁹ Ina u'ufanaa ro'ou feni warea hanunu feni: “Fanununaa fei haihai figi ma hefi'adiai haihai.

³⁰ Ena na sunaimai rau ro'ou, hamona fanunu'apa'ia ba fei augai na rafi'i.

³¹ Ana ale'ei, ena hamona fanunupa'aa ei manu-manu ei, hamonei aida ba fei au haparaiaa mei Haidaa na rafi'i.

³² “A warefa'uai a'a hamu'ou ba ei rama'aa feni au feni,† pa'aa lomi ba ro'aa ma'e hawina ba minaa ei manumanu ei na nodigimai.

³³ Fei haroo pafea ma feni malagufu i pa'ai, ma'uaa ei wareau lomi i we pa'ai.

³⁴ “Oma'afarawaninaa hamu'ou. Nabaa lo'e, ei naranaraa hamu'ou i fa'awataia, ei babareia, hunu poopoi ma naranara watauda a'a ei manumanuu feni ano ma fei arewaa i nopoponamiaa hamu'ou.

³⁵ Uaa, i nomai a'a ei rona guta a'a minaa ei gufu tadiwe'aia.

³⁶ Ranimai hamonei oma'ama'a ma lafulafu ba hamo'aa telapa'i a'a tamanu i nomai, ba hamo'aa upa'i i pudaa mei Na'uu Rama'a.”

³⁷ Minaa ei arewaa Jesus na feferoi yei humuu mei Haidaa ma minaa ei fafi na aunu ba i gutafa'arewaia i pafoo fei maugeni, harana Maugeni Olive,

³⁸ ma minaa ei rama'a, rona o nofoimai na mafufuo ba ro'aa guainaa u'ugana i humuu mei Haidaa.

22

Rona Fiwarei ba Ro'aa Panarofaa Jesus (Matthew 26:1-5; Mark 14:1, 2; John 11:45-53)

¹ Hefei bua Hananaa fei Faraa Pidaua Lomi Fafuafua, harana fei Talai Falogia, fi norafi'imai

† **21:32: 21:32** O, hamu'ou ba eni mau rama'a ale'eni

² ma ei famamoaa humuu mei Haidaa mawe ei feroiaa law, roi labarai tala ba ro'aa fapa'ainaa Jesus, uaa rona ma'au a'a ei rama'a.

Judas na Uga ba i Aloaa Jesus

(Matthew 26:14-16; Mark 14:10, 11)

³ Ma Satan na wadu'aa Judas, hepalo harana Iscariot, hemea ei Hefua ma Helagui.

⁴ Judas na dinaa a'a ei famamoaa humuu mei Haidaa mawe ei bauaniaa ei oanananaa fei humuu mei Haidaa ma wareware a'a ro'ou ba batanai i aloaa Jesus.

⁵ Ronamina ni'eni'e ma uga ba ro'aa fani mugoo po'i a'ana.

⁶ Ina ugainaa ro'ou ma opaninaa hefaa au ba i fifaninaa Jesus panii ro'ou nabaa lomi watauda rama'a.

Fei Hananaa fei Talai Falogia

(Matthew 26:17-25; Mark 14:12-21; John 13:21-30)

⁷ Inawe nomai fei arewaa fei Faraa Pidaua Lomi Fafuafua, fei arewaa ro'aa moro'aa huua fei sip-sipii fei Talai Falogia ba fana a'a mei Haidaa.

⁸ Jesus na aloaa Peter ma John ma ware, “Hamunei pagi'augaa ena ba o hanaia a'a fei Talai Falogia.”

⁹ Laguna i'igai, “Ma haigua pagi'augia hitani.”

¹⁰ Ina ware, “Ena hamuna nowau a'a fena gufu, hamu'aa bapa'aa hemea fi talaiporo'aa fena baraa ranu. Nenerawau a'a fena humu i dinaa wagina

¹¹ ma warefanaa mei amaa fei humu, ‘Mei Feroia na i'igai: hitani fei nopaa ei gufu raua ona'o fanaa ro'ou, fei ba a hananafipui a'a ei otalai nenerau wagii fei Talai Falogia?’

¹² Iwe fama'aa hamugua hefaa baua nopa pafea na ude'audii. Pagiaa ei manumanu yena.”

¹³ Laguna dii ma fanunupa'aa ei manumanu ana ale'ei i warefanaa lagua Jesus. Si'ei, laguna pagi'augaa ei manumanuu fei Hananaa fei Talai Falogia.

Fei Finei mei Fasu

(Matthew 26:26-30; Mark 14:22-26; 1 Corinthians 11:23-25)

¹⁴ I nopa'aloo fei au, Jesus mawe ei apostle, rona gutafapalagi ditataa fei tawa.

¹⁵ Ma na warenaa a'a ro'ou, “Pa'aa nunumiau ba a hananafipui a'a hamu'ou feni Hananaa fei Talai Falogia ma hinene a tonaa fi'iu.

¹⁶ Uaa, a warefanaa hamu'ou, lomi a hananadina nopa'aloo fei ba na arewa fei hanuna wagii fei haparaiaa mei Haidaa.”

¹⁷ I todigaa fei bara, na ware 'ta' ma warenaa a'a ro'ou, “Tonaa feni ma hunufima'ainia.

¹⁸ Uaa, a warefanaa hamu'ou ba lomi a hunudinaa fei ranuu grape nopa'aloo fei noramiaa fei au haparaiaa mei Haidaa.”

¹⁹ Ma ina tonaa fei faraa pidaua, ware 'ta', itafia, fanaa ro'ou ma ware, “Feni, pigiou, fanau a'a hamu'ou; bigi'ia ale'ei ba fanonomii hamu'ou yau.”

²⁰ Ana ale'ei, ro'aa hananadii, na tonaa fei bara ma ware, “Sifeni feni baraa fei manufau fi'ugaia wagii fei namou, fei i wigii a'a hamu'ou.

²¹ Ma'uaa fei panii mei ba i aloau, yeni pafoo tawa a'au.

²² Mei Na'uu Rama'a i aunu ana ale'ei fei ne'ia, ma'uaa, ipa'aa fagianaa mei ba i aloia.

23 Ma ronawe fi'i'igai ba hini ro'ou na bigi'aa fei.

24 Ana na pa'i fihareia dupuaa ro'ou ba hini i pafeai.

25 Jesus na warenaa a'a ro'ou, “Ei haparaa Gentile rona fasuinaa ei rama'a ma ei paniaa panii ro'ou, rona ware ba ro'ou ana Haduma.

26 Ma'uaa maumau hamu'ou, nei'aa ale'ei. Agia, mei pa'aa bauana dupuaa hamu'ou nei ale'ei hemea baduu ma mei na tonaa fei hapara nei ale'ei hemea nafi.

27 Uaa amaia na pafeai, mei i guta tawa, o mei hasumaa du'ua? A'a ba mei i guta tawa? Ma'uaa yau ale'ei hemea nafi i dupuaa hamu'ou.

28 Hamu'ou, ena hamona palarau wagii ei manimaniau.

29 Ma a fanaa hamu'ou hefaa gufuu hapara, ana ale'ei mei Amau na fanau hepalo

30 ba hamo'aa hana ma hunu a'a fei tawau wagii fei haparaiau ma guta pafoo ei gutanaa hapara ma dududuaa ei hefua ma guapaloei pai Israel.

Jesus na Ware'augaa fei Sifisifii Peter

(Matthew 26:31-35; Mark 14:27-31; John 13:36-38)

31 “Simon, Simon, Satan na i'igai ba i nueneinaa hamu'ou ale'ei baranafi.

32 Ma'uaa una lafulafunio, Simon, ba fei we'iaa naranaramu nei'aa wata'adudu. Ma ena ona momo'aimai, onei fawe'iaa naranaraa ei lofumu.”

33 Ma'uaa ina ware, “Mena Fasu, yau a aunuhugio a'a fei bobo'aia ma fei ma'ea.”

34 Jesus na ware, “A warefanio, Peter, hinene i ai fei a'aroo na wagieni i odupoai wareamu ba lomi ona apa'au.”

³⁵ Jesus na i'iginaa ro'ou, “Ei a aloaa hamu'ou pani ua, lomi mugoo po'i, raba, o supinai, hamona nunuminaa hefi'adiai?”

Rona ware, “Lomi.”

³⁶ Na warenaa a'a ro'ou, “Ma'uaa e'eni, nabaa na pa'i mugoo po'i, tonia ma hepalo raba anaa. Ma nabaa lomi hamona pa'i wadu, aloaa ei hawaa uguu hamu'ou ma pono'aa hepalo.

³⁷ Na udedii feni ne'ia: ‘Hia, i wareifini a'a ei barafeaa law’; ma u'ei warefanaa hamu'ou ba feni, neipa'aa fa'uai a'au. Fa'ua, tamanu rona ne'inaa a'au, fi nopa'amii fei fafa'uaiana eni.”

³⁸ Ei otalai nenera, rona ware, “Ma'aia, mena Fasu, siguapaloeni, guapaloeni wadu.”

Na ware, “Na hawidigia.”

*Jesus na Lafulafu Pafoo fei Maugeni Olive
(Matthew 26:36-46; Mark 14:32-42)*

³⁹ Ana ale'ei maumauna, Jesus na dinaa fei Maugeni Olive ma ei otalai nenerana, rona nenegia.

⁴⁰ Ro'aa nopa'aloo yei, na warenaa a'a ro'ou, “Hamonei lafulafu ba lomi hamo'aa pasi wagii ei manimania.”

⁴¹ Ina di'ininaa ro'ou, rauana ale'ei pasiaa nafa'aa ro'ou hefaa mugoo, fa'unaa du'una ma lafulafu,

⁴² “O'ama, nabaa ona nunumiai, tonaa feni bara a'au, ma'uaa bigi'aa fei nununiamu, abaa fei nununumiau.”

⁴³ Hemea alo'alo i pafea na fa'arewa a'ana ma na fawe'ia.

44 Namina awata naranarana ma namina lafulafu fawe'i ma fei mapuna ale'ei namo na pasi'u'ugunaa pu.*

45 I asi'aa a'a fei lafulafuana ma hadiwe'inaa a'a ei otalai nenera, na fanunupa'aa ro'ou rona ma'igu, na madugu unuu ro'ou uaa na fua'onaa ro'ou fei faloloa'ia.

46 Na i'iginaa ro'ou, "Tani hamu'ou ma'igu? Asi'aa ma lafulafu ba lomi hamo'aa pasi wagii ei manimania."

Rona Panarofaa Jesus

(Matthew 26:47-56; Mark 14:43-50; John 18:3-11)

47 Ana fi wareware ua, hefaa gupuu rama'a na nomai ma mei harana Judas, hemea ei Hefua ma Helagui, na talaidugamii ro'ou. Na nolao a'a Jesus ba i hatofaa pudana,

48 ma'uaa Jesus na i'iginia, "Judas, yoi ba o'aa aloaa mei Na'uu Rama'a a'a fei hatofaa puda?"

49 Ro'aa fanunuia ba tamanu fi nomai ei ro'aa neneraa Jesus, rona ware, "Mena Fasu, hai'ou fo'anaa eni waduu hai'ou?"

50 Hemea ro'ou na lafigipa'aa adiaa mei nafii mei pa'aa bauaniaa humuu mei Haidaa, raudei ma'au.

51 Ma'uaa Jesus na ware, "Nei pedu feni!" Ma na idooa adiaa mei rama'a mei ma farawaninia.

52 Jesus na warenaa a'a ei famamoaa humuu mei Haidaa, ei bauaniaa ei oananaa fei humuu

* **22:44: 22:44** Hefi'a ne'ia mina lomi na pa'i vv. 43 ma 44.

mei Haidaa mawe ei bauaniaa gufu, ei ba ro'aa panarofia, “Tani hamu'ou notomai wadu ma babu—ei naraa hamu'ou ba a fo'afiloginaa ei bauaniaa gufu?

⁵³ Minaa ei arewaa yau a'a hamu'ou i malalaa humuu mei Haidaa ma lomi hamona panarofau. Ma'uaa feni, au hamu'ou, au haparaiaa fei roromaa.”

Peter na Ware ba Lomi na Apa'aa Jesus

(Matthew 26:57, 58, 69-75; Mark 14:53, 54, 66-72; John 18:12-18, 25-27)

⁵⁴ Si'ei, rona panarofoaia ma noduginaa hia humuu mei pa'aa bauaniaa humuu mei Haidaa. Peter na talaifa'ude'udemai nene.

⁵⁵ Ma'uaa ro'aa pa'aiaa fei hafi i memewaa fei malalaa humu ma gutafipui, Peter na guta hugiaa ro'ou.

⁵⁶ Hemea nafi nanao na fanunupa'ia na guta yei a'a fei we'aa fei hafi. Ina fanunufa'u'uia ma ware, “Meni rama'a meni, hia hemea a'ana.”

⁵⁷ Ma'uaa na ware'opa'ainia, “Mena pifine, lomi una apa'ia.”

⁵⁸ Lomi namina madii ma hemeadiai na fanunupa'ia ma na ware, “Yoi ana hemea ro'ou.”

Na ware Peter, “Otafi, abaa yau!”

⁵⁹ I didii ale'ei heai hour, hemeadiai na ware, “Meni rama'a meni napa'aa guta a'ana uaa hia hemea Galilee.”

⁶⁰ Peter na ware, “Otafi, lomi na apa'aa ena mau wareamu!” Ana fi wareware ua, na ai fei a'aroo.

⁶¹ Mei Fasu na diarai ma fanunufa'u'uaa Peter. Ma Peter nawe naraiaa tamanu na warefania mei Fasu: “Hinene i ai fei a'aroo, i odupoai wareamu ba lomi ona apa'au.”

62 Ma ina asi'anaa ano ma namina aimatogutogu.

*Ei Fo'aa na Warefafeifeinia
(Matthew 26:67, 68; Mark 14:65)*

63 Ei rona oma'aa Jesus, rona warefalalasia ma hafugia.

64 Rona sumaa pudana ma warefawe'i a'ana, “Dii unifanaa hai'ou ba hini fi hafugio?”

65 Ma ronamina wareaa watauda hafelo'a a'ana.

*Jesus i Pudaa ei Bauaniaa Jew
(Matthew 26:59-66; Mark 14:55-64; John 18:19-24)*

66 I ba'amai fei panii arewaa, ei bauaniaa gufu—ei famamoaa humuu mei Haidaa mawe ei feroiaa law, rona gutafipui ma hefi'a na nodugaloo Jesus i a'a ro'ou.

67 Rona ware, “Nabaa yoi mei Christ,† warefanaa hai'ou.”

Jesus na ware, “Nabaa na warefanaa hamu'ou, hamo'aa nara ba abaa fa'ua

68 ma nabaa a i'iginaa hamu'ou, lomi ba hamo'aa ware.

69 Ma'uaa e'eni ma nolao, mei Na'uu Rama'a i guta raudei ma'au mei Haidaa, mei na faufau.”

70 Minaa ro'ou na i'igai, “Hama yoi Na'uu mei Haidaa?”

Na ware, “Na wanewane ena wareaa hamu'ou ba yau hia.”

71 Ma rona ware, “Tamanu hanuna ba o'aa to-diai u'uga a'a feni dududua? Ona guaidigaa ei warea lele'amiana ana a'a fei haba'umuna.”

† 22:67: 22:67 O, Messiah

23

Jesus i Pudaā Pilate ma Herod

(Matthew 27:1, 2, 11-14; Mark 15:1-5; John 18:28-38)

¹ Minaa ei a'a fei gupu na asi'aa ma noduginaa hia a'a Pilate.

² Ma rona ware ba ina bigifatata, “Hai'ouna aida ba meni rama'a meni, na fafelooa feni gufuu hai'ou. Lomi na nunuminia ba ei rama'a ronei fani mugoo po'i a'a Caesar ma ware ba hia Christ,* hemea hapara.”

³ Si'ei, Pilate na i'iginaa Jesus, “Haa, yoi mei haparaa ei Jew?”

Jesus na ware, “Hi'i, ana ale'ena wareamu.”

⁴ I dii, Pilate na warenaa a'a ei famamoaa humuu mei Haidaa ma fei gupuu rama'a, “Lomi una labagipa'i tataa meni rama'a meni.”

⁵ Ma'uaa ronamina'u ware'ualao, “Ina fa'una'anaa ei rama'a tadiwe'aiaa Judea† a'a ei feroiana. Rawarawa na bigi'ia Galilee ma nawe nopa'amii yeni.”

⁶ I guainaa fei, Pilate na i'igai ba hia Galilee.

⁷ I apa'alao ba Jesus na guta wagii fei haparaiaa Herod, ina alonaa hia a'a Herod, mei ana hia yei Jerusalem a'a fei au fei.

⁸ I fanunupa'aa Jesus Herod, namina ni'efafelo uaa minaa nunumianamai mina ba i fanunuia. Ma wagii ei guaiana u'ugana na nara ba i fanunu na bigi'aa hefi'adiai foigia.

⁹ Ina i'igainia watauda i'igaia, ma'uaa Jesus, lomi na u wareware a'ana.

* **23:2: 23:2** O, *Messiah*; vv. 35 ma 39 anaa † **23:5: 23:5** O, *tadiwe'aiaa fei gufuu ei Jew*

¹⁰ Ei famamoaa humuu mei Haidaa mawe ei feroiaa law, rona ufalarai yei ma warefi'u'uinaa difoo ro'ou ba hia napa'aa tata.

¹¹ Ma Herod mawe ei maroana fo'aa, rona hapehapeia ma warefafeifeinia. Rona farafenaa hia fei maurawani hawaa ugu ma alohadiwe'inia a'a Pilate.

¹² A'a fei arewaa fei, Herod ma Pilate, lagunawe fitafii—do'o fama'a na pa'i watolaa lagua.

Rona Ware ba Jesus nei Ma'e

(Matthew 27:15-26; Mark 15:6-15; John 18:39–19:16)

¹³ Pilate na harofipuinaamii ei famamoaa humuu mei Haidaa ma ei bauaniaa gufu mawe ei rama'a

¹⁴ ma warenaa a'a ro'ou, “Hamona dugamii meni ba hia mei i fa'una'anaa ei rama'a ba ronei fo'afipui a'a fei gavaman. Una i'iginia i pudaa hamu'ou ma lomi na labagipa'i pa'afii fei tatana, fei hamona ware ba ina bigi'ia.

¹⁵ Ma Herod, ana lomi na labagipa'aa tatana, uaa ina alohadiwe'inamai a'a o'ou ma hamona fanunupa'idigia ba hia, lomi na bigi'aa hepalo manumanu ba nei ma'e.

¹⁶ Si'ei, ado'o babuinia ma awe alagia.”‡

¹⁸ Ma ronamina fai harofa, “Dugifaruaninia mena rama'a mena. Ma alafanamiaa hai'ou Barabbas!”

¹⁹ (Rona bobo'ainaa Barabbas uaa ina ba'ananarai a'a fei gufu ma ana na fo'afama'e rama'a).

‡ **23:16: 23:16** Hefi'a ne'ia ba *alagia*.” *17* Ba i pa'aa alaraa hemea a'a ro'ou wagii fei Hananaa.

²⁰ Si'ei ba Pilate na naranara ba i alaraa Jesus, na i'igidinaa ro'ou,

²¹ ma'uaa rona haroharo memewai ua, “Fatawaia! Fatawaia!”

²² Ina warefa'odupoai a'a ro'ou, “Tani ei? Tamanu bigifatatana? Lomi una labagipa'aa hepalo tatana ba nei ma'e. Si'ei, ado'o babuinia ma awe alagia.”

²³ Ma'uaa ronamina harofawe'i ba i nei fatawa ma fei harofaa ro'ou nawe nopa'ilao.

²⁴ Si'ei, Pilate nawe nara ba ipowe ugainaa fei i'igaiaa ro'ou.

²⁵ Ina alaraa mei bobo'aia wagii fei ba'ananaraiana ma fo'afama'eana rama'a, mei rona nunuminia ma na rawanaa panii ro'ou Jesus.

Fei Fatawana

(Matthew 27:32-44; Mark 15:21-32; John 19:17-27)

²⁶ Roi nodugalao, rona panarofaa Simon, mei Cyrene fi baguamai sugatata'aia ma rona fa-fuharenaa hia fei hawafolo ba nei talaifuharenalao nenee Jesus.

²⁷ Abaa po'o rama'a, ei ro'ei nenegia; hefi'a ro'ou, ei pifine, ei rona aimemewai ma ai'aigia.

²⁸ Jesus na oma'anaa a'a ro'ou ma ware, “Ena pifine, na'uu Jerusalem, apuna aigau; hamonei aigaa ana hamu'ou ma ena na'uu hamu'ou.

²⁹ Uaa iwe nomai fei arewaa hamopowe ware, ‘Rona pa'i hawegiaa ro'ou ei pa'abeu pifine, ei watau lomi na wanini baduu ma ei susu lomi na fasusu baduu!’

³⁰ Ma

“ropowe ware a'a ei baua maugeni, “pasi'onaa hai'ou!”
Ma a'a ei pusu'o maugeni, “Hawainaa hai'ou!”

³¹ Uaa nabaa rona bigi'ia a'a fei mamarawii hai-hai, po'o batanaidiai a'a fei na manunu?”

³² Helaguidiai, rama'a hafelo, ana rona nodugi-fipuinaloo lagua a'ana ba ro'aa fatawaa lagua.

³³ Ro'aa nopa'amii fawelei harana Guitaba, rona fatawaia yei watolaa lagua, hemea ma'auna ma hemea mauwina.

³⁴ Jesus na ware, “O'ama, futoaa ei hafelo'aa ro'ou, uaa lomi rona apa'aa tamanu roi bigi'ia.”§
Ma ei susuna rona fi'alaginia wagii fei uni'uni ffigaiaa ro'ou.

³⁵ Ei rama'a, roi ufanunu ma ei bauaniaa ei Jew na faba'efoinia. Rona ware, “Ina fatelaiaa hefi'a ma e'eni nei fatelaiaa anaia nabaa hia mei Christ, Hemei Rafeiana, mei aloagii mei Haidaa.”

³⁶ Ei fo'aa, ana rona nomai a'ana ma ware-fafeifeinia. Rona fani numana, fei para'aa wine

³⁷ ma ware, “Nabaa yoi haparaa ei Jew, onei fatelaio.”

³⁸ Ina pa'i hefaa ne'ia palalana ba, “SIMENI, MENI HAPARAA EI JEW.”

³⁹ Hemea laguei hafelo'a, laguei lagu'aa fatawa yei na warefafeloia: “Abaa yoi mei Christ? Fata-laio ma haigua!”

⁴⁰ Ma'uua hemea lagua na hota'ia. Ina ware, “Lomi ona ma'auaa mei Haidaa? Abaa yoi ana o ma'e ale'ei hia?”

§ 23:34: 23:34 Hefi'a ne'ia mina lomi na pa'i feni wareaa Jesus feni.

⁴¹ Ina wanewane ba agu'aa ma'e uaa lagii ei hafelo'aa agua. Ma'uaa meni rama'a meni, lomi na bigi'aa hepalo tata.”

⁴² Ma ina ware, “Jesus, nonominau ena ona panarofaa fena haparaiamu.”*

⁴³ Jesus na warefania, “A warefa'uai a'amu ba wagiēni, yoi o oafipui a'au wagiē fei fananamaiaa gufu.”

Fei Ma'ea Jesus

(Matthew 27:45-56; Mark 15:33-41; John 19:28-30)

⁴⁴ Inawe nopa'amii fei fa'oloroiaiaa hour ma fei roromaa namina hawainaa minaa fei gufu nopa'aloo fei fafaimeiaiaa hour,

⁴⁵ uaa fei halo lomi na we'a. Ma fei lawalawaa fei rapirapii fei humuu mei Haidaa na aniniaa guapapa.

⁴⁶ Jesus namina harofabauana, “O'ama, fei spir-
ituu, i panimu.” I waredigaa fei, na fawenai apoinaa fei fawewenina.

⁴⁷ I fanununaa fei mei centurion, na uduginaa mei Haidaa ma ware, “Pa'aa fa'ua ba meni, pa'aa wanewanea.

⁴⁸ Ro'aa nofipuimai ei rama'a ba ro'aa fanunu fei, rona fanunuia ma aunuhafuhafugaa niniwai ro'ou.

⁴⁹ Ma'uaa minaa ei rona apa'ia mawe ei pifine ro'aa nenegia ei i norai Galilee, rona ufaraua ma fafanununaa ei manumanu ei.

* **23:42: 23:42** Hefi'a ne'ia ba ena ona nofininamii fei faufau fei haparaiamu.

*Fei I'ifaiaa Jesus**(Matthew 27:57-61; Mark 15:42-47; John 19:38-42)*

⁵⁰ Ina pa'i hemea rama'a, harana Joseph, hemea bauaniaa ei Sanhedrin ma hia hemea rawani'a rama'a ma fei maumauna na wanewane,

⁵¹ mei lomi na ugainaa fei naranara ma bigi'aa ro'ou. Hia hemea Judea noramiana Arimathea ma ifi oma'oma'aiaa fei haparaiaa mei Haidaa, fei ba i nomai.

⁵² Ina dinaa a'a Pilate ma i'iginaa fei hudi unuu Jesus.

⁵³ Ma na porofa'u'upuia, hawainia a'a hefaa lawalawa linen ma fahainopia laloo huapu, fei waduaa ro'ou wagii ei na'a, fei atawe pa'i ma'ea na hainopia.

⁵⁴ Feni, Arewaa Pagipagia ma fei Sabbath anaa i nomai.

⁵⁵ Ei pifine, ei ro nofipuimai a'a Jesus i Galilee, rona neneraa Joseph ma fanunuaa fei huapu ma batanai hainopaa fei hudi ununa.

⁵⁶ Rona dinaa gufuu ma pagiaa ei manumanu dufaa. Ma'uaa rona gutafawenai a'a fei Sabbath ba ro'aa neneraa fei law.

24*Fei Asi'ana**(Matthew 28:1-10; Mark 16:1-8; John 20:1-10)*

¹ A'a fei rawarawa arewaa fei hefapagipagia, ale'ena mafufuo badu, ei pifine rona notonaa ei pagiaa ro'ou manumanu dufaa ma dinaa a'a fei huapu.

² Rona fanunupa'ia ba fei baua mugoo gigei fei na'a, na pigudii a'a fei huapu,

³ ma'uaa, ro'aa wadu'ai, lomi rona fanunupa'aa fei hudi unuu mei Fasu, Jesus.

⁴ Ro'ei naranara wagina ma helaguei wawane, lawalawaa lagua namina we'a ale'ei usida, laguna u papaa ro'ou.

⁵ Uaa fei ma'auaa ro'ou, ei pifine, rona fa-pasi'o'o'uinaa pu, ma'uaa laguei wawane, laguna warenaa a'a ro'ou, "Tani hamu'ou lalabarainaa mei fi gutaguta dupuaa ei ma'ea?

⁶ Hia lomi yeni. Na asi'adii! Hamonei nonominaa ei warefanana hamu'ou ei i oafipui a'a hamu'ou i Galilee:

⁷ 'Mei Na'uu Rama'a ro'aa fifaninia panii ei hafelo'a ba ronei fatawaia ma a'a fei fa'oduaiaa arewaa i asi'adii.' "

⁸ Ma ronawe nonominaa ei wareana.

⁹ Ro'aa nodigimai a'a fei huapu, rona u'ugaa minaa e'ei a'a ei Hefua ma Hemea mawe hefi'adii.

¹⁰ Mary Magdalene, Joanna, Mary mei inaa James mawe hefi'a a'a ro'ou, rona u'ugaa e'ei a'a ei apostle.

¹¹ Ma'uaa rona nara ba abaa fa'ua fei u'ugaa ei pifine, uaa ei wareaa ro'ou ale'ei mau wareaa poapoa.

¹² Ma'uaa Peter na asi'aponinaa a'a fei huapu. Ina fabalou ma fanunupa'aa ei mininii linen na ude u'ugai ma na aunulao ma naranara ba tani ipo'o biyei.

*Fei Tala i Dinaa Emmaus
(Mark 16:12, 13)*

13 Ana a'a fei arewaa fei, helagui ro'ou, laguna dinaa a'a fei gufu, harana Emmaus ale'ei hefua ma heai kilometre,* rauana a'a Jerusalem.

14 Lagu'ei fiwarewareinaa minaa ei manumanu na nodigimai.

15 Lagu'aa fiwarewareinaa ei manumanu ei, Jesus na nomai ma talaihugiaa lagua;

16 Ma'uaa lomi na fa'arewa ba lagu'aa fanunu'apa'ia.

17 Ina i'iginaa lagua, “Tamanu ei talai fiwarewareiaa hamugua?”

Laguna u'o'o'uinaa pu.

18 Hemea lagua, harana Cleopas na i'iginia, “Yoi hemea tatalaia ua i Jerusalem ma lomi ona aida ei manumanu na nodigimai a'a eni arewaa eni?”

19 Ina i'igai, “Manumanu bata?”

Laguna ware, “Ei na nomai a'a Jesus mei Nazareth. Hia hemea mamama'a. Na faufau ei wareana ma bigi'ana i puda'a mei Haidaa ma minaa ei rama'a.

20 Ei famamoaa humuu mei Haidaa ma ei bauaniaa hai'ou, rona fifaninia panii hefi'a ba ronei fo'afama'eia ma rona fatawaia;

21 ma'uaa, na o'onai unuu hai'ou ba hia mei ba i ponohadiwe'inaa Israel. Ma hepalodiai, wagiene, fa'oduaiaa arewaa ei i nomai ei manumanu ei.

22 Ma hepalodiai, hefi'a pifinee hai'odu, rona famadufooa hai'odu. Rona dinaa a'a fei huapu mafufuo badu wagiene

23 ma'uaa lomi rona fanunupa'aa fei hudi ununa. Rona nomai ma warefanaa hai'ou ba rona

* 24:13: 24:13 Warea Greek *oloroa pa'ania stadia* (ale'ena 11 kilometres)

fanunupa'aa laguei ale'ei alo'alo, laguna ware ba ina mama'a.

²⁴ Ma hefi'a tafii haigua, rona dinaa a'a fei huapu ma fanunuia ana ale'ei ei wareaa ei pifine. Ma'uaa lomi rona ma'apa'ia.

²⁵ Ma ina warenaa a'a lagua, “Hamunapa'aa poapoai ma na polai tabaa hamugua ma lomi hamuna nara ba fa'ua minaa ei ronadii wareia ei mamama'a!

²⁶ Haa, lomi ba mei Christ† neido'o tonaa fi'ina wagii ei manumanu ei ma nene i tonaa fei hawerana?”

²⁷ Ma ina ware itailalafuifanaa lagua minaa ei u'ugaa fei Bu'u Apuna, fei na u'ugia i a'a fei ne'iaa Moses ama'anaa ei ne'iaa minaa ei mamama'a.

²⁸ Ro nofarafi'inaa fei gufu ba ro'aa dinaa wagina, Jesus ba i talaidilao.

²⁹ Ma'uaa laguna warefawe'i a'ana, “Gutafipui a'a haigua, uaa anaa i roro; fei arewaa anaa i pedu.” Si'ei, ina wadu'ai ba i gutafipui a'a lagua.

³⁰ Ro'aa guta wagii fei tawa, ina tonaa fei faraa pidaa, ware 'ta', itafia ma fanaa lagua.

³¹ Ma ei pudaalagua, nawe arewa ma lagunawe fanunu'apa'ia ma ina fa'apa'ai pudaalagua.

³² Ma laguna fi'i'igai, “Haa, lomi bibiyeiaa naranaraa agua ei i fiwarewarei a'a agua i tala ma fa'arewainaa fei Bu'u Apuna a'a agua?”

³³ Laguna asi'aa ma hadiwe'ibatafanaa Jerusalem. Ma yei, laguna bapa'aa ei Hefua ma Hemea mawe hefi'adiai a'a ro'ou, rona oafipui

³⁴ ma laguna ware, “Pa'aa fa'ua! Mei Fasu na asi'aa ma fa'arewa a'a Simon.”

† 24:26: 24:26 O, *Messiah*; v. 46 anaa

³⁵ Ma laguna u'ufanaa ro'ou tamanu na nomai a'a lagua i tala ma batanai lagua fanunu'apa'aa Jesus ei fi itafaa fei faraa pidaua.

*Jesus na Fa'arewa a'a ei Otalai Nenera
(Matthew 28:16-20; Mark 16:14-18; John 20:19-23; Acts 1:6-8)*

³⁶ Roi fiwarewareinaa fei, Jesus na fa'arewa dupuaa ro'ou ma warenaa a'a ro'ou, "Me'o, guta-farawani ua."

³⁷ Rona ba'arofo ma ma'au. Ei naraa ro'ou ba rona fanunupa'i hani'u.

³⁸ Ina warenaa a'a ro'ou, "Tani hamo'aa nara-nara watauda ma hamamagua?"

³⁹ Fanunuamii paniu ma pineu. Ana yau ua! Panarofau ma fanunu; hani'u lomi pigiona ma guina, ale'ei hamona fanunupa'ia ba yau una pa'i."

⁴⁰ I waredigaa fei, na fama'aa ro'ou guei panina ma pinena.

⁴¹ Ma'uua lomi rona nara ba fa'ua uua rona ni'eni'e fininaa nanawala pudaa ro'ou ma ina i'iginaa ro'ou, "Hamona pa'i du'ua yeni ba a hanana?"

⁴² Rona fania hepalo unumaa ro'ou nia

⁴³ ma ina tonia ma hanaia i pudaa ro'ou.

⁴⁴ Ina warenaa a'a ro'ou, "Sifeni, feni adii ware-fanaa hamu'ou ei ado'o guta a'a hamu'ou: Minaa ei ne'ia na u'ugau a'a fei Law Moses, ei Mamama'a mawe fei Bu'uu Lauga, roneipa'aa nomai."

⁴⁵ Ma inawe fa'arewainaa tabaa ro'ou ba ronei apa'ifarawaninaa fei Bu'u Apuna.

⁴⁶ Ina warefanaa ro'ou, “Sifeni feni ne'ia: Mei Christ nei tonaa fi'ina ma asi'aa wagii fei ma'ea a'a fei fa'oduaiaa arewaa

⁴⁷ ma wagii fei harana, do'o fama'a i Jerusalem, rowe u'ufanaa minaa ei gufu ba ei rama'a, ronei filoginaa naranaraa ro'odu ma iwe futoaa ei hafelo'aa ro'ou.

⁴⁸ Hamona fanunudigaa ei manumanu ei.

⁴⁹ Yau, a alofanamiaa hamu'ou fei fa'unaiaa mei Amau; ma'uaa hamoneido'o guta a'a feni gufu feni hawina hamona tonaa fei faufau noranarai pafea.”

Mei Haidaa na Duginaa Jesus Pafea

(Mark 16:19, 20; Acts 1:9-11)

⁵⁰ I noduginaa ro'ou malalaa Bethany, na roainaa panina ma haweginaa ro'ou.

⁵¹ Ei fi haweginaa ro'ou, na duginaa hia pafea mei Haidaa.

⁵² Ma rona losuinia ma hadiwe'inaa Jerusalem fininaa ni'eni'ea.

⁵³ Ma ronamina gutalao a'a fei humuu mei Haidaa ma uduginaa mei Haidaa.

Wuvulu Manufau Fi'ugaia
The New Testament in the Wuvalu-Aua Language of
Papua New Guinea
Nupela Testamen long tokples Wuvalu-Aua long
Niugini

copyright © 2004 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Wuvalu-Aua

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2012-11-26

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 18 Apr 2025 from source files dated 31 Aug 2023

fa91fc57-dbb6-5be2-bed0-2ae5e341066c